

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTES
SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODAĻA

**SIMBOLU VALODA SKOLĒNIEM AR AUTISKA SPEKTRA UN
GARĪGĀS ATTĪSTĪBAS TRAUCĒJUMIEM**

DIPLOMDARBS

Autors: **Gita Gorda**

Stud. apl.: gd08011

Darba vadītāja: profesore Dr. paed. prof. Sarmīte Tūbele

RĪGA 2021

ANOTĀCIJA

Diplomdarba tēma: Simbolu valoda skolēniem ar autiska spektra un garīgās attīstības traucējumiem.

Darba autore: Gita Gorda

Pētījuma mērķis – teorētiski un praktiski izpētīt simbolu ietekmi uz runas attīstību sākumskolas skolēniem ar autiska spektra un garīgās attīstības traucējumiem.

Rezultāti: Darba autore, balstoties uz izpētīto teorētisko literatūru un skolēnu novērojumiem, izvērtējot skolēnu zināšanas, spējas un prasmes, izstrādāja simbolu valodas apguves un lietošanas attīstības plānu. Darba autore skolēnu valodas un runas attīstīšanai izvēlējās lietot sociālos stāstus kopā ar simbolu valodu, tādā veidā mācīšanas procesu padarot interesantāku. Pēc veiktās koriģējošās darbības autore secina, ka skolēnu izaugsme ir neliela, taču ir vērojami uzlabojumi, kas nozīmē, ka simbolu valodas izmantošana runas un valodas attīstīšanai ir efektīva. Pēc koriģējoši attīstošās darbības veikšanas tika apkopoti novērojumu rezultāti, kas rāda, ka vislielākais uzlabojums ir vērojams vienam skolēnam, kurš, sadarbojoties ar savu asistentu, ir sācis izmantot un pielietot simbolu valodu ikdienā un mācību procesā. Skolēni koriģējoši attīstošās darbības laikā ir apguvuši simbolu valodas lietošanas prasmes. Veicot atkārtotu simbolu valodas lietošanas pārbaudi skolēniem ar AST un GAT, darba autore ievērojamus rezultātus ir fiksējusi četriem skolēniem, kuri koriģējoši attīstošās darbības laikā ir apguvuši 4. apguves fāzi. Viens skolēns ar savu pašiniciatīvu spēj izveidot garākus teikumus par apkārt notiekošo.

Atslēgas vārdi: autiska spektra traucējumi, garīgās attīstības traucējumi, runa, valoda, simbolu valoda.

ANNOTATION

Thesis topic: Symbol language for students with autism spectrum and mental disabilities.

Author of the work: Gita Gorda

The aim of the research is to theoretically and practically study the influence of symbols on speech development in primary school students with autism spectrum and mental development disorders.

Results: The author of the work, based on the researched theoretical literature and students observations, evaluated the students knowledge, abilities and skills, developed a development plan for the acquisition and use of symbol language. The author chose to use social stories, together with symbolic language, to develop students language and speech, thus making the teaching process more interesting. After the corrective action, the author concludes that the growth of students is low, but there are improvements, which means that the use of symbolic language for speech and language development is effective. The results of the observation after corrective developmental activity show that the greatest improvement is observed for one student, who in cooperation with his assistant has started to use and apply the symbolic language in everyday life and in the learning process. During the corrective developmental activity, the students have acquired the skills of using the symbol language. By re-testing, the use of the symbol language for students with ASD and MDD, the author of the paper has recorded significant results for four students who have completed the 4th learning phase during corrective developmental activities. One of the students is able to create longer sentences about what is going on around him on his own initiative.

Keywords: autism spectrum disorder, mental development disorder, speech, language, symbol language.

SATURS

IEVADS.....	5
1. SKOLĒNU AR AUTISKĀ SPEKTRA TRAUCĒJUMIEM RAKSTUROJUMS.....	9
1.1. Autiska spektra traucējumu raksturojums un klasifikācija	9
1.1.1. Autisma jēdziens un tā vēsturiskais apskats	9
1.1.2. Autisms un tā izpausmes.....	11
1.1.3. Autisma diagnosticēšanas kritēriji	16
1.2. Garīgās attīstības traucējumi bērniem ar autiska spektra traucējumiem.....	19
1.2.1. Garīgās attīstības traucējumu raksturojums	19
1.2.2. Speciālās izglītības iespējas bērniem ar GAT un AST	22
1.2.3. Garīgās attīstības un autiska spektra traucējumu diferencēšana	25
2. RUNAS UN VALODAS ATTĪSTĪBA SKOLĒNIEM AR AUTISKA SPEKTRA UN GARĪGĀS ATTĪSTĪBAS TRAUCĒJUMIEM	28
2.1. Runas un valodas attīstības īpatnības skolēniem ar AST un GAT	28
2.2. Saskarsmes veidošana ar skolēniem, kuriem ir autiska spektra traucējumi.....	33
3. SIMBOLU VALODAS IZMANTOŠANA SKOLĒNIEM AR AST UN GAT RUNAS UN VALODAS ATTĪSTĪŠANAS PROCESĀ	38
3.1. Simbolu valodas lietojuma nepieciešamība	38
3.2. Simbolu valodas lietošanas pārbaude skolēniem ar AST un GAT	42
4. PĒTĪJUMS PAR SIMBOLU IZMANTOŠANU RUNAS UN VALODAS ATTĪSTĪBĀ.....	45
4.1. Pētījuma metožu apraksts	45
4.2. Pētāmās skolēnu grupas raksturojumi.....	47
4.2.1. Skolēnu vārdu krājums pirms izpētes veikšanas.....	51
4.2.2. Pētījumā iesaistīto skolēnu ar AST un GAT zināšanas simbolu valodas lietošanā	56
4.3. Koriģējoši attīstošā darbība.....	57
4.4. Pētījumā iesaistīto bērnu atkārtotā izpēte	80
NOBEIGUMS.....	85
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS.....	87
PIELIKUMI	94

IEVADS

Vairākās pasaules valstīs izpratne par autiskā spektra traucējumu (turpmāk – AST) būtību un ietekmi joprojām veidojas. Pastāv dažādas definīcijas un teorijas, kā cilvēki ar AST izprot pasauli, kādas ir būtiskākās atšķirības uztverē, komunikācijā, domāšanā. Tomēr atbilde nav viennozīmīga – robežu novilkēt ir ārkārtīgi grūti, jo katrs gadījums ir īpašs.

Dažādie notikumi, ar kuriem mūsdienās jāsastopas katru dienu, informācijas apjoma pieaugums, sasteigtā komunikācija, pielāgošanās apkārtējiem cilvēkiem, informācijas apmaiņa/nodošana attālināti ir tie faktori, kas visbiežāk izraisa stresu. Tomēr katram ir iespēja sameklēt sev piemērotāko komunikācijas veidu, sazinoties mutiski, rakstiski, simbolu valodā u. c.

Tas ļauj cilvēkiem būt neatkarīgākiem un ir vienkāršs vizuāls veids, kā nodot un iztulkot informāciju. Par vienu no simbolu valodām ir atzīta WIDGIT zīmju valodu, ko izmanto visā pasaulē bērniem ar plaša spektra traucējumiem – autisms, disleksija u. c.

Sazināšanas iespēju ir daudz, un katram tās būs individuāli atšķirīgas atkarībā no iepriekšējās pieredzes, izglītības, uztveres un spējām. Cilvēkam ar AST mainīgā realitāte ir mulsinoša, nesaprotama – katrs “pārsteigums, neziņa, kas notiks” izraisa apjukumu, bailes, agresiju. Lai šo realitāti saprastu, bērnam vispirms ir jāpievērš tai uzmanība, jāuztver apkārtējie redzes un dzirdes stimuli un jāpatur prātā, kamēr viņš iztulko, ko tie nozīmē un kā uz tiem reaģēt.

AST ir plaši izplatīti agrīni bērnu garīgās veselības traucējumi. Tie izpaužas ar noteiktu pazīmju (simptomu) un funkcionēšanas īpatnību kopumu, kas katram indivīdam atšķiras. AST ir attīstības traucējumi, kas ietekmē to, kā cilvēks sazinās un attiecina sevi pret citiem cilvēkiem un apkārtējo pasauli. Veidi, kādos šie traucējumi ietekmē cilvēku, atšķiras individuāli, ir atkarīgi no vecuma un intelektuālās funkcijas (The National Autistic Society, 2017).

Šobrīd izglītības sistēmā bērni ar plaša spektra traucējumiem izglītojas ar dažādiem atbalsta pasākumiem, un katrai no šīm traucējumu jomām ir savs īpašais atbalsts, kā komunicēt, kā saprast un uztvert informāciju. Cilvēki pat neizdomājas, ka bērniem ar dzirdes traucējumiem kohelārais implants ir nepieciešamība ikdienas komunikācijā, bērniem ar redzes traucējumiem tas ir Braila raksts, bet bērniem ar AST – vizuālais atbalsts. Bērni ar AST ir ļoti dažādi. Atšķiras gan intelektuālās attīstības traucējumu pakāpes, gan psihisko saslimšanu traucējumu smagums, gan diagnožu kopumi, un atšķiras arī pašu cilvēku raksturi.

Neatkarīgi no garīgā rakstura traucējumu veida viņu jūtas, vēlmes, emocijas un nepieciešamība pēc pašizpaušmes ir tikpat svarīgas kā citiem cilvēkiem. Taču autisma traucējumi parasti ietver valodas kavēšanos, saskarsmes problēmas, sociālās problēmas un neparastas intereses un uzvedību.

Pētījuma problēma:

Pasaules statistika liecina, ka vidēji 1% no cilvēkiem populācijā ir AST (Centers for Disease Control and Prevention, 2014). Statistika liecina, ka autisma izplatība pasaulē aizvien pieaug, 1970. gadā vienam no 10 000 bērniem bija autisms, 2000. gadā – vienam no 250 bērniem, 2012. gadā – vienam no 88 bērniem. Saskaņā ar ASV datiem autisma spektra traucējumi (AST) šobrīd ir diagnosticēti 1 no 68 bērniem, kā arī 1 no 42 zēniem. Zēniem AST novēro gandrīz piecas reizes biežāk nekā meitenēm. Autisma izplatības rādītāji pieaug katru gadu (Autism Speaks, 2020). 2017. gadā Latvijā reģistrēti 530 bērni ar AST (Kurzeme visiem, 2019).

Latvijā pēdējā laikā skolēnu runas traucējumu skaits ar katru gadu pieaug. Katram otrajam trešajam bērnam Latvijā ir nepietiekama runas un valodas attīstība. Savlaicīgi nenovēršot valodas traucējumus un valodas lietojumu komunikācijā (turpmāk – valodas lietojuma problēmas), bērnam var būt problēmas ar iekļaušanos sabiedrībā un zināšanu apguvi skolā (Bērnu satura redakcija, 2018). Lai novērstu šīs problēmas, ir jāmeklē jauni veidi, kā attīstīt bērnu valodas lietojumu, tas noteica darba tēmu par simbolu valodu skolēniem ar AST un garīgās attīstības traucējumiem (turpmāk – GAT) runas attīstībai skolā. Ar simbolu valodu tiks attīstīts valodas lietojums (simbolu valodas lietojums) komunikēšanā.

Bērni ar autismu ir tādi paši kā mēs, viņi mīl mūs un grib tikt mīlēti. Šie bērni vēlas, lai viņus saprastu un pieņemtu tādus, kādi viņi ir. Lai to varētu izdarīt, vispirms ir vairāk jāuzzina par šiem bērniem, vairāk jākontaktējas un jābūt spējīgiem ieskatīties viņu pasaulē un atminēt viņu vēlmes un rīcību (Landrāte, Tūbele, 2011, 6). Ļ. Vigotskis (1986) ierosināja, ka simboli ir gan mijiedarbības, gan domāšanas instrumenti. Pat pirms bērni var konsekventi lietot valodu, simboli vārdu vai žestu veidā atvieglo dažāda veida sociālo mijiedarbību. Līdz trīs gadu vecumam lielākā daļa bērnu ir prasmīgi, lietojot vārdus, lai iesaistītos un sazinātos ar citiem, kā arī pārstāvētu arvien sarežģītākus sociālos jēdzienus. R. Ivoškuviena, veidojot bērnu valodas attīstīšanai piemērotus teorētiskos, metodoloģiskos pamatus un praktiskos materiālus, atklāja, ka dažkārt bērniem ir grūti iegaumēt un saglabāt verbālo informāciju. Viņa apgalvo, ka nereti tas notiek cerebrālās patoloģijas dēļ, kad ir grūtības organizēt runas orgānu darbību un verbāli komunicēt. Iemesls var būt arī problēmas sajūtu uztverē, ķermeņa valodas izmantošanā un skaņu vokalizēšanā. Tāpēc profesore aktualizēja problēmu

par alternatīvās komunikācijas līdzekļiem, kurus bērni varētu izmantot ne tikai komunikācijā, bet arī valodas attīstības traucējumu novēršanā. Veicot pētījumu, profesore pierādīja, ka bērniem ar valodas, dzirdes un citiem traucējumiem raksturīga verbālās atmiņas nepietiekamība. Verbālo atmiņu veicina redzes uztvere un redzes atmiņa. Ideogramma izsaka domas, palīdz saprast katra vārda konkrēto nozīmi un tā vietu teikumā. Simboli veicina dažādu vārdu izmantošanu runā un atvieglo vārdu uztveri (Ivoškuviena u.c., 2013).

Šajā pētījumā galvenā uzmanība ir pievērsta šādam aspektam – komunikatīvo iemaņu un runas/valodas attīstīšana skolēniem ar AST un garīgās attīstības traucējumiem, jo praktiskais darbs tika veikts ar bērniem, kuru diagnoze ir – bērni ar AST un GAT.

Iepriekš minētā aktualitāte un problēma noteica diplomdarba temata izvēli.

Pētījuma mērķis: teorētiski un praktiski izpētīt simbolu valodas ietekmi uz runas un valodas attīstību skolēniem ar autiska spektra un garīgās attīstības traucējumiem.

Pētījuma objekts: runas un valodas attīstība skolēniem ar autiska spektra un garīgās attīstības traucējumiem.

Pētījuma priekšmets: simbolu valodas izmantošana skolēnu runas un valodas attīstībā.

Pētījuma uzdevumi:

1. Atlasīt un analizēt atbilstošu literatūru par skolēnu ar garīgās attīstības traucējumiem un autiska spektra traucējumu attīstību un tās īpatnībām.
2. Raksturot skolēnu ar autiska spektra un garīgās attīstības traucējumiem runas un valodas attīstību sākumskolā.
3. Atlasīt nepieciešamās metodes runas un valodas attīstībai, izmantojot simbolu valodu skolēniem ar AST un GAT.
4. Novērot un izpētīt skolēnu ar AST ikdienas valodas lietojumu.
5. Izstrādāt simbolu valodas koriģējošo darbību skolēnu runas un valodas attīstības veicināšanai.
6. Veikt iegūto datu analīzi, izdarīt secinājumus.

Pētījuma metodes:

Teorētiskā metode:

- teorētiskās literatūras analīze;
- dokumentu analīze.

Situācijas apzināšanas un datu ieguves metodes:

- dokumentu analīze;
- pedagoģiskais novērojums;
- bērnu/indivīdu darbības produktu analīze;
- pedagoģisko situāciju analīze;

Situācijas izmaiņas metode:

- modelēšana;
- pedagoģiskā izmēģinājuma darbība.

Pētījuma bāze: Speciālās skolas 5 bērni ar AST un GAT.

Darba sastāvs: Darbs sastāv no ievada, četrām nodaļām un nobeiguma. Darba pirmajā nodaļā tiek apskatīts autisma jēdziens, izpausmes, diagnosticēšanas kritēriji, garīgās attīstības traucējumi bērniem ar autiskā spektra traucējumiem, speciālās izglītības iespējas bērniem ar AST un GAT, AST un GAT diferencēšana.

Darba otrajā nodaļā tiek apskatīta runas un valodas attīstība skolēniem ar AST un GAT. Tiek analizēta literatūra par runas un valodas attīstības īpatnībām skolēniem ar AST un GAT, kā arī saskarsmes veidošana ar skolēniem, kuriem ir AST un GAT.

Darba trešajā nodaļā raksturota un analizēta simbolu valodas izmantošana skolēniem ar AST un GAT runas un valodas attīstības procesā.

Darba ceturtnajā nodaļā ir pētījums par simbolu izmantošanu runas un valodas attīstībā, kurā tiek veikts skolēnu novērojums, izstrādāta pedagoģiski koriģējošā darbība, runas un valodas attīstības novērojums pētījuma beigās.

1. SKOLĒNU AR AUTISKĀ SPEKTRA TRAUCĒJUMIEM RAKSTUROJUMS

1.1. Autiska spektra traucējumu raksturojums un klasifikācija

1.1.1. Autisma jēdziens un tā vēsturiskais apskats

Autisms ir attīstības traucējumi, kam raksturīgas grūtības ar sociālo mijiedarbību un komunikāciju, kā arī ierobežota un atkārtota uzvedība. Vecāki bieži pamana pazīmes bērna pirmajos trīs dzīves gados (Landa, 2008, 138). Tās bieži attīstās pakāpeniski, lai gan dažu bērnu ar autismu saskarsme un sociālās prasmes pasliktinās pēc tam, kad normālā tempā sasnieguši attīstības pagrieziena punktus (Stefanatos, 2008, 205).

Klasiskā autisma forma ietver traucējumu triādi sociālajā mijiedarbībā, saskarsmē un valodas lietošanā, kā arī ierobežotā iztēlē, ko atspoguļo ierobežoti, atkārtoti un stereotipiski uzvedības un darbības modeļi. Terminu “autisms” vispirms izmantoja psihiatrs E. Bleulers 1908. gadā. Viņš to lietoja, lai aprakstītu šizofrēnijas slimnieku, kurš bija aizgājis savā pasaulē. Grieķu vārds *autós* nozīmēja sevi, un vārdu *autisms* Bleulers izmantoja, lai nosauktu slimīgu pašapbrīnu un atsaukšanos sevī. Pēc Bleulera teiktā, autistisko domāšanu raksturoja infantilas vēlmes izvairīties no neapmierinošas realitātes un aizstāt tās ar fantāzijām un halucinācijām.

Autisms definēja subjekta simbolisko “iekšējo dzīvi” un nebija viegli pieejams novērotājiem (Bleuler, 1950, 63).

Kad Bleulers 1911. gadā bija izveidojis terminu “autisms”, viņš attiecināja tā etimoloģiskās saknes uz Z. Freidu un galu galā arī uz H. Elisū, izmantojot terminu “autoerotisms” (Bleuler, 1950; McGuire, 1974, 172–9). Freids šo vārdu 1905. gadā lietoja, lai raksturotu halucinācijas domāšanu kopā ar sevis nomierināšanu domāšanas posmā, kas bija pirms zīdaiņa iesaistīšanās ārējā realitātē (Freud, 2001).

Lai gan Bleulera aprakstā par šizofrēniju bija aplūkots ne tikai autisms – it īpaši uzmanības, gribas un intelekta traucējumi, jēdzienam bija izšķiroša nozīme, aprakstot viņa šizofrēnijas saskarsmes trūkumu ar realitāti. Pēc Bleulera teiktā, kad šizofrēniķi domās mēģināja veikt loģiskas darbības, viņi nespēja piesaistīt visas atbilstošās asociācijas prātā, tādējādi izraisot neapmierinošu realitātes izjūtu. Tāpēc viņi šo neapmierinošo realitāti aizstāja ar fantāzijām, kas vieglāk apmierināja viņu afektīvās vajadzības. Bloķējot ārējās pasaules uztveres un maņu stimulus, autistiskā domāšana tad pakļāvās saviem īpašajiem likumiem, kurus vairs nesaistīja loģikas likumi (Bleuler, 1950, 373).

Psihologi, psihoanalītiķi un psihiatri Lielbritānijā vārdu *autisms* ar šo nozīmi lietoja no 20. gadsimta divdesmitajiem līdz pat piecdesmitajiem gadiem (piemēram, Piažē). Ž. Piažē autisma jēdzienu saistīja arī ar pakāpeniskiem bērna mēģinājumiem iesaistīties realitātē. Viņš izstrādāja psiholoģiskos testus, ar kuru palīdzību var izmērīt bērnu uztveri un pašapziņu. Savā 1929. gada publikācijā “Bērna pasaules uztvere” viņš ziņoja par testu rezultātiem, kuros apšaubīja bērnu uzskatus par fizisko pasauli un apgalvoja, ka viņu doma attīstījās no primitīvas maģiskas iztēles līdz loģiskai spriešanai. Pievēršot uzmanību Z. Freida darbam “Ekonomiskā hipotēze”, viņš apgalvoja, ka, pieaugušie, domājot simboliski, “saīsina” jēdzienus un “pārvieto” vienu tēlu vai koncepciju uz otru, jo piedzīvo atgriešanos primārajā autisma domāšanā, kurā netiek nošķirti dažādi ārējie stimuli (Piaget, 1923, 273).

A. Mandals raksturoja, ka autisma izpētes pionieri bija H. Aspergers un L. Kanners. 20. gadsimta četrdesmitajos gados viņi strādāja atsevišķi. Viņu uzskati ārstiem bija noderīgi nākamās trīs desmitgades (Mandal, 2020). 1943. gadā amerikāņu bērnu psihiatrs L. Kanners pētīja 11 bērnus. Bērniem bija raksturīgas grūtības sociālajā mijiedarbībā, grūtības pielāgoties rutīnas izmaiņām, laba atmiņa, jutība pret stimuliem (īpaši pret skaņu), rezistence un alerģija pret pārtiku, labs intelektuālais potenciāls, eholālija jeb tieksme atkārtot runātāja vārdus un grūtības spontānā darbībā. 1944. gadā H. Aspergers, strādājot atsevišķi, pētīja bērnu grupu. Arī viņa bērni atgādināja L. Kanneru aprakstus. Bērniem, kurus viņš mācīja, eholālija nebija kā valodas problēma, bet viņi runāja kā pieaugušie. Viņš arī minēja, ka daudzi bērni bija neveikli un smalkās motorikas ziņā atšķīrās no parastajiem bērniem (Kanner, 1943).

Tomēr pagājušā gadsimta sešdesmitajos gados daudzi britu bērnu psihologi apstrīdēja Bleulera pieņēmumus par infantilo domu un radīja jaunas metodes, lai apstiprinātu bērnu psiholoģiju kā zinātni, jo īpaši epidemioloģiskos pētījumos. Pēc tam “autisms” tika pilnībā pārveidots par jaunu aprakstošu kategoriju, lai kalpotu šī jaunā bērna attīstības modeļa vajadzībām. Sākot ar sešdesmito gadu vidu, bērnu psihologi izmantoja vārdu “autisms”, lai aprakstītu tieši pretējo tam, ko tas bija domājis līdz tam laikam. M. Ruters, vadošais bērnu psihiatriskais pētnieks no Apvienotās Karalistes Maudlijas slimnīcas, kurš veica pirmo autisma ģenētisko pētījumu, 1972. gadā apgalvoja, ka “autisma bērnam drīzāk ir fantāzijas trūkums, nevis pārmērība” (Rutter, 1972, 327). Tad vārda *autisms* nozīme tika radikāli pārformulēta, aprakstot kādu, kurš pārmērīgi fantazēja, līdz tādām, kurš nefantazēja nemaz.

Autisms vairāk kļuva zināms 20. gadsimta septiņdesmitajos gados. Ērikas fonds psihotisku bērnu izglītību un terapiju sāka astoņdesmito gadu sākumā. Daudzi vecāki joprojām jauca autismu ar garīgo atpalcību un psihozi. Astoņdesmitajos gados Aspergera darbs tika iztulkots angļu valodā un publicēts, tādējādi kļūstot plašāk zināms. Arvien vairāk tika uzskatīts, ka vecākiem nav nozīmes autisma cēloņsakarībā, un pastāv neiroloģiski traucējumi un citas ģenētiskas kaites, piemēram, skleroze, vielmaiņas traucējumi vai hromosomu patoloģijas, teksim, trausls X sindroms (Mandal, 2020).

O. Lovaas pētīja un veicināja bērnu ar autisma uzvedības analīzi un ārstēšanu. Sākumā ar savu eksperimentālās uzvedības analīzi Lovaas guva ierobežotus panākumus. Viņš to izstrādāja, lai mērķētu uz jaunākiem bērniem (jaunākiem par 5 gadiem), ieviesa ārstēšanu mājās un palielināja intensitāti ("terapijas laika" mērījumu) līdz aptuveni 40 stundām nedēļā (Lovaas, 1973).

Par autisma termina pamatlicēju tiek uzskatīts psihiatrs E. Bleulers, kurš pirmais izmantojis šo jēdzienu. Autisma forma ietver vairākus traucējumus, kas ir sociālajā mijiedarbībā, saskarsmē un valodas lietošanā, kā arī ierobežotā iztēlē, ko atspoguļo ierobežoti, atkārtoti un stereotipiski uzvedības un darbības modeļi. Vairāk autismu un tā izpausmes autore aplūkos nākamajā apakšnodaļā.

1.1.2. Autisms un tā izpausmes

Autisms ir izplatīts stāvoklis, kas ietekmē indivīdu mijiedarbību ar citiem cilvēkiem un apkārtējo pasauli. Autiskiem cilvēkiem bieži ir grūtības ar sociālo komunikāciju, kognitīvo empātiju (jeb citu cilvēku garīgo stāvokļu atpazīšanu) un negaidītu pārmaiņu pārvarēšanu. Viņi izrāda neparasti šauras intereses (klīniski to sauc par "apsēstībām"), dod priekšroku atkārtotai vai paredzamībai, daudziem ir sensors hiperjutīgums (Davies, 2017).

AST ir uzvedības ziņā definēti neiroloģiski attīstības traucējumi, kas saistīti ar sociālās komunikācijas deficīta klātbūtni, ierobežotu un atkārtotu uzvedību. Jaunākajā AST konceptualizācijā šīs divas uzvedības dimensijas atspoguļo galvenos AST raksturojošos raksturlielumus, savukārt saistītās dimensijas, piemēram, intelektuālā un valodas spēja, nodrošina līdzekli AST neviendabīguma raksturošanai. Turklāt AST apakšgrupu raksturojums, ko nosaka zināmu medicīnisku, ģenētisku vai citu psihisku traucējumu klātbūtne, veicina mūsu izpratni par AST neviendabīgumu.

Autisms ir saistīts ar ģenētisko un vides faktoru kombināciju. Riska faktori grūtniecības laikā ietver noteiktas infekcijas, piemēram, masaliņas, toksīnus, ieskaitot valproīnskābi, alkoholu,

kokaīnu, pesticīdus, svīnu un gaisa piesārņojumu, augļa augšanas ierobežošanu un autoimūnas slimības (Chaste, Leboyer, 2012; Samsam, Ahangari, Naser, 2014). Strīdi ir saistīti ar citiem ierosinātajiem vides cēloņiem, piemēram, vakcīnas hipotēze, kas ir noraidīta. Autisms ietekmē informācijas apstrādi smadzenēs un to, kā nervu šūnas un to sinapses savienojas un organizējas, kā tas notiek, nav labi saprotams (Rutter, 2005). Psihisko traucējumu diagnostikas un statistikas rokasgrāmatā AST diagnostikā tiek apvienots autisms un mazāk smagas slimības formas, ieskaitot Aspergera sindromu un visaptverošus attīstības traucējumus, kas nav citādi norādīti (Johnson, Myers, 2007).

Autisma uzskatīšana par spektra traucējumiem ir izsekojama ar L. Kanneru un H. Aspergera rūpīgajiem un detalizētajiem klīniskajiem novērojumiem, kuri aprakstīja bērnus ar plašu netipiskas uzvedības un intelektuālo spēju klāstu. Jaunākie pētījumi, īpaši bioloģiskajās zinātnēs, ir pievērsuši uzmanību kategoriskās pieejas ierobežojumiem AST definēšanai un veicinājuši izmēru novērtējumu izmantošanu, lai pārbaudītu AST galvenās un ar to saistītās pazīmes, pieeja, kas pieņemta diagnostikas un statistikas piektajā izdevumā Psihisko traucējumu rokasgrāmata (DSM-5) (APA, 2013). Neskatoties uz šo jauno koncentrēšanos uz dimensiju novērtēšanu, apakšgrupu noteikšana, pamatojoties uz vienlaikus sastopamo psihiatrisko, medicīnisko un/vai ģenētisko risku, joprojām ir svarīga pētniecībai un klīniskajai praksei.

Autisma pazīmes bērniem skar piecas galvenās funkcionēšanas jomas, kas ir:

1. apgrūtinātas sociālās mijiedarbības un komunikācijas spējas,
2. iztēle, idejas, kreativitāte,
3. žesti un neverbālā komunikācija,
4. sensorais jutīgums,
5. šauras interešu loks, rutīna, atkārtotīga uzvedība (Autisms bērniem, 2020).

Z. Kronberga min, ka bērniem ar autismu ir raksturīgas vienvēidīgas intereses, stereotipiskas darbības un rotaļas (piemēram, mašīnas ritentiņu griešana) un reizēm arī pastiprināts vai arī pavājināts sensorais jutīgums. Viņa norāda, ka cilvēkiem ar AST ir grūtības trīs jomās – komunikācijas grūtības, sociālās mijiedarbības (jeb saskarsmes) grūtības un atkārtota (jeb stereotipiska) uzvedība un šauras intereses (sk. 1.1. tabulu) (Kronberga, 2016).

AST izpausmes (Kronberga, 2016)

Sociālās grūtības	Intereses trūkums par citiem cilvēkiem; netipisks acu kontakts; trūkst abpusējas, savstarpējas saskarsmes (neievēro savu kārtu, neveido dialogu, tikai monologu); grūtības iztēloties, ko jūt vai domā cits cilvēks; grūtības saprast, kā vajadzētu reaģēt uz cita cilvēka rīcību; grūtības nolasīt cita cilvēka emocijas no sejas, balss, žestiem vai pozas.
Komunikācijas īpatnības	Valodas attīstība ir aizkavēta; eholāliska runa (eholālijas ir atbalss runa – vārdu un frāžu atkārtošana bez to nozīmes saprašanas. Piemēram, mamma saka bērnam: “Pasveicini tanti!”, un bērns tādā pašā intonācijā atkārto: “Pasveicini tanti!” Bieži vien bērni ar autismu atkārto citātus no multfilmām, filmām, enciklopēdijām vai pieaugušo sarunām); valodas burtiska saprašana (grūti izprast vārdu pārnestās nozīmes, jokus, ironiju, metaforas, dzejiskus izteicienus, žargonu); valodas izmantošana neatbilstoši sociālajam kontekstam (piemēram, nepiemēroti jautājumi vai netaktiski izteicieni; vai arī situācija, kad bērns virtuvē var tekoši nosaukt burtus, ciparus un krāsas uz sulas pakas, taču nespēj pateikt: “Sula!”, kad grib dzert).
Atkārtota uzvedība un šauras intereses	Fiziskas kustības, kas atkārtojas atkal un atkal (piemēram, roku plaušķināšana vai vicināšana); lietu likšana rindās; priekšmetu vicināšana vai griešana acu priekšā vai pārņemšana ar kustīgu lietu vērošanu (piemēram, bērns griež rotaļu mašīnas riteņus, cieši vēro veļas mašīnu vai ventilatoru); stīpras dusmu lēkmes, reaģējot uz pārmaiņām (piemēram, ja nevar iet pastaigā pa to pašu maršrutu kā vienmēr, ja mainās ierastā kārtība telpā); īpaša, šaura interešu joma (piemēram, interesējas tikai par elektrību, ir iemācījies no galvas kalendāru, dzelzceļa shēmas); var būt īpašas spējas vai talanti kādā ļoti šaurā jomā.

Z. Kronberga raksturojusi, ka AST izpausmes var iedalīt sociālajās grūtībās, kas ietver intereses trūkumu, grūtības iztēloties, grūtības saprast un citas komunikācijas īpatnības, kas ietver valodas aizturi, vārdu atkārtošanu bez nozīmes, vārdu nesaprašanu vai burtisku uztveri, kā arī atkārtotu uzvedību un šauras intereses, kas ietver kustības, kas var atkārtoties, priekšmetu vicināšanu acu priekšā, vērošanu, dusmu lēkmes u.c. (Kronberga, 2016). Kopumā var teikt, ka Kronberga iedala AST izpausmes sociālajos, komunikācijas un uzvedības traucējumos.

Latvijas Autisma apvienība uzsver, ka bērnam ar autismu var būt plaša spektra daudzveidīga uzvedība. Svarīgi ir pieņemt, ka bērnam būs grūtības attiecībās ar citiem, kā arī grūtības iegūt

draugus, grūtības komunikācijā (daži bērni var vispār nerunāt), viņš nevarēs iesaistīties rotaļā, kas prasa iztēli. Citas pazīmes ietver obsesijas (uzmācības), bailes, var izpalikt draudu apzināšanās, rituālistiska spēle un uzvedība, nepiemērots acu kontakts, hiperjutība uz skaņu, gaismu, rotējošiem priekšmetiem, kā arī roku plivināšana. Lai bērns tiktu diagnosticēts kā autisks, nav nepieciešams izrādīt visas iepriekš minētās pazīmes. Daži bērni, kam nav autismas, var izrādīt kādu no iepriekš minētajām uzvedības izpausmēm (Latvijas Autisma apvienība, 2020).

Ir daudz pazīmju un simptomu, kas varētu norādīt, ka personai ir AST traucējumi. Ne visiem pieaugušajiem vai bērniem ar autismu būs visi minētie simptomi, arī dažiem pieaugušajiem un bērniem, kuriem autismas nav, var būt tāda pat uzvedība un simptomi.

Cilvēkiem ar AST traucējumiem bieži ir grūtības emocionāli un sociāli sazināties ar citiem. Viņi var apstrādāt sensoro informāciju, piemēram, skaņas un smaržas, atšķirīgi no citiem cilvēkiem. Šīs atšķirības var būt pamatā dažām autismas uzvedības pazīmēm, kuras cilvēkiem var parādīties (Centers for Disease Control and Prevention, CDC, 2020).

Meklējot agrinās AST pazīmes, ir attīstības atskaites punkti, kurus no bērniem sagaida līdz noteiktam vecumam, piemēram, čalošana līdz četrus mēnešu vecumam, spēja lietot vienkāršus teikumus līdz divu gadu vecumam. Ja bērns šīs prasmes attīsta vēlāk vai arī neattīsta vispār, tas var norādīt uz tādiem attīstības traucējumiem kā AST. Autismu var diagnosticēt pēc divu gadu vecuma, lai gan simptomi var būt redzami daudz agrāk (Centers for Disease Control and Prevention, CDC, 2020).

AST simptomi parasti ir skaidri novērojami pēc divu vai trīs gadu vecuma. Šeit minētais uzvedības un prasmju diapazons var kļūt pamanāms no diviem līdz pieciem gadiem.

Dažas pazīmes bērnam, kam ir AST:

- neizsaka emocijas vai izsaka tikai ierobežotu emociju loku,
- grūtības interpretēt dažādas emocijas citos,
- nešķiet pieķēries vecākiem,
- trūkst intereses spēlēt sociālās spēles vai ar citiem bērniem,
- interese spēlēties ar vienu konkrētu rotaļlietu vai priekšmetu,
- eholālīja, atkārtojot citu cilvēku vārdus vai frāzes,
- atkārto savus vārdus vēlreiz un vēlreiz,
- izmanto formālu valodu un izteicienus, nevis vienaudžu slengu,
- valodas prasmes nav attīstītas,

- grūtības tualetes apmācībā,
- ir dusmu lēkmes vai sabrukumi,
- fiziski agresīva uzvedība,
- izaicinoša uzvedība, piemēram, galvas dauzīšana pie sienas vai ādas nokošana,
- plaukstu plandīšana, šūpošana vai virpuļošana (Autism speaks, 2018; Robins, et.al., 2001).

Bērniem ar AST ir grūtības interpretēt to, ko domā un jūt citi cilvēki, un viņiem bieži pietrūkst sociālās norādes. Bērns ar autismu, iespējams, nespēj atšķirt pieaugušo, kurš saka “nāc šurp”, būdams laimīgs un smaidīgs, no pieaugušā, kurš saka “nāc šurp”, esot dusmīgs un saraucis uzacis. Tas var būt mulsinoši un radīt iespaidu, ka bērns nesazinās ar cilvēkiem (Autism Speaks, 2018).

Lai gan AST var diagnosticēt no divu vai trīs gadu vecuma, daudziem bērniem diagnozi nenosaka, kamēr viņi nav kļuvuši vecāki. Vieglākus simptomus bērniem ar AST, kuri darbojas labāk, var neatpazīt līdz brīdim, kamēr viņi nav skolēni. Autisms ir spektra stāvoklis, kas nozīmē, ka bērniem būs atšķirīga ikdienas dzīves pieredze (The National Autistic Society, 2016).

AST veidi:

1. Autisms vai Kanner sindroms. Šī ir slimība, ko lielākā daļa cilvēku saista ar AST. Kanner sindroms nosaukts ārsta L. Kanner vārdā, kurš pētīja un aprakstīja šo stāvokli 30 gadu vecumā. Pacienti ar autismu ir ierobežota emocionālā saikne ar citiem, un viņi, šķiet, ir iegremdēti savā pasaulē. Viņi, visticamāk, eksponē atkārtoto uzvedību, piemēram, ilgāku laiku var organizēt un pārkārtot to pašu objektu grupu uz priekšu un atpakaļ. Šie cilvēki ir ļoti jutīgi uz tādiem ārējiem stimuliem kā skaņas.

2. Aspergera sindroms. Aspergera sindroms ir sarežģītāks AST diagnosticēšanai. Šī diagnoze parasti tiek noteikta vēlāk nekā iepriekšējā gadījumā. Tas tāpēc, ka cilvēkiem ar Aspergera sindromu ir vidējs (augsts) intelekts, kas var izraisīt to, ka viņi nepietiekami novērtē šo priekšmetu radītās grūtības un ierobežojumus.

3. Bērnu dezintegrācijas traucējumi vai Hellera sindroms. Šis traucējums, ko parasti dēvē par Hellera sindromu, parasti parādās pēc diviem gadiem. Tas ir līdzīgs iepriekšējiem AST, jo ietekmē tās pašas jomas (valodu, sociālo funkciju un motoriskās prasmes) (The National Autistic Society, 2016).

Autisms un tā izpausmes raksturojamas kā stāvoklis, kas ietekmē indivīda mijiedarbību ar citiem un apkārtējo pasauli, t.i., šiem cilvēkiem bieži ir grūtības ar sociālo komunikāciju, kognitīvo empātiju un negaidītu pārmaiņu pārvarēšanu. Komunikācijas īpatnības, kas ietver valodas aizturi,

vārdu atkārtošanu bez nozīmes, vārdu nesaprašanu vai burtisku uztveri. Pastāv vairāki veidi, kā diagnosticēt autismu. Par to autore plašāk apskatīs nākamajā apakšnodaļā.

1.1.3. Autisma diagnosticēšanas kritēriji

Autisma noteikšanas kontroljautājumi agrīnā vecumposmā (CHAT) ir skrīninga instruments, kas identificē bērnus, kuriem ir sociokomunikatīvo traucējumu risks pirmajos 18 mēnešos. Testā ir 20 īsi jautājumi, kurus aizpildot saņem autisma riska novērtējumu bērnam.

CHAT primārais mērķis ir atklāt pēc iespējas vairāk AST gadījumu (zinātniskajā valodā runājot, “jutīguma maksimizēšana”), tāpēc būs daži kļūdaini pozitīvi rezultāti: gadījumi, kad bērns tiek vērtēts kā “pakļauts riskam”, bet patiesībā AST netiks diagnosticēti. Tomēr ikvienam bērnam, kurš saņem “augsta riska” punktus, būtu jāsaņem autisma speciālista novērtējums.

Vidējs AST risks ir, ja kopējais rezultāts ir 3–7, un tad ir jāveic papildu intervija. Ja kopējais punktu skaits ir 8–20, tad ir augsts AST risks, un var veikt papildu interviju, lai iegūtu skaidrību par atbildes reakcijām uz risku. Kopējais vērtējums 0–2 nozīmē, ka bērns izturējis pārbaudi (Centers for Disease Control and Prevention, 2020).

Agrā pārbaude (skrīnings). Atšķirībā no CHAT testa Pervasive Developmental Disorders Screening Test – Stage 1 izvērtē gan pozitīvos, gan negatīvos simptomus un ietver arī dažus jautājumus attiecībā uz regresu. Tests ir izveidots, pamatojoties uz vecāku aptaujas anketu. Tas iedalās trīs posmos, kur katrs posms ir paredzēts pārbaudei vienā noteiktā līmenī. Tests iecerēts izmantošanai primārās aprūpes centros bērniem no dzimšanas līdz 36 mēnešu vecumam. Testā tiek izmantoti vecāku novērojumi par bērna stereotipisko uzvedību, kas, visticamāk, paaugstina testa rezultātu pareizību, jo vecāku novērojumi ir ilgstošāki un tiek veikti dažādā vidē, nevis balstās tikai uz īslaicīgiem medicīnas darbinieka novērojumiem. Šobrīd ir pieejams attīstības traucējumu pārbaudes tests – II 3 pakāpēs – primārās aprūpes pārbaudes tests, bērna attīstības klīniskās pārbaudes tests un autisma klīniskās pakāpes pārbaudes tests (Latvijas Autisma apvienība, 2014).

Attīstības rutīnas novērošana. Ir izstrādāti vairāki pārbaudes un pirmspārbaudes testi un instrumenti, kas izmantojami, lai noteiktu attīstības, kognitīvās, valodas un rotaļu prasmes bērniem ar iespējamiem AST. ASV plaši tiek izmantots Denver-II tests (agrāk saukts par pārstrādāto Denveras attīstības pārbaudes testu) attīstības līmeņa pārbaudei bērniem līdz 6 gadu vecumam. Tomēr, kaut arī tests ir vienkārši izmantojams un rezultāti viegli iegūstami, testa rezultātu pareizība nav izanalizēta. Tiek uzskatīts, ka tests nav pietiekami specifisks (liels skaits bērnu ar normālu attīstību ir tikuši klasificēti kā atpalikuši), kā arī tas nav pietiekami sensitīvs (nav spējis identificēt vairākus

atpalikušos bērņus). Pārstrādātā Denveras attīstības pirmspārbaudes anketa ir paredzēta to bērņu identificēšanai, kuriem nepieciešams veikt turpmāku pārbaudi. Šī anketa ir izstrādāta, balstoties uz pārstrādāto Denveras attīstības pārbaudes testu, un arī tā nav pietiekami specifiska un sensitīva (Latvijas Autisma apvienība, 2014).

Autisma pārbaudes anketa (ASQ – Autism Screening Questionnaire) ir pazīstama arī kā sociālās komunikācijas anketa (SCQ – Social Communication Questionnaire). Anketa ir mēģinājums izstrādāt ticamu un pareizu pārbaudes instrumentu, kas pamatojas uz pašreiz noteiktajiem autisma diagnostikas kritērijiem. Tajā ir izmantota pārstrādāta ADI (autisma diagnostiskā intervija) algoritma versija, ko izmanto ICD-10 (Starptautiskā statistiskā slimību un veselības problēmu klasifikācija, Latvijā – SSK-10) (Pasaules Veselības organizācija, 1994) un DSM-IV (Amerikas Psihisko traucējumu diagnostikas un statistikas rokasgrāmatas) (Amerikas Psihiatru asociācija 1994). Anketu izstrādājuši M. Rutter un C. Lord, tā ir paredzēta visām vecuma grupām. Anketu aizpilda persona, kas nodrošina primāro aprūpi personai ar iespējamiem AST. ASQ vai SCQ veido 40 jautājumi, kas balstās uz pārstrādāto ADI algoritmu. Jautājumi formulēti tā, lai būtu saprotami vecākiem bez papildu paskaidrojumu sniegšanas. Anketai ir divi varianti, no kuriem viens paredzēts bērņiem līdz 6 gadu vecumam, otrs – bērņiem no 6 gadu vecuma. Tiek uzskatīts, ka ASQ un SCQ ir ļoti efektīvs pārbaudes instruments bērņiem, sākot no 4 gadu vecuma. Tomēr tāpat kā ar citām anketām, arī ar šīs anketas palīdzību vien nav iespējams noteikt individuālo diagnozi (Latvijas Autisma apvienība, 2014).

Visbiežāk lietotie diagnostikas kritēriji ir apkopoti diagnostiskajā sistēmā DSM – IV. Saskaņā ar tās kritērijiem psihiskais traucējums izpaužas sociālās adaptācijas un uzvedības ierobežojumos. Atbilstoši DSM – IV autisma spektram ir raksturīgi trīs galvenie kritēriji (sk. 1.1. attēls).

1.1. attēls. Autisma spektra pazīmes pēc DSM-IV (Bethere u.c., 2013)

Kvalitatīvi ierobežotas jeb pavājinātas sociālās mijiedarbības spējas izpaužas grūtībās iesaistīties ikdienas mijiedarbībā ar apkārtējiem cilvēkiem un vidi. Bērni parasti izvairās no skatu kontakta ar cilvēkiem. Bieži šķiet, ka viņi maz interesējas par citiem un labprātāk izvēlas būt vienatnē ar sevi. Bērniem ar AST grūtības sagādā emociju pašregulācija, kas vēl vairāk apgrūtina iesaistīšanos sociālajās attiecībās. Kvalitatīvi ierobežotas jeb pavājinātas komunikācijas spējas izpaužas pretrunīgi. Bieži bērniem ar AST ir raksturīgas daudzveidīgas spējas verbālās un neverbālās komunikācijas apgūvē. Tomēr to attīstībā ir vērojamas individuālas īpatnības, piemēram, atsevišķiem bērniem izveidojas plašs vārdu krājums, bet viņi nespēj to izmantot atbilstošā komunikācijā. Atkārtojošas (repetatīvas, rutinētas) darbības, stereotipisks uzvedības modelis, ierobežotas intereses un aktivitātes izpaužas bērnu kustībās, darbībās ar priekšmetiem un vidi. DSM – IV ietvertie AST diagnosticēšanas kritēriji nodrošina iespējas analizēt bērnu speciālo vajadzību izpausmes sociālajā vidē. Vienlaikus nedrīkst aizmirst, ka novērotās uzvedības, darbības, saskarsmes un komunikācijas specifikas pamatā ir psihiskās attīstības īpatnības (Bethere u.c., 2013).

No iegūtās informācijas autore secina, ka mūsdienās autisma spektra konstatēšanai tiek izmantotas vairākas diagnostikas sistēmas. Testi AST diagnosticēšanai ir izstrādāti, izmantojot vecāku vai aprūpētāju intervijas, bērna novērošanu vai abu kombināciju. AST diagnosticēšana nav vienkārša, ņemot vērā plašo stāvokļa spektru un paļaušanos uz uzvedības simptomiem un pazīmēm. Pašreizējā ieteiktā diagnostikas prakse prasa iekļaut klīniskā novērtējuma rezultātus, bērnu aprūpes

vai izglītības iestāžu informāciju, kā arī standartizētus instrumentus (īpaši attiecībā uz attīstības vai intelektuālajām spējām) kā izvēles papildinājumu, izmantojot autismu diagnostikas novērtēšanas testus. Cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem ir ļoti dažādi. Atšķiras gan intelektuālās attīstības traucējumu pakāpes, gan psihisko saslimšanu traucējumu smagums, gan diagnožu kopumi, kā arī atšķiras pašu cilvēku raksturi. Tāpat ne vienmēr autisma spektra traucējumiem būs arī garīgās attīstības traucējumi un otrādi, tāpēc 1.2. apakšnodaļā autore apskatīs garīgās attīstības traucējumus bērniem ar autisma spektra traucējumiem.

1.2. Garīgās attīstības traucējumi bērniem ar autisma spektra traucējumiem

1.2.1. Garīgās attīstības traucējumu raksturojums

GAT ir vieni no biežāk sastopamajiem attīstības traucējumiem. GAT var viegli atpazīt, ja bērnam ir tādas pazīmes, kas saistītas ar zināmiem ģenētiskiem GAT traucējumiem. Amerikas 1992. gada definīcijas un klasifikācijas rokasgrāmatā Amerikas Garīgās attīstības atpalicības asociācija (AAMR) piedāvā šādu definīciju:

Garīgā atpalicība attiecas uz būtiskiem pašreizējās darbības ierobežojumiem. To raksturo ievērojami zemāka līmeņa intelektuālā darbība, kas pastāv vienlaikus ar saistītajiem ierobežojumiem divās vai vairākās no šīm piemērojamajām adaptīvo prasmju jomām: komunikācija, pašpalpošanās, dzīvesveids mājās, sociālās prasmes, kopienas lietošana, pašvirzība, veselība un drošība, akadēmiskās prasmes, darbs, atpūta, veselība un/vai drošība. Garīgā atpalicība izpaužas pirms 18 gadu vecuma (American Association on Mental Retardation, 2002).

Garīgās attīstības traucējumi ir ģenētisks traucējums, kura pamatā ir ievērojami zemāka līmeņa intelektuālā funkcionēšana, kā arī ir adaptīvās uzvedības deficīts. GAT ir īpašs funkcionēšanas stāvoklis, kas sākas bērnībā un ko raksturo intelekta un adaptīvo prasmju samazināšanās, kā arī tas ir visizplatītākais attīstības traucējums (Armatas, 2009).

Garīgās attīstības traucējumi – neatgriezeniski traucējumi, kas skar galvenokārt izziņas darbību, kā arī emocionāli voluntāro jomu un uzvedību. Tos rada organiski bojājumi galvas smadzeņu garozā, tiem ir difūzs raksturs. Šie bojājumi var rasties prenatalajā periodā, bērnam atrodoties mātes miesās, dzemdību laikā, kā arī pirmajos trijos dzīves gados. Daudzi bērni ar GAT ir praktiski veseli, tiem nav psihisku saslimšanu, taču no agras bērnības viņu attīstība noris palēnināti un īpatnēji. Vispilgtāk tas izpaužas augstāko psihisko funkciju attīstībā un tīšās uzmanības, uztveres, atmiņas, verbāli loģiskās domāšanas attīstības ierobežotajās iespējās. Tas īpaši apgrūtina izziņas darbību un rada nepieciešamību pēc īpašiem apstākļiem šo bērnu apmācībā. Atbilstoši

starptautiskajai klasifikācijai ir 4 garīgās attīstības traucējumu formas – viegla, vidēja, smaga, dziļa (Tereško, Kondrova u.c., 2013).

Latvijā bērnu garīgās attīstības traucējumi tiek apzīmēti ar līmeņiem un kodiem:

1. Viegli garīgās attīstības traucējumi (pieaugušā vecumā var strādāt, dzīvot sabiedrībā, var dzīvot vieni) – F70 (mild). Šī ir skaitliski vislielākā grupa ar garīgās attīstības traucējumu diagnozi. Bērni ar šādiem attīstības traucējumiem var mācīties, tiem ir raksturīga nepietiekama intelekta attīstība, viņu emocionālās un gribas darbības īpatnības ir šķērslis mācīšanās iespējai skolā atbilstoši vispārizglītojošai mācību programmai. Bērni var apgūt lasīšanas un rakstīšanas iemaņas, iemācīties vienkāršas aritmētikas darbības, iegūst priekšstatus par dzīvo dabu, apkārtni un apgūst praktiskas iemaņas, kas vēlāk bieži noder viņu patstāvīgajā dzīvē. Saprot jēdzienus *gads, stundas, sekundes, nedēļas, dienas*, iemācās lietot naudu, izprot tās vērtību, bet nav pārliecināti par iztērētās naudas precizitāti, grūtības izprast naudas kartes funkcijas. Neizpratni rada abstrakti jēdzieni. Pieaugušajiem intelekta attīstības līmenis atbilst bērna vecumam līdz 12 gadiem, tomēr pieaugušajiem ar šādu diagnozi informācijas uztvere un apstrāde, iztēle, jaunrades un vērtēšanas spējas var būt ierobežotas. Ja diagnoze ir laicīgi noteikta, vecāki līdzdarbojas un ir izmantotas speciālas mācību programmas, lielākā daļa cilvēku ar šādu diagnozi var sociāli pielāgoties, dzīvot un integrēties sabiedrībā, dzīvot patstāvīgi (Tereško, Kondrova u.c., 2013).
2. Vidēji smagi garīgās attīstības traucējumi (pieaugušā vecumā būs nepieciešama palīdzība, lai varētu dzīvot un strādāt sabiedrībā) – F71 (moderate). Šī attīstības līmeņa bērni saprot vienkāršus attēlus, iemācās runāt, tomēr komunikācijas prasmes ir ierobežotas, ir ievērojami traucējumi arī emocionālajā un gribas jomā un motorikas attīstībā. Var iemācīties skaitīt, bet neprot saistīt skaitu ar ciparu. Korekcijas darba rezultātā veidojas priekšstats par apkārtējo vidi, laiku. Mācīšanās temps ir lēns, sapratnes līmenis ievērojami ierobežots. Pieaugušie sasniedz līdz 7 gadus veca bērna attīstības līmeni. Biežāk apmeklētās vietas pazīst, tajās orientējas, grūtības sagādā ierastās vides maiņa. Abstrakti jēdzieni nav saprotami, var nosaukt tikai tās lietas, kas bērnam ir pazīstamas. Fiziski šie cilvēki var būt neveikli, ar traucētu motoro koordināciju, tomēr var sasniegt daļēju neatkarību ikdienas pašaprūpē, socializēties pazīstamā vidē, tomēr patstāvīgi dzīvot nevar.
3. Smagi garīgās attīstības traucējumi (pieaugušā vecumā būs nepieciešama nepārtraukta palīdzība un kontrole) – F72 (severe). Šiem cilvēkiem ir raksturīgi ļoti ierobežoti priekšstati

par apkārtējo pasauli, ir ievērojami runas un motorikas traucējumi, grūtības orientēties telpā. Šie cilvēki dzīvo tagadnē un pazīst tikai ikdienā lietojamus priekšmetus, viņiem ir jūtas un vajadzības, bet neprot tās izteikt vārdos. Korekcijas darba rezultātā var iemācīt pašaprūpes prasmes. Nepieciešama citu uzraudzība.

4. Dziļi garīgās attīstības traucējumi (nepieciešama nepārtraukta palīdzība, jo ir grūtības sevis apkopšanā, var būt kustību traucējumi) – F73 (profound). Cilvēkiem ar šādu diagnozi ir ļoti lieli ierobežojumi – tipiskas ir smagas fiziskās deformācijas, centrālās nervu sistēmas patoloģijas un aizkavēta augšana, raksturīgas konvulsīvas lēkmes, autisms, vājdzirdība, vājredzība, nedzirdība, neredzība. Šiem cilvēkiem jāpaliek uzraudzībā un aprūpē visu mūžu, tomēr viņiem ir zemas organisma pretestības spējas dažādām slimībām, kas samazina viņu dzīves ilgumu (Tereško, Kondrova u.c., 2013).

GAT cēloņu ir daudz, un tie ietver ģenētiskos un vides faktorus. Neskatoties uz rūpīgu novērtējumu, vismaz 30 līdz 50 procentos gadījumu ārsti nespēj noteikt etioloģiju. Diagnoze ir ļoti atkarīga no visaptverošas personas un ģimenes anamnēzes, pilnīgas fiziskās apskates un rūpīga bērna attīstības novērtējuma. Tie vadīs atbilstošus novērtējumus un nodošanu, lai sniegtu ģenētiskās konsultācijas, resursus ģimenei un agrīnās iejaukšanās programmas bērnam. Ģimenes ārsts tiek mudināts turpināt regulārus papildu apmeklējumus ar bērnu, lai veicinātu vienmērīgu pāreju uz pusaudžu un mazu pieaugušo vecumu (Donna, et.al., 2000).

Apkopojot šajā apakšnodaļā iegūto informāciju, var secināt, ka GAT ir vieni no biežāk sastopamajiem attīstības traucējumiem. Tiem raksturīgas izpausmes ir zemāka līmeņa intelektuālā darbība, ierobežojumi adaptīvo prasmju jomās – komunikācijā, pašapkalpošanās, sociālajās prasmēs u.c. Latvijā bērnu garīgās attīstības traucējumi tiek raksturoti ar līmeņiem un kodiem, garīgās attīstības traucējumus iedala četrās kategorijās no viegliem garīgās attīstības traucējumiem līdz dziļiem garīgās attīstības traucējumiem. Ņemot vērā skolēnu ar GAT un AST raksturojošās iezīmes, skolēnu attīstības veicināšana ir ļoti nozīmīga un aktuāla. Labvēlīgas mācību vides apstākļu nodrošināšana skolas vidē var veicināt un sekmēt skolēnu izziņas procesu un personības attīstības gaitu. Ir būtiski skolēniem ar AST un GAT nodrošināt šādu labvēlīgu mācību vidi. Šobrīd vispārīzglītojošās skolas vēl ir ceļā uz iekļaušanas īstenošanu, tādēļ šādu vidi var nodrošināt speciālās skolas, kur skolēniem ar AST un GAT tiek nodrošināts īpaši pielāgots mācību process. Vairāk par speciālajām skolām autore apskatīs nākamajā apakšnodaļā.

1.2.2. Speciālās izglītības iespējas bērniem ar GAT un AST

Speciālā izglītība attiecas uz bērniem ar speciālām izglītības vajadzībām, viņu izglītošanas, korekcijas un kompensācijas iespējām. Speciālās izglītības nodrošināšanu paredz Latvijas izglītības likumi. Personas ar speciālām vajadzībām var iegūt pamatizglītību un vidējo izglītību speciālās izglītības iestādēs, ja izglītojamajam tajā ir nodrošināti apstākļi atbilstoši viņa veselības stāvoklim un/vai attīstības traucējumu raksturam.

Latvijas Republikas Vispārējās izglītības likums nosaka, ka speciālās izglītības programmas nodrošina izglītojamajiem ar iegūtiem vai iedzimtiem funkcionāliem traucējumiem iespēju iegūt vispārējo izglītību atbilstoši viņu speciālajām vajadzībām (LR Vispārējās izglītības likums, 1999).

Speciālās izglītības programmas mērķus un uzdevumus, obligāto saturu, īstenošanas plānu un prasības attiecībā uz iepriekš iegūto izglītību nosaka atbilstoši valsts vispārējās izglītības standartam saskaņā ar izglītojamo speciālajām vajadzībām. Speciālās izglītības programmu īstenošana:

- speciālās izglītības programmas īsteno, ņemot vērā valsts izglītības standartā noteiktos vispārējās izglītības satura īstenošanas mērķus, uzdevumus un obligāto saturu, atbilstoši izglītojamo attīstības traucējumu veidam, spējām un veselības stāvoklim,
- speciālās izglītības programmas izglītojamajiem ar smagiem garīgās attīstības traucējumiem vai vairākiem smagiem attīstības traucējumiem ir paredzētas deviņiem gadiem, un tās īsteno, izstrādājot katram izglītojamajam individuālu izglītības programmas īstenošanas plānu. Atkarībā no izglītojamā veselības stāvokļa un izglītības iestādes iespējām izglītības programmu var īstenot ilgākā laikposmā, bet ne ilgāk par 12 gadiem,
- speciālās izglītības programmas izglītojamajiem ar garīgās attīstības traucējumiem ir paredzētas deviņiem gadiem. Ja programmas īstenošana nodrošina iespēju iegūt profesionālo izglītību, programmu var īstenot ilgākā laikposmā, bet ne ilgāk par 12 gadiem,
- izglītojamie ar speciālām vajadzībām pēc pamatizglītības vai vispārējās vidējās izglītības iegūšanas speciālās izglītības iestādē viena līdz triju gadu laikā var apgūt arī profesionālās pamatizglītības programmas,

- speciālās izglītības programmas izglītojamajiem ar garīgās attīstības traucējumiem un redzes vai dzirdes traucējumiem var ilgt 10 gadus, bet speciālās izglītības programmas nedzirdīgiem izglītojamajiem ar garīgās attīstības traucējumiem – 11 gadus,
- nedzirdīgiem izglītojamajiem, kuri apgūst speciālās izglītības programmu izglītojamajiem ar dzirdes traucējumiem, pamatizglītības iegūšana var ilgt 11 gadus, bet vidējās izglītības iegūšana – trīs gadus,
- speciālās pamatizglītības programmu apguve izglītojamajiem ar mācīšanās traucējumiem vai smagiem valodas traucējumiem var ilgt 10 gadus,
- speciālās izglītības programmas izglītojamajiem ar fiziskās attīstības traucējumiem, garīgās veselības traucējumiem vai somatiskām saslimšanām pamatizglītības iegūšanai ir paredzētas deviņiem gadiem,
- vājdzirdīgiem izglītojamajiem, kuri apgūst speciālās izglītības programmu izglītojamajiem ar dzirdes traucējumiem, pamatizglītības iegūšana var ilgt 10 gadus, bet vidējās izglītības iegūšana – trīs gadus,
- speciālās pamatizglītības programma izglītojamajiem ar redzes traucējumiem var ilgt 10 gadus, bet vidējās izglītības iegūšana – trīs gadus (LR Vispārējās izglītības likums, 1999).

Izglītojamie ar speciālām vajadzībām speciālās izglītības programmas var apgūt vispārīzglītojošās klasēs, vispārīzglītojošo iestāžu speciālajās klasēs vai grupās vai speciālās izglītības iestādēs. Latvijā ir šādas speciālās izglītības iestādes:

1. pašvaldību speciālās izglītības iestādes,
2. privātās speciālās izglītības iestādes (LR Vispārējās izglītības likums, 1999).

Speciālās izglītības iestāde īsteno speciālās pamatizglītības programmas izglītojamiem ar garīgās veselības traucējumiem, garīgās attīstības traucējumiem, smagiem garīgās attīstības traucējumiem vai ar vairākiem smagiem attīstības traucējumiem. Speciālās izglītības iestāde papildus ir tiesīga īstenot speciālās pirmsskolas izglītības, speciālās pamatizglītības un vidējās speciālās izglītības programmas izglītojamiem ar redzes vai dzirdes traucējumiem, bet speciālās pirmsskolas izglītības programmas – izglītojamiem ar jauktiem attīstības traucējumiem, garīgās veselības traucējumiem, garīgās attīstības traucējumiem, smagiem garīgās attīstības traucējumiem vai ar vairākiem smagiem attīstības traucējumiem, kā arī šā likuma 50. panta ceturtajā daļā noteiktās profesionālās pamatizglītības programmas (LR Vispārējās izglītības likums, 1999).

No 2020. gada 1. septembra speciālās pamatizglītības programmas izglītojamiem ar atsevišķiem traucējumiem un saslimšanām Latvijā vairs nevarēs tikt īstenotas speciālajās izglītības iestādēs, bet būs jāīsteno vispārējās izglītības iestādēs (piemēram, vispārizglītojošajās sākumskolās, pamatskolās, vidusskolās, ģimnāzijās) jeb iekļaujoši. Tas nozīmē, ka no speciālās izglītības iestādēm uz vispārējās izglītības iestādēm būs jāpārceļ ap 1486 BSV, kam jāapgūst iepriekš minētās speciālās programmas (Latvijas Republikas Saeima, 2020).

Lai gan lielākajā daļā Eiropas valstu bērni ar AST tiek mudināti iegūt izglītību vispārējās izglītības iestādēs un šāda iespēja tiem arī tiek nodrošināta, tomēr daudzviet darbojas speciālās skolas, īpašas klases vai programmas un vecāki kopīgi ar speciālistu komandu var pieņemt lēmumu par bērnam piemērotāko izglītības iegūšanas veidu vai skolu (2.2. tabula).

2.2. tabula

Izglītojamo ar AST iekļaušana izglītības iestādēs citās Eiropas valstīs (Latvijas Republikas Saeima, 2020)

Valsts	Iespēja iegūt izglītību vispārējās izglītības iestādē
Apvienotā Karaliste	Atkarībā no AST smaguma pakāpes izglītība tiek nodrošināta vispārizglītojošajās skolās vai speciālajās skolās.
Austrija	Vispārizglītojošās skolas ir iekļaujošas, tomēr dažas federālās zemes uztur arī skolas izglītojamiem ar īpašām vajadzībām. Vecāki kopā ar skolotājiem pieņem lēmumu par piemērotāko skolu.
Čehija	Vecāki var izvēlēties bērnam mācības vai nu vispārizglītojošā skolā, vai arī speciālajā skolā. Izglītojamajam tiek piedāvāta iespēja mācīties speciālā grupā vai speciālā klasē, vai arī apmeklēt speciālo skolu, ja BSV ir nepieciešams īpašs atbalsts un specifiski organizēts mācību process.
Igaunija	Iespēja iegūt izglītību vispārizglītojošās skolās. Atkarībā no AST smaguma pakāpes un vecāku vēlmes izglītojamajam tiek piedāvāta iespēja mācīties speciālā grupā vai speciālā klasē, vai arī apmeklēt speciālo skolu, ja BSV ir nepieciešams īpašs atbalsts un specifiski organizēts mācību process.
Lietuva	Iespēja iegūt izglītību vispārizglītojošās skolās. Ir arī speciālās skolas vai klases vispārizglītojošā skolā, kas paredzētas BSV.
Norvēģija	Lielākā daļa skolēnu apmeklē vispārizglītojošās skolas, kur saņem speciālu izglītību, mācoties kopā ar citiem skolēniem vai arī speciālās grupās, lai gan valstī personām ar AST tiek piedāvāta iespēja iegūt dažādu līmeņu izglītību speciālajās skolās.
Portugāle	Iespēja iegūt izglītību vispārizglītojošās skolās.
Somija	Skolēni ar AST tiek integrēti visās izglītības pakāpēs, izmantojot asistentu pakalpojumus un dažādas komunikācijas un mācību metodes. Tikai skolēni, kuriem konstatēts autisms smagākā formā, mācās speciālās grupās.
Vācija	Iespēja iegūt izglītību vispārizglītojošās skolās. Saglabātas speciālās skolas, kurās BSV tiek nodrošināta atbilstoša vide un individuāla pieeja apmācībai, ja šāda pieeja ir nepieciešama.

Zviedrija	Visbiežāk izglītojamie apmeklē vispārīzglītojošās skolas. Bērni ar AST, kuriem ir arī garīgās veselības vai attīstības traucējumi, var apmeklēt skolu bērniem ar mācīšanās traucējumiem.
-----------	--

Pēdējos gados izdarītie grozījumi normatīvajos aktos radījuši priekšnosacījumus tam, lai Latviju varētu ierindot “daudzceļu” valstu grupā.

GAT un AST ir ļoti grūti atšķirt. AST var pastāvēt līdzās citiem traucējumiem, ieskaitot GAT, taču vienu traucējumu diagnosticēšana negarantē vienlaicīgu otru traucējumu diagnosticēšanu, tāpēc nākamajā apakšnodaļā autore raksturo GAT un AST diferencēšanu.

1.2.3. Garīgās attīstības un autiska spektra traucējumu diferencēšana

Garīgās attīstības traucējumi nav autisma rezultāts. Drīzāk autisms izpaužas cilvēkiem ar garīgās attīstības traucējumiem (aptuveni 70 % bērnu ar GAT ir arī autisms). Kaut arī bērniem ar GAT bieži piemīt “autistiska uzvedība”, tiem var neizpausties visi simptomi, un bieži vien ir citi, kas raksturīgi tikai GAT (Mental Retardation and Autism, 2020).

SSK-10 (Aktuālā starptautiskā statistiskā slimību un veselības problēmu klasifikācija, 10. redakcija) slimību klasifikatorā ir atsevišķi izdalīta garīgās veselības traucējumu grupa, kas saucas pervazīvi attīstības traucējumi.

Pervezīvi attīstības traucējumi – traucējumu grupa, kam raksturīga kvalitatīva patoloģija sociālās mijiedarbības un komunikācijas stereotipā un ierobežots, stereotips un atkārtots interešu un darbošanās repertuārs. Šī kvalitatīvā patoloģija ir pervezīvā izpausme indivīda funkcionēšanai dažādās situācijās. Var lietot papildu kodu, ja vēlas, lai apzīmētu jebkuru asociēto psihisko stāvokli un garīgu atpalcību (Slimību profilakses un kontroles centrs, b.g.; Ministru kabineta noteikumi Nr.709, 2012).

Bērības autisms (F84.0), ja izglītojamā intelektuālo spēju attīstības līmenis atbilst vieglas garīgās atpalcības robežām. Difūzu attīstības traucējumu variants, kam raksturīga:

1. patoloģiska vai traucēta attīstība, kas manifestējas pirms trīs gadu vecuma;
2. raksturīgs patoloģiskas funkcionēšanas veids visās trijās psihopatoloģijas sfērās:
 - savstarpējā sociālā mijiedarbībā,
 - komunikācijā,
 - ierobežotā, stereotipā un vienveidīgā uzvedībā (Slimību profilakses un kontroles centrs, b.g.; Ministru kabineta noteikumi Nr.709, 2012).

Šīm specifiskām diagnostiskām pazīmēm parasti pievienojas vēl vairākas citas nespecifiskas grūtības, piemēram, fobijas, miega un ēšanas traucējumi, uzbudinājuma lēkmes un (uz sevi vērsta) agresivitāte.

Atipisks autisms (F84.1.) (garīga atpalcība ar autiskām iezīmēm). Difūzu attīstības traucējumu variants, kas atšķiras no bērības autisma vai nu ar sākuma vecumu, vai ar to, ka tam nav visu trīs diagnostisko kritēriju. Šis kods izmantojams, ja ir patoloģiska un traucēta attīstība, turklāt tikai pēc trīs gadu vecuma, un trūkst pietiekami skaidras patoloģijas vienā vai divās no trim psihopatoloģijas sfērām, kas nepieciešamas autisma diagnozei (resp., savstarpējā sociālā mijiedarbība, komunikācija un ierobežota, stereotipa un atkārtota uzvedība). Kaut gan citās sfērās raksturīgā patoloģija ir atrodama, atipisks autisms visbiežāk rodas dziļi atpalikušiem indivīdiem un cilvēkiem ar smagiem specifiskiem receptīvās valodas traucējumiem (Slimību profilakses un kontroles centrs, b.g.; Ministru kabineta noteikumi Nr.709, 2012).

Autore izveidoja tabulu, kurā salīdzina autismu un garīgās attīstības traucējumu izpausmes.

2.3. tabula

Autisma un GAT izpausmes

Autisms	Garīgās attīstības traucējumi
Attīstības traucējumiem ir raksturīgs nevienmērīgums, attīstības disharmonija. Autisms parādās agrīnā bērnībā (līdz 3 gadu vecumam). Attīstības stāvoklis izpaužas kā traucējuma spektrs. Valodas attīstībai nav komunikatīvās funkcijas.	Attīstības traucējumi izpaužas visu psihisku funkciju jomās vienvēidīgi. Garīgās attīstības traucējumus raksturo intelektuālās darbības nepilnvērtīgums, emociju un gribas sfēras traucējumi, valodas traucējumi, personības attīstības traucējumi.

GAT ir garīgās (intelektuālās) attīstības traucējumi vai psihiska slimība, kas ierobežo cilvēka spējas strādāt un pilnvērtīgi aprūpēt sevi. Autisms ir psihiski traucējumi, kam var būt ļoti dažādas formas – tas var izpausties gan kā vieglas saskarsmes grūtības, ar kurām iespējams dzīvot patstāvīgu un pilnvērtīgu mūžu, gan smagāki psihiski traucējumi, kam raksturīgas ierobežotas spējas pilnvērtīgi komunicēt un sociāli mijiedarboties. Tāpat AST parasti atklāj bērniem līdz 3 gadu vecumam, taču GAT var atklāt vēlāk. Tā kā gan attīstības traucējumi, gan garīgās slimības ietekmē domāšanas procesus un uzvedību, daudzi cilvēki apvieno šos dažādos apstākļus.

Kā jau nodaļā tika apskatīts, bērniem ar AST un GAT var būt grūti sazināties ar citiem cilvēkiem. Viņiem, iespējams, lēnāk attīstās valoda, vai vispār nav valodas, vai arī viņiem ir būtiskas problēmas ar sarunvalodas izpratni vai lietošanu, tāpēc darba tēmas ietvaros autore 2. nodaļā apskatīs un analizēs literatūru par runas un valodas attīstību skolēniem ar AST un GAT.

2. RUNAS UN VALODAS ATTĪSTĪBA SKOLĒNIEM AR AUTISKA SPEKTRA UN GARĪGĀS ATTĪSTĪBAS TRAUCĒJUMIEM

2.1. Runas un valodas attīstības īpatnības skolēniem ar AST un GAT

Nespēja attīstīt valodu ir viena no agrīnākajām AST pazīmēm. Mainīgās īpašības, piemēram, maņu apstrāde un uzmanības jautājumi, kas pārsniedz galvenos simptomus, tomēr bieži mijiedarbojas ar galvenajiem simptomiem, palielinot traucējumu neviendabīgumu un simptomu izpausmes. Valodas spējas kā tādas var būt no neverbālas līdz izteikti savdabīgai valodai ar eholāliju un neparastu prozodiju (tonis vai locījums). Vismaz pusei no visiem bērniem, kuriem ir AST, ir intelektuālās attīstības traucējumi, tie, kuriem ir normāls IQ diapazons, tiek uzskatīti par labi funkcionējošiem, kaut arī viņiem var būt ievērojams valodas un komunikācijas deficīts. Aspergera sindroms vēl nesen tika uzskatīts par atšķirīgu no autisma klīniskajiem traucējumiem. Šķiet, ka tam ir raksturīgas grūtības ar sociālo komunikāciju, lai arī bez valodas agras kavēšanās un ar intelektuālajām spējām vidējā un pat augstākā diapazonā. Dažas valodas prasmes, tostarp artikulācija, vārdu krājums un gramatika, ir salīdzinoši saglabājušās. Turpretī grūtības prozodijā un abstraktā valodas lietošanā ir skaidri redzamas.

Lielākoties bērniem ar AST ir uztveres un izteiksmes valodas traucējumi. Tomēr valodas traucējumu profils mainās atkarībā no vecuma un attīstības līmeņa. Piemēram, kopīgas uzmanības un uztverošās valodas deficīts un samazināta balss izpausme ir redzama jau pirmajos divos dzīves gados. Tādējādi ļoti maziem bērniem ar AST ir jānovērtē valoda un sociālā saziņa (Luyster, 2008).

Bērnu ar AST spēja sazināties un lietot valodu ir atkarīga no viņu intelektuālās un sociālās attīstības. Daži bērni ar AST nespēj sazināties, izmantojot valodu, un dažiem var būt ļoti ierobežotas runāšanas prasmes. Citiem ir bagātīgs vārdu krājums, un viņi var ļoti detalizēti runāt par konkrētiem jautājumiem. Daudziem ir problēmas ar vārdu un teikumu nozīmi un ritmu. Viņi arī, iespējams, nespēj saprast ķermeņa valodu un dažādu balss toņu nozīmi. Kopā šīs grūtības ietekmē bērnu ar AST spēju mijiedarboties ar citiem, īpaši ar vienaudžiem.

Bērniem ar autisma spektra traucējumiem ir raksturīga novēlota vai tūlītēja eholālija, tieksme atkārtot gatavas frāzes, patstāvīgi neveidojot teikumus, grūtības uzsākt un uzturēt dialogu, aizstājot vietniekvārdus (McLaughlin, 2011). Bērnu runā bieži ir skaņu permutācijas, nepareizas priekšzīmju struktūras izmantošana. Viņiem bieži ir grūti kontrolēt balss skaļumu, viņu runu citi uztver kā mehānisku, viņiem ir traucēts runas tonis un ritms. Runas traucējumi autismā ir sadalīti piecās grupās pēc ģenēzes un patoģenētiskā līmeņa (Башина, Симашкова, 1993):

- runas traucējumi novēlotas attīstības rezultātā (mēles sasaistīšana, fizioloģiska eholālija, slikts vārdu krājums utt.),
- runas traucējumi saistībā ar aizkavētu apziņas veidošanos nepareizas vietniekvārdu un darbības vārdu formas veidā,
- katatoniska rakstura runas traucējumi (verbigācija, eholālija, egocentriska, izbalēšana, iekšējā runa, mutisms, daudzina, paplašināta vai paātrināta skaņu izruna, tonalitātes, tempa, runas tembra paralingvistiski traucējumi),
- runas parādības garīgās regresijas dēļ (runas parādīšanās pirmsverbālā fonēmiskā līmenī),
- runas traucējumi, kas saistīti ar asociatīvā procesa patoloģiju (runas semantiskās puses pārkāpumi nepilnīgu, nekonsekventu asociāciju u. c. veidā).

Darba autore tālāk paskaidro dažus valodas lietošanas un uzvedības modeļus, kas bieži sastopami bērniem ar AST.

Atkārtota vai stingra valoda. Bieži bērni ar AST, kuri prot runāt, teiks tādas lietas, kurām nav nozīmes vai kas nav saistītas ar sarunām, kuras viņiem notiek ar citiem. Piemēram, sarunas laikā, kas nav saistīta ar skaitļiem, bērns var atkārtoti skaitīt no viens līdz pieci. Vai arī bērns var nepārtraukti atkārtot dzirdētos vārdus – stāvokli, ko sauc par eholāliju. Tūlītēja eholālija rodas, kad bērns atkārtoti vārdus, ko kāds tikko teicis. Piemēram, bērns var atbildēt uz jautājumu, uzdodot to pašu. Novēlotajā eholālijā bērns atkārtoti agrāk dzirdētos vārdus. Katru reizi, kad bērns prasa dzērienu, viņš var teikt: "Vai vēlaties kaut ko dzert?" Daži bērni ar AST runā augstā balsī vai dzied dziesmu, vai izmanto robotam līdzīgu runu. Citi bērni, lai sāktu sarunu, var izmantot frāzes. Piemēram, bērns var teikt: "Mani sauc Toms", pat runājot ar draugiem vai ģimeni. Vēl citi var atkārtot to, ko dzird televīzijas programmās vai reklāmās (National Institute on Deafness and Other Communication Disorders, 2020).

Daži bērni, iespējams, varēs sniegt padziļinātu monologu par tēmu, kas viņus interesē, pat ja, iespējams, nespēj turpināt divvirzienu sarunu par to pašu tēmu. Citiem var būt muzikāli talanti vai matemātiskās spējas. Aptuveni 10 procentiem bērnu ar AST ir savantiskas (kas nozīmē, ka viņi demonstrē neticamas spējas, maz praktizējot vai bez prakses) prasmes vai ārkārtīgi augstas spējas noteiktās jomās, piemēram, iegaumēšana, kalendāra aprēķināšana, mūzika vai matemātika.

Ne vienmērīga valodas attīstība. Daudziem bērniem ar AST attīstās dažas runas un valodas prasmes, bet ne līdz normālam spēju līmenim, un viņu progress parasti ir nevienmērīgs. Piemēram, viņi ļoti ātri var izveidot spēcīgu vārdu krājumu konkrētā interešu jomā. Daudziem bērniem ir laba

atmiņa par tikko dzirdēto vai redzēto informāciju. Daži, iespējams, varēs lasīt vārdus pirms piecu gadu vecuma, bet, iespējams, nesapratīs lasīto. Viņi bieži nereaģē uz citu runu un var neatbildēt uz viņu pašu vārdiem. Rezultātā dažreiz kļūdaini tiek uzskatīts, ka šiem bērniem ir dzirdes traucējumi. Slikta neverbālās sarunu prasmes. Bērni ar AST bieži nespēj izmantot žestus, piemēram, norādot uz objektu, lai piešķirtu jēgu savai runai. Viņi bieži izvairās no acu kontakta, kas viņiem var likties rupjš, neieinteresēts vai neuzmanīgs. Bez jēgpilniem žestiem vai citām neverbālām prasmēm, lai uzlabotu mutvārdu valodas prasmes, daudzi bērni ar AST kļūst neapmierināti ar mēģinājumiem darīt zināmas savas jūtas, domas un vajadzības. Viņi var izrādīt savu neapmierinātību, izmantojot balsis uzliesmojumus vai citu neatbilstošu uzvedību (National Institute on Deafness and Other Communication Disorders, 2020).

Bērna ar AST runas formālās iezīmes.

Eholāliju klātbūtne ir viena no visbiežāk sastopamajām runas pazīmēm autismā. Eholāliju parasti raksturo kā nekontrolētu automātisku vārdu atkārtojumu, kas dzirdēts kāda cita runā. Šie atkārtojumi var notikt uzreiz pēc dzirdes (tūlītēja eholālija) vai ievērojami vēlāk (aizkavēta eholālija). Daži autori uzskata, ka eholālija kā atkārtojumi bez nozīmes un šķietama mērķa ir traucējumu smaguma rādītājs un sarežģī adaptāciju. Saskaņā ar šo paradigmu tiek izstrādāti eholālijas korekcijas veidi. Tajā pašā laikā citi pētnieki eholāliju uzskata par primitīviem mēģinājumiem uzturēt sociālo kontaktu situācijā, kad bērns saskaras ar viņam nepieejamiem runas stimuliem, un uzskata to par labu prognostisko zīmi (Dobbinson, Perkins, Boucher, 2003).

Saskaņā ar šo paradigmu eholāliju var iedalīt komunikatīvajā un nekomunikatīvajā. Kaut arī nekomunikatīvā eholālija nav mērķtiecīga un bērns to vairāk izmanto, lai regulētu savu stāvokli, gūtu prieku vai vienkārši "pārbaudītu" vārdus, komunikatīvo eholāliju var izmantot, lai paziņotu informāciju, lūgtu palīdzību, protestētu vai virzītu. Turklāt bērni ar AST traucējumiem izmanto vairāk komunikatīvās eholālijas, nekā nekomunikatīvās (Saad, Goldfeld, 2009).

Bērniem ar AST raksturīgais vispārējais stereotipisms runā tiek parādīts ne tikai eholālijas, bet arī sarežģītāku verbālu rituālu veidā. Verbālie rituāli ir fiksētas izrunu secības, kuras bērns konstruē tā, it kā viņš būtu spiests tos pabeigt noteiktā secībā. Šajā gadījumā bērns var ne tikai pats veikt verbālos rituālus, bet arī piespiest to darīt citus. Lai gan verbālie rituāli autisma bērniem ir līdzīgi obsesīvi kompulsīvo traucējumu gadījumiem, ir jānošķir šīs izpausmes.

Kā minējuši J. Voldens un C. Lords, bērni ar autismu lieto vairāk neoloģismu un idiosinkrātiskas runas nekā viņu normatīvie vienaudži vai garīgi atpalikuši bērni ar tādu pašu runas

attīstības līmeni. Tajā pašā laikā idiosinkrātiskas runas lietošanas biežums bērniem ar GAT palielinās līdz ar runas sarežģītību, savukārt bērniem ar GAT šādu parādību biežums samazinās, attīstoties runas prasmēm (Volden, Lord, 1991).

Vietniekvārdi ir sarežģīti abstrakti uzbūvējumi, kurus nevar iemācīties, izmantojot tiešu atdarināšanu. Lai pareizi lietotu personvārdus, bērnam jāsaprot, ka sarunā ir dažādas lomas (runātājs, tas, ar kuru viņš runā, tikai klausītājs, trešās personas, par kurām runā) un vietniekvārdu lietošana ir atkarīga no personas lomas dialogā. Acīmredzot kļūdas vietniekvārdu lietošanā ir saistītas ar apziņas veidošanās kavēšanos (Башина, Симашкова, 1993). Izjūta par sevi un citu, bērniības egocentrisma pārvarēšana, spēja kopīgi pievērsties ir arī svarīgi faktori, lai izprastu personvārdu lietošanu, kas var būt traucēta bērniem ar AST.

Visbiežāk bērni ar AST jauc vietniekvārdus "es" un "tu". Runājot par sevi, bērns var lietot vietniekvārdu "tu" un, uzrunājot kādu, pateikt "es". Interesanti, ka eksperimentālos apstākļos autisti bērni vietniekvārdu lietošanā var pieļaut mazāk kļūdu nekā ikdienā.

Prozodisko runas komponentu (stresa, intonācijas, tempa, ritma, runas skaļuma) traucējumi vai neparasta lietošana bieži ir saistīta ar AST. Prozodijai ir svarīga loma komunikācijā, palīdzot precizēt frāzes nozīmi (piemēram, uzsverot konkrētu vārdu teikumā), apzīmēt jautājuma un apstiprinošus apgalvojumus, atsevišķas semantiskās daļas apgalvojuma ietvaros, nodot frāzes emocionālo kontekstu. Autisma slimnieku runu bieži raksturo kā emocionāli nabadzīgu, vienmuļu, "mehānisku", ar nelielu tempa un skaļuma variāciju. Ja runas intonācija ir daudzveidīga, tā var būt dīvaina, pretencioza vai pārspīlēta. Vislielākās grūtības ir cilvēkiem ar AST izprast un izmantot intonacionālo stresu, tas ir, izcelt noteiktus vārdus vai frāzes teikumā. Turklāt šīs grūtības tiek atklātas ne tikai bērniem, bet arī pusaudžiem un pat pieaugušajiem ar AST (Paul, Augustyn, Klin, Volkmar, 2005).

Valodas modifikācijas un pielietojumu atkarībā no sociālā konteksta sauc par runas pragmatiskajiem aspektiem. Intonācijas stresu izmantošana lielā mērā ir saistīta ar runas sociālo lietošanu. Lai intonacionāli izceltu jebkuru frāzes daļu, ir jāsaprot, ka tā ir jāuzsver, jo klausītāji var frāzi interpretēt dažādi. Bērniem ar autismu var būt grūtības ar šo izpratni, tāpēc sarunas laikā viņi nepievērš uzmanību intonācijai. Pretējs efekts, nesaprotot, kuru frāzes daļu ir vērts izcelt, ir tas, ka bērni ar autismu izceļ vairākas frāzes daļas, kas var izraisīt runas daudzinašanu (McCann, Peppe, 2003).

Aptuveni 50% bērnu ar AST nerunā vai runā ļoti maz. Ja netiek veikts īpašs darbs valodas attīstīšanā, bērni tā arī neiemācās runāt un lietot valodu komunikācijā. Taču pētījumi pierāda, ka daudzos gadījumos noteiktu laiku bērniem valoda ir attīstījusies raiti, bet vēlāk regresējusi. Bērniem ar autismu runas attīstība tiek iedalīta impresīvajā un ekspresīvajā runā (sk. 2.1. tabulu).

2.1. tabula

Impresīvās un ekspresīvās runas attīstības ierobežojumi bērniem ar autismu (Bethere u. c., 2013)

Impresīvā runa	Ekspresīvā runa
<p>Ierobežotas verbālās informācijas apstrādes apjoms.</p> <p>Problēmas iegaumēt verbālo informāciju un saglabāt to atmiņā.</p> <p>Grūtības izprast izteikuma kontekstu un galveno domu.</p> <p>Ierobežotas spējas interpretēt runātāja intonāciju, balss intensitāti.</p> <p>Grūtības izprast neverbālos signālus.</p> <p>Ierobežotas spējas izprast abstrakto nozīmi un metaforas.</p>	<p>Funkcionējošās mutvārdu runas ierobežojums.</p> <p>Stereotipisks izteikumu formu lietojums.</p> <p>Runas producēšana bez izpratnes par vārdu nozīmi.</p> <p>“Privāta runa”.</p> <p>Iztrūkstoša vai netipiska runas pavadošo komponentu izmantošana.</p> <p>Iztrūkstoša vai netipiska neverbālo signālu izmantošana.</p> <p>Grūtības ierosināt un turpināt sarunu.</p> <p>Piemērotu izteikumu nezināšana.</p> <p>Problēmas izdarīt secinājumus par netiešiem norādījumiem.</p> <p>Grūtības identificēties ar sarunu partneri.</p> <p>Tendence uz monologu un novirzīšanos no reālajai situācijai atbilstošām tēmām.</p>

2.1. tabulā var redzēt, ka atbilstoši raksturotajām runas attīstības pazīmēm bērniem ar autismu ir raksturīgs salīdzinoši mazs aktīvais vārdu krājums. Ikdienā bērni ar autismu lieto bieži sastopamus vārdus, t.i., darbību un priekšmetu apzīmējumus. Runai raksturīgas frāzes, kas sastāv no 2–3 vārdiem, frāzes var būt savstarpēji nesaskaņotas.

Impresīvajai runai bērniem ar AST raksturīga neverbālo signālu izmantošanas specifika, tā izpaužas, piemēram, kā ātra staigāšana runas laikā, skaļāka elpošana, roku kustināšana, vicināšana, pirkstu virpināšana.

Valodas attīstība katrā AST pakāpē ir atšķirīga, kopā tiek iedalītas 4 AST pakāpes (sk. 2.2. tabulu).

2.2. tabula

Valoda pēc AST pakāpes (Bethere u. c., 2013)

Pakāpe	Valoda un runa
1. pakāpe	Runā maz vai ir izteikts mutisms. Instrukcijas neizpilda. Izskatās, ka nesaprot teikto. Mēdz būt atkārtota runa (eholālīja). Patīk vai nu skaļa, vai klusa runa. Var būt situācijai neatbilstoša runa.
2. pakāpe	Ekspresīvās valodas etaloni (šabloni). Runā tikai noteiktā, ierastā situācijā. Mēdz būt telegrāfiskā runa. Runas temps, ritms, izteiksme īpatnēja, drīzāk neizteiksmīga runa, bez emociju izpausmēm.
3. pakāpe	Plašs vārdu krājums, bet vājas komunikācijas spējas. Uztraukumā, neierastā vietā valoda top par iemācīto etalonu plūsmu. Nemainīgas, neelastīgas gramatiskās struktūras. Impresīvās valodas vārdu krājums daudz plašāks par ekspresīvo.
4. pakāpe	Valodas attīstība atbilst vecumam. Mēdz būt frāžu un agramatismu lietošana. Ir grūtības runāt cilvēku grupas priekšā, iesākt dialogu, uzrunāt svešu cilvēku. Domas labprāt izsaka rakstu veidā.

2.2. tabulā redzams, ka bērni, kuriem AST ir 1. pakāpē, runā maz, 2. pakāpē bērns runā tikai noteiktā, ierastā situācijā, 3. pakāpē bērnam ir plašs vārdu krājums, taču vājas komunikācijas spējas, 4. pakāpē valodas attīstība atbilst bērna vecumam, dažās situācijās, piemēram, grupas priekšā ir grūtības runāt.

Komunikācija ir būtiska prasme, kas attīstās agrā bērnībā un ir saistīta ar vēlākiem akadēmiskiem un sociāliem panākumiem. Skolēniem ar AST var būt grūtības sociālo komunikāciju attīstībā, tāpēc autore analizēs saskarsmes veidošanos skolēniem ar AST.

2.2. Saskarsmes veidošana ar skolēniem, kuriem ir autiska spektra traucējumi

Skolēni ar AST cīnās, lai attīstītu pietiekamas sociālās komunikācijas prasmes un lai sasniegtu funkcionālu komunikāciju, viņiem var būt nepieciešama runas terapija un mērķtiecīgs

pedagogu atbalsts. Diemžēl pedagogiem, tostarp skolotājiem, var būt ierobežotas zināšanas un prasmes, lai vislabāk atbalstītu skolēnu ar AST sociālās saziņas vajadzības.

Tāpat kā ar valodas attīstību katrā no autisma pakāpēm, tāpat arī tiek raksturota saskarsme katrā no AST pakāpēm (sk. 2.3. tabulu).

2.3. tabula

Saskarsmes skaidrojums pēc AST pakāpes (Bethere u. c., 2013)

Pakāpe	Saskarsme, komunikācija
1. pakāpe	Nav acu kontakta. Izvairās no kontakta ar cilvēkiem. Pagriež muguru runātājam. Neatsaucas uz aicinājumu parunāt. Netuvojas kontaktam ar cilvēkiem. Nemeklē saskarsmi ar vienaudžiem.
2. pakāpe	Skatiens ierobežots. Nepatīk jaunas, negaidītas situācijas, pārsteigumi. Izvairās no nezināmu cilvēku sabiedrības. Komunikācijas laikā var iekliegties, aizsegt seju, ausis ar rokām, pagriezt muguru.
3. pakāpe	Izvēlas komunikācijas partneri. Skatās runātājam pāri, it kā neredzētu viņu. Vērojams selektīvais (elektīvais) mutisms.
4. pakāpe	Saskarsmei un komunikācijai pats iniciatīvu neizrāda. Acu kontakts ir ierobežots, nav ilgstošs. Grūti iesākt dialogu. Brīvāk komunicē ar datoru. Patīk komunicēt zīmējumu, simbolu, rakstu veidā.

Ņemot vērā 2.3. tabulā ietverto informāciju, var apkopot katras pakāpes saskarsmes attīstību. Bērni ar AST 1. pakāpē izvairās no kontakta ar cilvēkiem, viņi nevēlas kontaktēties, netuvojas tiem, izvairās no visiem, drošāk jūtas vienatnē. 2. pakāpē bērni izvairās no jaunām un neierastām situācijām, izvairās no nepazīstamiem cilvēkiem, tāpat raksturīgas dažādas izpausmes saskarsmes laikā, piemēram, slēpšanās, auss aizsegšana, pagriešanās. 3. pakāpē bērns izvēlas savu komunikācijas partneri, taču neskatās uz to un neveido kontaktu ar runātāju. 4. pakāpē bērns saskarsmē un komunikācijā neizrāda iniciatīvu, tāpat ļoti minimāli veido acu kontaktu, ja to veido, tad tas nav ilgstošs. Šiem bērniem patīk komunicēt zīmējumu, simbolu vai rakstu veidā.

Saskarsmes veidošana ar skolēniem, kuriem ir autisms.

Rīcībai ir jābūt skaidrai un paredzamai. Tas nozīmē, ka neziņa par notiekošo un informācijas trūkums par konkrētu cilvēku vai situāciju var radīt trauksmes izjūtu. Saskarsmes atslēga ar

skolēniem, kuriem ir AST, ir skaidra un precīza informācijas sniegšana. Tas nozīmē, ka skolotājiem vairāk vajag nodrošināt to, ka skolēni ar AST spēj paredzēt notikumu secību un laiku.

Viens no priekšnosacījumiem saskarsmē ar skolēniem, kuriem ir AST, ir runas tiešums. Daudzi cilvēki ar AST valodu uztver burtiski. Viņi nesaprot mājienu, jokus vai frāzes, kas ir netiešas vai “caur puķēm”. Runas laikā ir jāizvairās no metaforām, žargonvārdiem vai izteicieniem ar pārnestu nozīmi, ir jārunā skaidri un tieši.

Svarīgs saskarsmes elements skolēniem ar AST ir vizuāls atbalsts. Daudziem skolēniem ar AST stiprā pusē ir redzes uztvere, taču valodu saprast ir daudz grūtāk, tāpēc skolotājiem vajadzētu izmantot vizuālus atbalsta materiālus, kas ļauj skolēniem ar AST orientēties notiekošajā. Vizuāls atbalsts saprotams ar attēliem, fotogrāfijām, piktogrammām vai skaidrām norādēm, kas palīdz orientēties telpā, laikā, dienas kārtībā un noteikumos. Kā minējusi Z. Kronberga, bērnu audzinātājiem un skolām noderīgas metodes un principi izstrādāti TEACCH pieejā (Treatment and Education of Autistic and Communication Handicapped Children). Šī pieeja balstās uz skaidras struktūras veidošanu laikā un telpā, vizuāliem apzīmējumiem un komunikācijas līdzekļiem (Kronberga, 2020).

Būtisks rādītājs, kas jāņem vērā, lai saskarsme izdotos, ir jutīgums. Cilvēki ar AST var būt mokoši jutīgi pret skaņām, smaržām vai pieskārieniem. Pat sīki trokšņi, tādi kā pildspalvas klikšķināšana, ventilatora rūkšana vai kāju švīkāšana, cilvēkam ar autismu var traucēt sacītā uztveri. Saksarsmē ar skolēniem, kuriem ir autisms, vajadzētu radīt pēc iespējas mazāk trokšņu, kā arī jāizvairās no spēcīgi smaržojošām lietām. Trokšņainas un dažādu stimulu pārblīvētas vietas (piemēram, lielveikali, stacijas, sporta zāles vai skolas gaitenis starpbrīdī) var būt grūti izturamas skaņu, smaku un neparedzamu pieskārienu dēļ (Bethere u. c., 2013).

Pēdējās divās desmitgadēs ir gūti ievērojami panākumi, izprotot to bērnu sociālās saksarsmes grūtības, kuriem ir AST, kā rezultātā diagnostikas kritērijos lielāks uzsvars tiek likts uz agrīnām sociālās saziņas funkcijām (Wetherby, 2006). Otrais no trim galvenajiem AST kritērijiem abās diagnostikas sistēmās (DSM-IV un ICD-10) īpaši attiecas uz komunikāciju, bet pirmais – uz sociālās mijiedarbības traucējumiem, kas lielā mērā ietver ķermeņa komunikāciju. Lielākajai daļai bērnu ar autismu vecāki vispirms sāk uztraukties, ka kaut kas nav gluži pareizi viņu bērna attīstībā, jo runas attīstība kavējas vai regresē (Short, Schopler, 1988). Saksarsmes problēmas gan izpratnes, gan izteiksmes ziņā bieži tiek uzskatītas par vienu no smagās uzvedības problēmu galvenajiem cēloņiem, kas raksturīgi cilvēkiem ar smagu autismu un garīgu atpalcību (Carr et al., 1997). Nozīmīgas, spontānas runas trūkums pēc piecu gadu vecuma ir saistīts ar sliktiem pieaugušo rezultātiem

(Billstedt, 2007; Billstedt, Gillberg, Gillberg, 2005; Shea, Mesibov, 2005). Protams, komunikācijas problēmas ir AST pamatā.

Komunikācijas un ar runu saistītas problēmas ir atšķirīgas. Daži autisma spektra cilvēki nespēj runāt. Citiem patīk runāt, bet sarunājoties ir grūtības uzturēt sarunu vai saprast ķermeņa valodu un sejas izteiksmes.

Komunikācija ir būtiska prasme, kas attīstās agrā bērnībā un ir saistīta ar vēlākiem akadēmiskiem un sociāliem panākumiem. Tomēr daži bērni, piemēram, tie, kuriem ir autisma spektra traucējumi (AST), cīnās, lai attīstītu pietiekamas sociālās komunikācijas prasmes un lai sasniegtu funkcionālu komunikāciju, viņiem var būt nepieciešama runas valodas terapija un mērķtiecīgs pedagoģu atbalsts. Diemžēl pedagoģiem, tostarp skolotājiem un paredzētājiem, var būt ierobežotas zināšanas un prasmes, lai vislabāk atbalstītu skolēnu ar AST sociālās saziņas vajadzības.

Efektīva komunikācija ir saistīta ar augstākiem akadēmiskajiem un sociālajiem rezultātiem bērniem (Justice, Bowles, Pence-Turnbull, Skibbe, 2009). Tomēr komunikācijas problēmas ir izplatītas starp bērniem ar autisma spektra traucējumiem (AST), jo sociālās komunikācijas deficīts ir galvenā traucējumu īpašība (American Psychiatric Association, 2013). Agrīna iejaukšanās un izglītojošs atbalsts ir būtisks, lai palīdzētu bērniem ar AST attīstīt sociālās komunikācijas prasmes, kas nepieciešamas, lai gūtu panākumus skolā un dzīvē (Landa, 2007).

Skolēniem ar AST bieži tiek nodrošināti runas pakalpojumi, lai atbalstītu sociālās komunikācijas attīstību (Binger, Light, 2007). Tomēr tikai runas pakalpojumi nav pietiekami, lai apmierinātu visas sociālās komunikācijas vajadzības skolēniem ar AST. Tas ir, runa ir valodas verbāla ražošana (Otto, 2017), savukārt komunikācijai ir nepieciešama informācijas apmaiņa starp partneriem, iezīmējot iespēju mijiedarboties ar pieaugušajiem un vienaudžiem, lai atbalstītu sociālās komunikācijas attīstības prasmes. Runas valodas patoloģiem un pedagoģiem jāsadarbojas, lai nodrošinātu skolēniem ar AST iespēju sazināties ar vairākiem pieaugušajiem un vienaudžiem, lai atbalstītu sociālās komunikācijas attīstību (Douglas, McNaughton, Light, 2014).

Diemžēl pētījumi norāda, ka pedagoģiem bieži trūkst prasmju un sagatavotības, kas nepieciešamas, lai atbalstītu skolēnu ar AST komunikatīvās vajadzības, un viņiem var būt nepieciešama mērķtiecīga apmācība, lai nodrošinātu atbilstošu AST skolēnu sociālās komunikācijas attīstību (Kaiser, Roberts, 2011).

Lai palīdzētu pilnībā izmantot potenciālu, ir svarīgi iemācīt bērniem ar AST uzlabot viņu komunikācijas prasmes. Ir daudz dažādu pieeju, viena no tām ir simbolu valoda. Simbolu resursu

izmantošana ir būtisks mācību elements, nodrošinot vizuālu atbalstu, kas var efektīvi uzlabot visas mācīšanās un neatkarības jomas. Simboli var uzlabot izpratni un mācīšanos, parādot vizuālu attēlu, kas ir saprotamāks par sarunvalodu un citiem saziņas veidiem. Simboli ne tikai veicina izpratni un mācīšanos, bet arī sniedz vizuālu informāciju, kas var palīdzēt bērnam uzzināt, ko gaidīt. Simbolus var izmantot gan kā funkcionālas komunikācijas līdzekli (piemēram, simbolu apmaiņā), gan arī izmantot valodas attīstības mācīšanai un atbalstīšanai, tāpēc darba 3. nodaļā autore apskatīs simbolu valodas izmantošanu skolēniem ar AST un GAT runas un valodas attīstīšanas procesā.

3. SIMBOLU VALODAS IZMANTOŠANA SKOLĒNIEM AR AST UN GAT RUNAS UN VALODAS ATTĪSTĪŠANAS PROCESĀ

3.1. Simbolu valodas lietojuma nepieciešamība

AST ietekmē to, kā cilvēks saprot un izmanto komunikāciju, kā arī to, kā cilvēks izjūt juteklisko ap sevi. Simboli var uzlabot izpratni un mācīšanos, parādot vizuālu attēlu, kas ir saprotamāks par sarunvalodu un citiem saziņas veidiem. Kopīgi publiski simboli, piemēram, ceļa un tualetes zīmes, parāda, kā simboli var ātri un efektīvi parādīt nozīmi.

Daži cilvēki ar autismu uzskata, ka attēlu vai tehnoloģiju izmantošana saziņai ir efektīvāka nekā runāšana. Tas ir pazīstams kā alternatīvā papildinošā komunikācija (Alternative Augmentative Communication – AAC). AAC metožu piemēri ir:

- zīmju valoda,
- attēlu apmaiņas sakaru sistēma (PECS),
- iPad,
- runas izvades ierīces (piemēram, Dynavox) (Autism Speaks, 2020).

Runas valodas patoloģis var palīdzēt noteikt, kura AAC metode (ja tāda ir) ir piemērota personai, kurai ir autisms, un iemācīt viņai izmantot attiecīgo metodi saziņai.

Simboli ne tikai veicina izpratni un mācīšanos, bet arī sniedz vizuālu informāciju, kas var palīdzēt bērnam uzzināt, ko sagaidīt. Tas ir īpaši svarīgi, lai nodrošinātu bērnus ar AST, jo paredzēt, kas notiks vai varētu notikt, var būt ļoti sarežģīti pat pazīstamā vidē vai aktivitātēs. Vai tā ir vizuālas informācijas sniegšana par to, kas notiks nodarbībā, kas notiks dienas laikā, kurp viņi dosies, cik ilgi viņi būs atstājuši; tas viss palīdzēs mazināt trauksmes vai stresa sajūtas.

Cilvēki apzināti un neapzināti vienmēr cenšas saprast apkārtējo pasauli. Simboli, piemēram, žesti, zīmes, priekšmeti, signāli, un vārdi palīdz cilvēkiem saprast šo pasauli. Tie sniedz norādes uz pieredzes izpratni, nododot atpazīstamas nozīmes, kas ir kopīgas sabiedrībai.

Simboli ir valodas atslēga. T. A. Hārlijs valodu definē kā simbolu un noteikumu sistēmu, kas ļauj mums sazināties (Harley, 2013), savukārt psihologs D. Premaks savā 2004. gada rakstā “Vai valoda ir cilvēka intelekta atslēga” vaicā, vai valoda, simbolu sistēma, kas “attīstījās tikai cilvēkos”, padara mūs par īpašākiem (Premack, 2004).

Pasaule ir papildīta ar simboliem. Sporta formas, uzņēmumu logotipi un ceļa zīmes ir simboli. Dažās kultūrās zelta gredzens ir laulības simbols. Daži simboli ir ļoti funkcionāli, piemēram,

apstāšanās zīmes sniedz noderīgas instrukcijas. Kā fiziski objekti tie pieder materiālajai kultūrai, taču, tā kā tie darbojas kā simboli, tie arī nodod nemateriālas kultūras nozīmes. Daži simboli ir vērtīgi tikai tajā, ko tie attēlo. Piemēram, trofejām, zilām lentēm vai zelta medaļām nav cita mērķa, kā tikai pārstāvēt sasniegumus. Bet daudziem objektiem ir gan materiālā, gan nemateriālā simboliskā vērtība.

Sabiedrībām bieži ir viena valoda, un daudzās valodās ir vieni un tie paši pamatelementi. Alfabēts ir rakstiska sistēma, kas veidota no simboliskām formām, kas attiecas uz runāto skaņu. Šie simboli kopā nozīmē īpašas nozīmes. Angļu alfabēts vārdu izveidošanai izmanto divdesmit sešu burtu kombināciju, šie divdesmit seši burti veido vairāk nekā 600 000 atzītu angļu vārdu (OED Online, 2011).

Valoda nepārtraukti attīstās, sabiedrībai radot jaunas idejas. Šajā tehnoloģiju laikmetā cilvēki gandrīz uzreiz ir pielāgojušies jauniem vārdiem un vārdu savienojumiem, piemēram, e-pasts, internets, lejupielāde, īsziņu sūtīšana un emuāru veidošana. Pirms divdesmit gadiem plašāka sabiedrība būtu apšaubījusi šos vārdus.

Papildus valodas lietošanai cilvēki sazinās arī bez vārdiem. Neverbālā komunikācija ir simboliska, un, tāpat kā valodas gadījumā, liela daļa no tās tiek apgūta, izmantojot savu kultūru. Daži žesti ir gandrīz universāli – smaidi bieži raksturo prieku, raudāšana bieži vien norāda uz skumjām. Citu neverbālo simbolu nozīme dažādos kultūras kontekstos ir atšķirīga. Piemēram, īkšķis uz augšu norāda uz pozitīvu pastiprinājumu ASV, turpretī Krievijā un Austrālijā tas ir aizskarošs (Passero 2002). Citu žestu nozīme atšķiras atkarībā no situācijas un personas. Rokas pamāšana var nozīmēt daudzas lietas atkarībā no tā, kā un kam tas tiek darīts. Tas var nozīmēt "sveiki", "ardievu", "nē", "paldies".

Valoda un simboli ir vissvarīgākie cilvēku saziņas aspekti (Epure, Mihăeș, 2019). Simboli nodod valodas un sociālās nozīmes. Valodas nozīme tiek izteikta ar tādām valodas vienībām kā vārdi. Aristotelis reiz teica, ka runātie vārdi ir psihes pieredzes simboli, bet uzrakstītie vārdi ir izrunātā simboli.

Simboli ir valodas priekštecis. Daži zinātnieki apgalvo, ka spēja izmantot simbolus, kas definēta kā spēja savienot skaņas vai žestus ar konkrētu jēdzienu, it īpaši, lai sazinātos ar citiem, bija pirmais solis ceļā uz valodu. Turklāt spēja saistīt šos simbolus savā starpā tiek uzskatīta par turpmāku valodas pielāgošanu (Christiansen, Kirkby, 2009).

Tika izstrādātas arī dažādas simbolu sistēmas, sākot ar *Blissymbolics* (Bliss, 1965; Blissymbolics Communication International, 2011) un *Rebus* (Widgit Software, 2002), kam sekoja

Piktogramma (Maharaj, 1980) un attēlu komunikācijas simboli (Mayer-Johnson, 1981). Datortehnoloģijas uzlabojumi padarīja šos simbolu komplektus viegli pieejamus praktisku programmatūras pakotņu veidā. Digitālo fotokameru attīstība pagājušā gadsimta deviņdesmitajos gados palielināja iespēju personīgos fotoattēlus iekļaut AAC sistēmās, kas, pēc klīniskajiem ziņojumiem, šķita palielina motivāciju un atvieglo attēlu izpratni, īpaši personām ar AST (Danielsson, Jönsson, 2001).

Tomēr ir arī ziņojumi par problēmām, kas saistītas ar simbolu mācīšanu bērniem ar AST, galvenokārt mācot spontāni izmantot attēlus ar citām komunikatīvām funkcijām (Howlin, 2006). Tieši šīs problēmas lika A. Bondijam un L. Frostam izstrādāt metodi, ko sauc par *Picture Exchange Communication System* (PECS). PECS ir sistemātiska pieeja komunikācijas apmācībai, kas īpaši izstrādāta bērniem ar autismu. Elementi, kas padara PECS atšķirīgu no citām vizuāli grafiskajām metodēm, ir konkrēta attēla apmaiņa ar rokām, kā arī ļoti aprakstoša lietotāja rokasgrāmata ar tās sešiem līmeņiem, kas jāievēro secīgi (Bondy, Frost, 1994).

Bērniem ar autismu gan parastajā, gan speciālistu vidē simbolu resursu izmantošana ir būtisks mācību elements, nodrošinot vizuālu atbalstu, kas var efektīvi uzlabot visas mācīšanās un neatkarības jomas. Autisms ietekmē to, kā cilvēks saprot un izmanto komunikāciju, kā arī to, kā cilvēks izjūt juteklisko ap sevi. Simboli var uzlabot izpratni un mācīšanos, parādot vizuālu attēlu, kas ir saprotamāks par sarunvalodu un citiem saziņas veidiem (Symbols Worldwide Ltd T/A Widgit Software, 2020).

Simbolu resursi bērniem ar AST un GAT var vizuāli atbalstīt izpratni un attīstību šādās svarīgās jomās:

- valoda un saziņa,
- pārejas,
- grafiki,
- dzīves prasmes,
- emocijas,
- neatkarība (Symbols Worldwide, 2020).

Valoda un saziņa. Simbolus var izmantot gan kā funkcionālas komunikācijas līdzekli (piemēram, simbolu apmaiņā), gan arī lietot valodas attīstības mācīšanai un atbalstīšanai. Simboli darbojas gan kā saziņas līdzeklis (vai nu dodot simbolu pieaugušajiem apmaiņā, vai arī norādot uz to), gan arī darbojas kā vizuāls atgādinājums, lai sazinātos. Simbolus var kombinēt ar pieejām, kas

paredzētas valodas un saziņas mācīšanai un attīstīšanai, piemēram, “Krāsainā semantika”, “Attēlu apmaiņas komunikācijas sistēma (PECS)” un “Vārdnīcas pamatdēļi” (Symbols Worldwide, 2020).

Pārejas. Personām ar autismu var būt problēmas, paredzot, kas notiks vai varētu notikt turpmāk. Mainot aktivitāti un pārejas, var izraisīt trauksmi, kas var radīt izaicinošu uzvedību, jo indivīds var nezināt vai nesaprast, kurp dodas, ko sagaidīt, vai arī viņš nav pietiekami sagatavots aktivitātes beigām. Simbolus var izmantot, lai vizuāli sagatavotu indivīdus tam, kas notiks ar viņu dienā, kas sagaidāms nodarbībā vai uzdevumā, kad darbība beigsies (Symbols Worldwide, 2020).

Vizuālie grafiki. Tie ir lielisks veids, kā dot iespēju bērnam vai klasei iepriekš zināt, kas notiks dienā. Vizuālie grafiki ir visefektīvākie, ja tajos tiek parādītas tikai gaidāmās aktivitātes un ja indivīds ar tiem regulāri mijiedarbojas (Symbols Worldwide, 2020).

Pārnēsājami pārejas atbalsti. Daži bērni var gūt labumu no turpmākiem pārejas atbalsta veidiem, piemēram, “tagad un nākamais” vai “pirmais, tad nākamais”. Šāda veida pārnēsājamais pārejas atbalsts ļauj bērnam vienmēr visu laiku redzēt viņu pašreizējās un sekojošās aktivitātes simbolus. Tas var palīdzēt mazināt trauksmi un darboties kā nepārtraukts vizuāls atgādinājums.

Nodarbības struktūra. Simbolus var izmantot arī tam, lai nodrošinātu stundu un uzdevumu vizuālo struktūru. Šādi var klasei palīdzēt parādīt skaidru sākumu un beigas, kā arī sagatavot bērnus tam, kas notiks (Symbols Worldwide, 2020).

Dzīves prasmes. Papildus nodarbību strukturēšanai iepriekš minēto stratēģiju var izmantot, lai mācītu un attīstītu patstāvīgas dzīves iemaņas, piemēram, ēdiena un dzēriena pagatavošanu, ģērbšanos, higiēnas uzdevumus un organizatoriskās prasmes. Tos var personalizēt, lai atbalstītu indivīda īpašās vajadzības (Symbols Worldwide, 2020).

Emocionālā regulēšana. Emocionālā regulēšana ir indivīda spēja pārvaldīt savas emocijas un reaģēt uz tām. Simbolu resursi var atbalstīt emocionālās regulēšanas stratēģiju izstrādi, nodrošinot vizuālu palīg līdzekli, kas palīdz bērnam reaģēt uz viņa emocijām (Symbols Worldwide, 2020).

Neatkarība. Svarīgi ir tas, ka simbolu izmantošana var dot iespēju cilvēkiem veikt un izpildīt uzdevumus pēc iespējas patstāvīgāk (Symbols Worldwide, 2020).

Līdztekus izpratnes un mācīšanās veicināšanai simboli sniedz vizuālu informāciju, kas var palīdzēt bērnam zināt, ko sagaidīt. Tas ir īpaši svarīgi bērniem ar autismu, jo paredzēt, kas notiks vai varētu notikt, var būt ļoti sarežģīti pat pazīstamā vidē vai aktivitātēs. Vai tā ir vizuālas informācijas sniegšana par to, kas notiks nodarbībā, kas notiks dienas laikā, kurp viņi dosies, tas viss palīdzēs mazināt trauksmes vai stresa sajūtu.

Simbolus var izmantot gan kā funkcionālās komunikācijas līdzekli (piemēram, simbolu apmaiņā), gan arī izmantot, lai mācītu un atbalstītu valodas attīstību.

Bērniem ar AST un GAT gan parastajā, gan speciālistu vidē simbolu resursu izmantošana ir būtisks mācību elements, nodrošinot vizuālu atbalstu, kas var efektīvi uzlabot visas mācīšanās jomas. Lai varētu izstrādāt simbolu valodas izmantošanu skolēniem ar AST un GAT runas un valodas attīstīšanai, nākamajā apakšnodaļā autore raksturos simbolu valodas lietošanas pārbaudi skolēniem ar AST un GAT.

3.2. Simbolu valodas lietošanas pārbaude skolēniem ar AST un GAT

Ko šie bērni vēlas? Ko tiem vajag? Vecāki un skolotāji dažreiz var saprast, ko bērni vēlas, pēc tā, kā viņi sniedzas un ņem savas mīļākas lietas – ēdienu, dzērienu, rotaļlietas, bet saprast tāda bērna vajadzības, kuram ir AST, var būt sarežģīti.

Darba autore, analizējot Pyramid Educational Consultants, Inc. and Autism Training Center at Marshall University videomateriālu par “attēlu apmaiņas komunikācijas sistēmu” (Pyramid Educational Consultants, 2019), secina, ka efektīvs komunikācijas risinājums šiem bērniem, vecākiem un skolotājiem ir attēlu komunikācijas apmaiņa jeb simbolu valoda. Ne vecākiem, ne skolotājiem, ne bērniem nav vajadzīgs ilgs simbolu valodas mācīšanās periods. Simbolu valodas mācīšanās sākas ar spontānām darbībām.

Daudzas tradicionālās komunikācijas mācības sākas, iemācot bērnam nosaukt objektus. Daudz efektīvāks veids, kā iemācīties, ir pieprasīt objektus. Pirmais solis ir izdomāt, kas bērnam patīk – ēdiens, dzēriens, rotaļlietas, grāmatas, jebkas, pret ko bērns visu laiku sniedzas.

1. fāze mācībām ir fizikālā apmaiņa. Laiks netiks tērēts, mācot bērnam sēdēt vai skatīties uz pieaugušo. Divi pieaugušie nodrošina to, ka bērns varēs iemācīties komunicēt spontāni. Viens no viņiem ir bērna komutatīvais partneris, kas sēž pretī bērnam un piesaista viņa uzmanību uz bērna izvēlēto priekšmetu. Otrs pieaugušais ir fiziskais pamudinātājs vai arī partneris, kas fiziski asistēs bērnu, lai tas komunicētu ar atbilstošu uzvedību. Komutatīvais partneris piesaista bērna uzmanību uz priekšmetu, rādot to bērnam. Komutatīvais partneris nedara neko, lai palīdzētu bērnam, viņš nejautā jautājumus un nerunā ar bērnu.

Līdzko bērns ierauga savu mīļāko priekšmetu, viņa dabiskā reakcija ir sasniegt to, tā ir bērna pirmā reakcija. Šajā gadījumā fiziskais pamudinātājs palīdz bērnam sasniegt šo priekšmetu, kas būs komutatīvā uzvedība. Paceļot attēlu ar mīļāko priekšmetu, sniedzoties līdz fiziskajam partnerim un atstājot bildi komutatīvā partnera rokā. Līdzko komutatīvais partneris ir saņēmis attēlu, viņš izliekas,

ka bērns ir prasījis šo priekšmetu. Bērnam ir dots laiks, lai viņš varētu izbaudīt šo priekšmetu. Tad šī darbība tiek atkārtota.

Objektīvās nepilnības ir spontāna komunikācija, tātad fizikālajam partnerim ir jāgaida, līdz bērns ir atpazinis šo priekšmetu, pirms sniegt fizisku atbalstu. Ja bērnam pazūd interese par šo priekšmetu, tad tiek lietots otrs priekšmets un attēls. Ir svarīgi, lai bērns iemācās komunicēt ar vairākiem cilvēkiem, tāpēc jāiepazīstina ar nezināmiem cilvēkiem vai skolotājiem. Mācības turpinās, līdz bērns bez palīdzības paņem attēlu un ieliek to komutatīvajam partnerim plaukstā. Mācībām vajadzētu beigties, pirms bērns piekūst no šī apbalvojošā priekšmeta.

Pēc 1. fāzes veiksmīgas pabeigšanas **2. fāze** iekļauj komutatīvo partneri, kas kustina šo attēlu tālāk no bērna, pieprasot lielākas pūles bērnam komunicēt. Sākumā komunikācijas partneris atkāpjas no bērna, kamēr bērns sniedzas pēc viņa. Pakāpeniski iedrošina bērnu piecelties un sekot komutatīvajam partnerim. Kad apmaiņa ir pabeigta, bērns tiek apbalvots par pūlēm ar lietu, ko viņš vēlas, viņš tiek arī uzslavēts no fiziskā partnera puses. Ja bērns negrib kustēties pretī komutatīvajam partnerim, bet izrāda interesi par šo priekšmetu, fiziskais partneris palīdz bērnam kustēties. Līdzko bērns progresē, skolotājs izveidos lielāku distanci starp bērnu un skolotāju. 2. fāzes mērķis ir iemācīt bērnam komunicēt ar dažādiem cilvēkiem citādos apstākļos un ar priekšmetiem. Kad bērns pieprasa jaunu vārdu krājumu, attēliem jābūt komunikācijas “grāmatā”.

Katram bērnam jābūt savai komunikācijas grāmatiņai. 1. un 2. fāzē vienai bildei jābūt ārpusē, pārējās var būt grāmatas iekšpusē. Ja bērnam pazūd interese par attēlu, kas ir grāmatas priekšpusē, komutatīvais partneris var ātri apmainīt attēlu ar citu vēlamu priekšmetu un turpināt mācības. Mērķis bildēm ir, lai pats bērns uzsāk komunikāciju.

3. fāzē jāfokusējas uz atbilstošo attēlu nepieciešamajā situācijā. Mērķis šīm mācībām ir iemācīt atšķirību starp attēliem vai simboliem, kas ir vienlīdzīgi. Šajās nodarbībās attēli pakāpeniski un sistemātiski tiek nolikti uz bērna komunikācijas grāmatas. Komutatīvais partneris sagatavo situāciju, kurā bērns prasa noteiktu priekšmetu. Piemēram, vienu piedāvā ar bumbu, bet otru ar priekšmetu, kuram nedod priekšroku, vai neitrālu priekšmetu, piemēram, apģērbu vai lāpstu. Ja bērns iedod komutatīvajam partnerim bildi ar bumbu, viņš saņems bumbu pret bildi. Ja bērns iedos otru bildi komutatīvajam partnerim, skolotājs iedod to lietu bērnam. Dažiem bērniem ir grūtības iemācīties atšķirt attēlus. Kad bērns pabeidz šo līmeni, skolotājam vai vecākiem vajadzētu pārbaudīt, vai bērns lieto pareizo attēlu.

4. fāze bīdes tiek liktas secībā pāri teikumiem pēc tam, kad bērns ir iemācīts pieprasīt, izmantojot teikumu formu.

5. fāzē mēģina atbildēt uz jautājumu “Ko tu gribi?”. Skolotājs izmanto teikuma joslu, lai pilnīgotu verbālo modeli. Viņš arī apstājas teikuma vidū, jo tas bērnu iedrošina pabeigt teikumu vai imitēt to, ko viņš dzirdējis. Daudziem bērniem ar AST šis ir grūts uzdevums.

6. fāzē var izmantot teikuma struktūru un iepriekšējās stratēģijas, lai iedrošinātu bērnus mācīties komunicēt.

Nodarbībās māca par krāsām, lielumiem, formu vai ķermeņa daļām. Ar simbolu valodu tas ir daudz interesantāk. Daudzas ģimenes un profesionāļi, kas lieto simbolu valodu, ir novērojuši to, ka bērni sāk izmantot valodu un runu komunikācijai. Šāda veida runa ir bijis kopīgs novērojums lielākajai daļai bērnu dārza audzēkņiem, kuri vismaz gadu ir lietojuši simbolu valodu. Lielākajai daļai šis izmaiņas var būt gadu vai divus.

Simbolu valoda ir pamats, lai bērns kļūtu par labāku skolēnu. Ja bērniem ir iespēja izveidot komunikāciju, izteikt vajadzības, viņi var labāk iemācīties. Papildus skolotājam ir dota brīvība, ir vairāk laika, lai mācītu, un mazāk laika tiek veltīts, lai pārvaldītu uzvedību. Simbolu valoda dod iespēju bērnam komunicēt ar pasauli manierē, kura ir viegli saprotama. Simbolu valoda var palīdzēt atrisināt komunikācijas problēmas, ar kurām saskaras daudzi indivīdi. Kad bērnam tiek sniegti materiāli, lai varētu komunicēt, viņam un apkārtējiem pasaule ir daudz izprotamāka.

Darba autore savā darbā izmanto Widgit simbolu valodu. Šo programmu izmantoto kā palīglīdzekli savstarpējai komunikācijai, īpaši bērniem ar mācīšanās vai komunikācijas grūtībām. Tāpat šo programmu pielieto bērniem ar AST, Dauna sindromu, disleksiju.

Šī simbolu valoda cilvēkiem dod iespēju iegūt informāciju, kura citādāk viņiem nebūtu pieejama. Simbolu valodas palīdz cilvēkiem ar dažādām spējām komunicēt, iegūt informāciju un būt neatkarīgākiem.

4. PĒTĪJUMS PAR SIMBOLU IZMANTOŠANU RUNAS UN VALODAS ATTĪSTĪBĀ

4.1. Pētījuma metožu apraksts

Pētījuma mērķis bija teorētiski un praktiski izpētīt simbolu ietekmi uz runas attīstību skolēniem ar autiska spektra un garīgās attīstības traucējumiem.

Pētījuma process notika speciālās izglītības iestādē. Izpētes procesā dažādās mācību un ikdienas aktivitātes tika novēroti pieci bērni ar autismu un garīgās attīstības traucējumiem. No pieciem bērniem viena bija meitene un četri zēni.

Pētījuma praktiskajā daļā tika izmantotas šādas pedagoģiskās izpētes metodes:

Situācijas apzināšanas un datu ieguves metodes:

- dokumentu analīze,
- pedagoģiskais novērojums,
- bērnu/indivīdu darbības produktu analīze,
- pedagoģisko situāciju gadījumu analīze.

Situācijas izmaiņas metode:

- modelēšana,
- pedagoģiskā izmēģinājuma darbība.

Dokumentu analīze (ang. document study; document analysis). Datu vākšanas un analīzes metode (pamatā, izmantojot teksta analīzes metodes), kas tiek veikta rakstiskiem, vizuāliem (fotogrāfijas) vai kultūras artefaktiem (piemēram, sabiedriskiem protokoliem, personīgiem dokumentiem un fiziskiem materiāliem) (RSU, 2020).

Pedagoģiskās novērošanas metodes ļauj pētīt dažādas parādības, notikumus, procesus, tieši uztverot kvalitatīvās un kvantitatīvās īpašības. Pedagoģijas jomā ar novērojumu palīdzību pēta izglītības procesa organizācijas iezīmes, atsevišķu skolotāju un pasniedzēju pedagoģisko pieredzi; bērnu uzvedības īpatnības dažādu uzdevumu veikšanā; izmantotie pedagoģiskie rīki un to vieta klasē, slodžu raksturs un lielums utt. Novērošanas objekti var būt bērni, dažādas pirmsskolas vai skolas klases, atšķirīgs vecums un dzimums; skolotāji un vecāki; kā arī nodarbību apstākļi (klasē, sporta zālē, studijā vai ārā), nodarbību laiks (ilgums, periodi); kā arī ģimenes un izglītības iestādes izglītības potenciālu, attiecības starp pieaugušajiem un bērniem ģimenē utt. (Земш, 2012). Darbā autore

izmantos pedagoģisko novērojumu, lai noteiktu skolēnu valodas lietojumu pirms izmēģinājuma darbības.

Produkta darbības analīze (ADF) ir cilvēka psiholoģisko raksturojumu izpētes metode, pētot viņa darba vai radošās darbības produktus. Atšķirībā no pamata psiholoģiskajām metodēm (novērošana un eksperiments) ADF tiek veikts netieši, tas ir, bez tiešas saziņas starp psihologu un viņa klientu. Speciālists pētījis cilvēka grafiskos, muzikālos, dramatiskos jaunradījumus un, pamatojoties uz to, izdara secinājumus par viņa psiholoģiskajiem raksturlielumiem. Darbības produktu analīze psiholoģijā visbiežāk tiek izmantota darbā ar dažāda vecuma bērniem, tādēļ tā ir ieguvusi "popularitāti" mācību praksē (Psiholoģijas darbības produktu analīze, 2021). Šo metodi autore izmantoja, lai raksturotu skolēnu psiholoģisko attīstību, raksturojot skolēnu ikdienas darbības.

Gadījuma analīze – sociālajās zinātnēs plaši pielietota pētniecības metode, kura paredz detalizētas informācijas vākšanu un analīzi, par kādu noteiktu fenomenu reālās dzīves situācijā (Zepa, 2020). Gadījuma analīze tika izmantota, lai ievāktu, analizētu un novērotu skolēnu ar AST un GAT valodas lietojumu ikdienas situācijās.

Diplomdarba autore savā darbā strādāja pie zinātniski teorētiskās literatūras analīzes, tādēļ autore iepazinās un analizēja dažādu autoru literatūru par skolēniem ar autismu un viegliem garīgās attīstības traucējumiem, to īpatnībām, runas un valodas, un vārdu krājuma attīstības īpatnībām. Pētījuma ietvaros tika veikta skolēnu anamnēzes datu izpēte un to apkopošana. Autore iepazinās ar pedagoģiski medicīniskās komisijas logopēda atzinumu, psihologa atzinumu, kas darba autorei radīja plašāku ieskatu par skolēnu rakstura un attīstības īpatnībām, kā arī runas lietošanu.

Koriģējoši attīstošās darbības mērķis – veicināt runas lietošanas attīstību skolēniem ar autiska spektra un garīgās attīstības traucējumiem, izmantojot simbolu valodu. Mērķa izvēli noteica minēto skolēnu runas un valodas attīstības traucējumi. Uzsākot koriģējoši attīstošo darbību, tika veikta skolēnu sākotnējā izpēte:

1. Runas lietošana ikdienas situācijā.
2. Runas lietošana mācību procesā (uzdod jautājumus par mācību uzdevumu, atbild uz jautājumiem utt.).
3. Runas lietošana brīvā laikā.

Pamatojoties uz teorētiskās daļas 2.1. apakšnodaļā raksturoto, ka valodas attīstība katrā autisma pakāpē ir atšķirīga, valoda tika iedalīta 4 pakāpēs, tādēļ autore skolēnu runas attīstību vērtē skalā no 1 līdz 4, kur:

- 1 – runu nelieto,
- 2 – lieto ar simbolu un logopēda palīdzību,
- 3 – lieto pēc atgādinājuma,
- 4 – lieto pastāvīgi.

4.2. Pētāmās skolēnu grupas raksturojumi

Diplomdarba ietvaros tika pētīti 5 bērni. Bērnu vārdi ir mainīti.

Krišam ir atipisks autisms ar traucējuma pazīmju sākumu vēlāk nekā tipiski (4–5 g.v.) un izteiktu regresiju attīstībā. Zēns mācās pēc speciālās programmas izglītojamajiem ar garīgās attīstības traucējumiem. Lieto medikamentu Rispoleptu. Atbilstoši mātes stāstītajam zēnam ir lēns progress attīstībā, kā arī izteikti paaugstināts jutīgums, uzbudināmība, biežas emociju svārstības un izteiktas uzmanības koncentrēšanās grūtības un hiperaktivitāte. Paaugstināts stress, atrodoties starp cilvēkiem, trokšņainā vidē.

Novērojumi izpētes laikā. Izpētes laikā zēns ir nemierīgs, ļoti kustīgs, bieži neatbild uz jautājumiem. Izteiktas stereotipijas, eholāliska runa. Jauc personu vietniekvārdus „es” un „tu”. Izteikta tendence nepakļauties norādījumiem, izvairīties no piedāvātajiem uzdevumiem, ja tie aizņem vairāk laika vai ir sarežģītāki. Bieži grozās krēslā, grūti nosēdēt. Var būt pašdestruktīva uzvedība – kož sev rokās. Izteikta vajadzība pēc sensoriem stimuliem – knibina rokas, zīmuli, vēlas kasīt galdu, izteikts psihomotorais nemiers. Bieži jāatkārto instrukcijas un vairākas reizes jāprasa atbilde. Sagaida īpašas reakcijas no otra, kuras var vēlēties provocēt. Sagaidot vēlamo reakciju, izteikts emocionāls uzbudinājums. Viegli novērst uzmanību, izteiktas koncentrēšanās grūtības. Saskaita un atņem 20 apjomā, tomēr nepieciešams vizuāls atbalsts. Patīk burti, piepalīdzot raksta vārdus un teikumus. Grafomotorās spējas un sīkās roku kustības ļoti vāji attīstītas.

Koncentrēšanās spējas. Vekslera intelekta testa rezultāti uzrāda izteikti pazeminātas intelekta spējas. Ņemot vērā uzvedības īpatnības, atsevišķu subtestu veikšana bija apgrūtināta vai neiespējama, taču atbilstoši pašreizējiem rezultātiem IQ ir 45. Gan verbālās, gan vizuālās domāšanas skalās zēns uzrāda izteikti pazeminātus rezultātus. Redzami nopietni vadības funkciju traucējumi, kas lielā mērā apgrūtina pašorganizēšanās spējas.

Verbālā izpratne. Līdzību, vārdnīcas un izpratnes subtestu rezultāti ir pazemināti. Rezultāti līdzību subtestā norāda uz to, ka bērns izprot vārdu nozīmi, bet kategorizācijas spējas ir

apgrūtinātas – pirmajos vienkāršajos, konkrētajos piemēros zēns spēj nosaukt vienojošos jēdzienus, taču, jau nedaudz palielinoties grūtības pakāpei, atbild eholāliski, bez izpratnes.

Kopsavilkums. Kriša intelektuālās spējas atbilst vidēji smagai garīgajai atpalcībībai. Ir izteiktas AST pazīmes, uzmanības problēmas un hiperaktivitāte. Ir uzvedības problēmas (izvairīšanās, pašdestruktīva uzvedība, provocējoša uzvedība), kā arī citas paaugstinātas uzbudināmības izpausmes. Zēnam nepieciešams pastāvīgs atbalsts ikdienā.

Krišjānis ir neverbāls bērns, bet komunikācijas veidu izmanto alternatīvo komunikāciju PECS, prot pateikt dažus vārdus. Izmanto norādes žestu. Prot pateikt “jā” vai “nē”. Māj ar galvu vai noraida ar galvu “nē”. Nodarbība ar pedagogu ilgst 50 minūtes. Bērnam ir nepieciešami 4–5 pārtraukumi, lai noturētu uzmanību. Konsultācijas laikā speciālais pedagogs kopā ar bērnu atkārtoti mācību vielu, ko māca skolā. Bērnam ir nevienmērīga attīstība. Ļoti grūti saprast priekšstatus par jēdzieniem: liels–mazs, vienāds; pilns—tukšs; viegls–smags; ciets—mīksts; apaļš–stūrainš; garš—īss. Diferencē pamatkrāsas. Ja jautā, kur ir sarkans, zils, dzeltens utt., parāda ar norādes pirkstu uz pareizo atbildi. Prot šķirot krāsas. Salīdzina daudzumus: viens, daudz, maz, tikpat, vairāk, mazāk. Ja jautā: “Parādi, kur ir viens un kur ir daudz?”, norāda ar pirkstu vai apvelk pareizo atbildi.

Mājās patstāvīgi lieto dienas plānu un saprot priekšstatus par laiku: dienas daļas, vakar, šodien, rīt, tūlīt, vēlāk, pirms, pēc. Saprot, ja runā ar īsiem teikumiem; “Var, jo”, “Nedrīkst, jo”. Var protestēt, ja nedod planšeti. Biežāk var sarunāt, izmantojot vizuālo “tagad un pēc tam”. Saprot aizliegumus.

Saprot ģeometriskos priekšstatus, atpazīst formas. Brīvi strādā ar darba lapām. Var strādāt ilgāku laiku, krāsot krāsojamās lapas vai apvilkt burtus. Skaita no 1 līdz 5 un no 10. Prot ierakstīt skaitļa kaimiņus. Kļūdas gadījumā izmanto vizuālo atbalstu. Instrukcija ir – parādi, kur ir.

Apvelk figūras, aizsvītro tās norādītā virzienā. Ciparus raksta uz lapām un datorā. Ļoti patīk strādāt ar datoru un planšeti. Skaitļus attēlo ar skaitāmo materiālu. Tas prasa lielāku laiku un padodas ar grūtībām. Noteikti vajag izmantot vizuālo materiālu visas stundas garumā. Ne visas instrukcijas saprot. Labāk saprot instrukciju – vizuālo atbalstu, griež, apvelk, savieno utt.

Teksta uzdevumus nesaprot. Pašlaik mācības notiek lēnām, jo bērnam ir “īpaša interese” aizkrāsot burtus un ciparus. Prot parakstīt savu darba lapu. Var palūgt paskatīties grāmatu. Sarunāt un palūgt mācīties var ar vizuālo atbalstu un izmantojot “mazās balviņas, žetona sistēmu un apbalvojumus” ik pēc kāda laika.

Bērns prot pateikt, ja viņam ir pa skaļu vai kaut kas traucē, piemēram, apģērbs. Aiztaisa ausis vai parāda ar pirkstu. Ļoti palīdz darbs ar sensoriem materiāliem, taustāmie materiāli, piemēram, plastilīns. Lai atslābinātos, mēdz gulēt uz dažādām virsmām, piemēram, uz grīdas, uz flīzēm, uz pufa. Patīk novilkēt zeķes.

Krišjānis var izvairīties no darba un palūgt iziet uz tualeti vai gaiteni, pasēdēt uz grīdas. Tādā gadījumā ir jāizmanto vizuālais atbalsts “tagad un pēc tam”. Jāpaskaidro, ka sākumā uzdevums un pēc tam ir brīvs laiks. Bērnam mācību vidē ir nepieciešams asistents un vizuālais atbalsts, izmantot alternatīvo komunikāciju.

Markuss ir vienīgais dēls ģimenē. Bērnu dažreiz pieskata vecvecāki. Markusam raksturīgas uzvedības problēmas, zēns bieži pakļauj sevi riskam, neizvērtējot situāciju, apdraudējumu, piemēram, var pēkšņi sākt skriet pakaļ mašīnai, var lēkt no liela augstuma. Zēnam joprojām ir tieksme visu bāzt mutē (arī smiltis, zarus), dzert no dažādām tilpnēm (peļķes, grāvja, ezera). Markuss mēdz pēkšņi upē iemērkāt galvu. Aizraujas ar tekošu ūdeni.

Konceptuālajā sfērā zēna saziņa – Markuss lieto pieklājības frāzes “Lūdzu!”, “Paldies!”, sasveicinās, spēj nosaukt vienkāršus priekšmetus un savas pamatvajadzības, bet plašus teikumus un stāstījumus veido daļēji saprotami. Sarunās ātri nogurst un novērš uzmanību uz sev tīkamākām nodarbēm.

Akadēmiskās prasmes. Bērns var skaitīt līdz 10, atpakaļ nē, daudzumu neizprot, spēj izlasīt STOP vai citus īsus vārdus un ziņojumus, pazīst sava vārda burtu, bet burtus kopā nelasa, pazīst krāsas, maz spēj pastāstīt par sadzīvīskām un dabas norisēm. Sīkajā kustību koordinācijā un motorikā ir neveikls, šķēres vēl nelieto.

Pašregulācija. Pašregulācijas grūtības, pašsavaldīšanās un emociju, dusmu kontroles grūtības. Markusam ir grūti pievērsties uzdevumiem, kas prasa piepūli. Grūti pārslēgties no kaut kā iedomāta (piemēram, no ilgstošas vilciena gaidīšanas) uz citu vēlamu nodarbību. Parasti nepabeidz iesākto. Markuss ikdienā ir trauksmais, vērojamas pēkšņas garastāvokļa svārstības.

Veselība un drošība. Markuss ir pārdrošs un neizvērtē situācijas bīstamību. Bērns šobrīd maz spēj rūpēties par savu veselību un drošību un ir atkarīgs no pieaugušo uzraudzības. Bērns orientējas telpā, atrod labierīcības, atceras aptuvenu vietu, kurp jādodas, atrod automašīnu stāvvietā. Markusam ir vajadzīgs iedrošinājums, atbalsts sarunas uzsākšanai un uzturēšanai. Komunikācijā ir jāuztur acu kontakts, svarīga pozitīva, labvēlīga gaisotne.

Matīss dzīvo kopā ar vecākiem, ir vienīgais bērns ģimenē. Māte grūtniecības laikā vairākkārt “gulējusi uz saglabāšanu”. 7. grūtniecības mēnesī viņai sākušās priekšlaicīgas dzemdības, kuras tika apturētas, bet auglis pēdējos divus grūtniecības mēnešus vairs nav attīstījies. Zēns dzimis neplānotā ķeizargriezienā, ar mazu svaru, izteiktā asifiksijā (bērns piedzimis zilgans, ar nabassaiti ap kaklu, nav kliezjis). Sēdēt sāka apmēram 1,6 gadu vecumā (nestabili), staigāt ap 1,8 gadu vecumu. Bija izteikti kustību traucējumi, zēnam bijusi kāju operācija, pēc kuras Matīss sācis staigāt daudz stabilāk. Zēnam nav attīstījusies valoda. Šobrīd saka dažus vārdus – mamma, tete, kakī (kaķis), vauva (suns). Dažiem vārdiem mēģina pateikt vārda pirmo zilbi (piemēram, robots – ro).

Saprot vienkāršas verbālas instrukcijas. Krāsas, burtus, ciparus nepazīst. Var uz pirkstiem parādīt priekšmetu skaitu līdz 5 (piemēram, cik attēlā suņu?). Nepatīk zīmēt, rakstīt. Mājās patīk veidot dažādas celtnes un figūras no Lego klucīšiem. Iesaistās mājas darbos – patīk darboties ar putekļusūcēju, mazgāt traukus. Higiēnas un pašapkalpošanās iemaņas apguvis. Kustību traucējumu dēļ ir grūti ēst zupu, aizpogāties, aiztaisīt sīkas apģērba detaļas u. tml. Pēc rakstura spītīgs, grib, lai būtu pēc viņa prāta, savu panāks par katru cenu.

Rotaļu darbība mērķtiecīga, veido dažādus robotus no klucīšiem, pēc tam rāda tos mammai un saka: “Ro.” Spēlējas, prot pats sevi nodarbināt, pastiprinātu pieaugušo uzmanību nepieprasa. Uz kontaktu ar psihologu iet viegli, acu kontaktu uztur droši, taču nelabprāt iesaistās intelektuāla rakstura uzdevumos, jo zēnam dominē spēļu motivācija, viņš visu laiku grib atgriezties pie rotaļām ar Lego klucīšiem, nevis veikt psihologa piedāvātos uzdevumus.

Valodas attīstība būtiski kavēta. Zēns prot pateikt dažus vārdus un atsevišķu vārdu pirmās zilbes. Saprot vienkāršas, ikdienišķas verbālas instrukcijas, sarežģītākas nesaprot. Grāmatā prot parādīt sadzīvē sastopamas lietas (produktus, apģērbus, transportu, dzīvniekus), sarežģītākus terminus var nesaprast (piemēram, nevar parādīt tīģeri, motociklu). Dažiem dzīvniekiem (sunim, kaķim, govij) var pateikt, kā tie saka. Izpētes laikā zēns ir aktīvs, darbīgs, taču darbība ir pašmotivēta, dara to, kas pašam šķiet interesanti. Ja nepatīk iedziļināties dotajā uzdevumā, veic to formāli, pavirši, izrāda interesi par Sagana dēli, Piramīdu, puzlēm, Kosa kubiem, pārējos uzdevumus neveic, atbīda materiālus prom no sevis un saka: “Nē!”.

Zīmēt, rakstīt neprot. Krāsas, burtus, ciparus nepazīst. Sagana dēli un Piramīdu liek, izmanto mēģinājumu–kļūdu metodi. Sagrieztos attēlus no 4 un 5 daļām saliek ar pieaugušā palīdzību. Kosa kubu pareizi salika 4 vienkāršos piemēros. Izprot jēdzienus “lielāks–mazāks”. Mācību motivācija zema, dominē spēļu motivācija. Kontakta īpatnību dēļ (ierobežots verbālais kontakts, iespējams

izveidot īslaicīgu sadarbību, ne vienmēr iespējams motivēt uzdevumu izpildi, par kuriem nav intereses u.tml.). Matīsa intelektuālo spēju attīstības līmenis ir vecumposmam neatbilstošs, pazemināts un atbilst vieglas garīgās atpalcības rādītājiem. Vērojami izteikti valodas attīstības traucējumi (prot pateikt tikai dažus vārdus).

Gundega. Mājās joprojām patīk kārtība, cenšas salikt visu savās vietās. Ar interesi cenšas palīdzēt saimniecības darbos – slauka putekļus, mazgā traukus utt. Vērojami būtiski uzlabojumi patstāvības prasmēs. Cenšas patstāvīgi ēst, apģērbties (grūtības sagādā apģērba detaļas, kuras jāvelk pāri galvai). Higiēnas iemaņas apguvusi daļēji, joprojām lieto pamperus. Pati palīdz viņus nomainīt. Atpazīst savus ģimenes locekļus, patīk ar tiem pavadīt laiku, patīk doties pastaigā pa lielveikalu, taču ir iestādes, kurām atsakās pat pienākt tuvumā. Visa sadarbība joprojām lielā mērā atkarīga no “garastāvokļa”.

Vērojams būtisks progress prasmē veidot sadarbību. Saglabājas autiska stila kontakts, taču meitene labprāt darbojas ar otru cilvēku. Mazinājusies trauksme un nemiers. Labprāt atkārtoti teikto. Vērojams, ka meitenei ļoti būtiski paplašinājies vārdu krājums (frāzes joprojām neveido, spēj izteikt L vārda līmenī). Pēc vienkāršām mutiskām norādēm meitene pasniedz rotaļlietas vai priekšmetus, vēlāk tos rūpīgi novieto atpakaļ. Palīdz savērt koka krelles, likt dažādā secībā klucīšus, cenšas izrādīt interesi par zīmēšanu.

Joprojām valodā dominē “sava valoda” ar dažādu intonāciju maiņu. Savas vajadzības cenšas norādīt ar žestiem, stiepj pirkstu vēlamajā virzienā. Spēj izteikt nelielu lūgumu – iedod. Cenšas atdarināt otra teikto, kas norāda uz būtisku progresu visā valodas sistēmā kopumā. Domāšana norit galvenokārt priekšmetisko manipulāciju līmenī. Iezīmējas pazemināta līmeņa izziņas aktivitāte, tajā pat laikā meitene izrāda apzinātu interesi un patiku pret rotaļu darbību. Darbība vairs nav tik haotiska, rotaļlietas izpēta un pati noliek atpakaļ plauktā.

Kognitīvo spēju līmenis vairāk raksturo vidēji smagu garīgo atpalcību. Psihomotorā attīstība atbilst 28 mēnešu vecumam. Saskarsmē joprojām autiska, noslēgta “savā pasaulē”, emocionāli stabila, ātri satraucas. Tajā pat laikā meitene demonstrē apzinātu interesi, izziņas darbības iezīmes un prasmi uztvert vienkāršas norādes.

4.2.1. Skolēnu vārdu krājums pirms izpētes veikšanas

Autore veica novērojumu latviešu valodas stundu laikā, ēdienreižu laikā un sporta stundu laikā.

Tika izveidotas kritēriju tabulas, kurās tika atzīmēti novērojumi par simbolu valodas lietojumu un mutvārdu valodas lietojumu. Valodas lietojums tika vērtēts:

1. ikdienas situācijā,
2. mācību procesā,
3. brīvajā laikā,
4. logopēdijas nodarbībās.

Skolēnu runas lietojums tika novērtēts ar līmeni – ļoti zems, zems, vidējs un virs vidējā (sk. 4.1. tabulu).

4.1. tabula

Skolēnu valodas lietojuma novērtējuma līmeņi

Līmenis	Raksturojums	Punkti
Ļoti zems	Valodu nelieto, lieto skaņas/zilbes.	1
Zems	Lieto simbolu/mutvārdu valodu ar logopēda palīdzību, lieto pēc atgādinājuma viena vārda ietvaros.	2
Vidējs	Lieto simbolu/mutvārdu valodu divu vārdu salikumā.	3
Virs vidējā	Simbolu/mutvārdu valodu lieto pastāvīgi, veido vārdu savienojumus, veido trīs vārdus teikumā, veido paplašinātus teikumus.	4

Ļoti zems līmenis ir skolēniem, kuri valodu nelieto vispār, ikdienā saziņā lieto skaņas un zilbes. Zems līmenis ir skolēniem, kuri ar logopēda palīdzību lieto simbolu/mutvārdu valodu, taču lieto tikai viena vārda ietvaros. Vidējs līmenis ir skolēniem, kuri lieto simbolu/mutvārdu valodu divu vārdu salikumā, līmenis virs vidējā ir skolēniem, kuri simbolu/mutvārdu valodu izmanto jau patstāvīgi.

Tālāk 4.2. tabulā ir apkopoti novērojumi par skolēnu valodas lietošanu ikdienas situācijā, valodas lietošanu mācību procesā, runas lietošanu brīvajā laikā un logopēdijas nodarbībās (sk. 1.–15. pielikums). Ar sarkanu krāsu tabulā ir atzīmēti skolēni, kuri lieto mutvārdu valodu, ar dzeltenu krāsu skolēni, kuri izmanto simbolu valodu, bet mutvārdu valodu nelieto.

4.2. tabula

Skolēnu valodas lietojuma novērtējums pirms izmēģinājuma darbības

Skolēna vārds	Valodas lietojums	Ļoti zems (valodu nelieto, lieto skaņas/zilbes)	Zems (lieto simbolu/mutvārdu valodu ar logopēda palīdzību, lieto pēc atgādinājuma viena vārda ietvaros)	Vidējs (lieto simbolu /mutvārdu valodu, divu vārdu salikumā)	Virš vidējā (simbolu/mutvārdu valodu lieto pastāvīgi, veido vārdu savienojumus, veido trīs vārdus teikumā, veido paplašinātus teikumus)															
		1	2	3	4															
Krišjānis	Valodas lietošana ikdienas situācijā																			
Markuss																				
Krišs																				
Matīss																				
Gundega																				
Krišjānis	Valodas lietošana mācību procesā																			
Markuss																				
Krišs																				
Matīss																				
Gundega																				
Krišjānis	Runas lietošana brīvajā laikā																			
Markuss																				
Krišs																				
Matīss																				
Gundega																				
Krišjānis	Logopēdijas nodarbībās																			
Markuss																				
Krišs																				
Matīss																				

Gundega													

	Simbolu valodas lietojums
	Mutvārdu valodas lietojums

Markuss (sk. 1.–3. pielikumu) skatās, ko dara citi klasesbiedri. Skolēns strādā pavirši un negribīgi. Strādājot šūpo kājas un piesit pie grīdas. Valodu skolēns lieto, sakot “viss”, “negribu” “gribu gulēt”, balss ir dobja izplūdusi, bet saprast var. Izruna ir neskaidra. Valodas lietojums minimāls, runā dažus vārdus. Skolēns izskatās nemierīgs. Ātrāk vēlas pabeigt uzdoto darbu. Atkārtoti vārdu “nē”. Skolēns pārsvarā dungo. Skolēns uzvedas izaicinoši.

Ēdienreizes laikā skolēnam ir neveiklas kustības ēdot, bet kopumā sanāk labi. Skolēns šķīvi izēd tukšu. Izteiktais vārds “paldies” ir nedaudz izplūdis, bet saprotams.

Valoda. Valodas lietojums minimāls, runā dažus vārdus. Teikumus un vārdu salikumus neveido. Simbolu valodu neizmanto. Ja kaut ko pasaka, runa ir izplūdis. Ēšanas laikā izdodas skaidri pateikt “paldies”.

Krišjānis (sk. 4.–6. pielikumu), ieraugot novērotāju, sakautrējas un smaidot noliec galvu un seju aizsedz ar rokām. Asistents minēja, ka tādu reakciju novēro pirmo reizi un tas esot ļoti pozitīvi. Valodu skolēns nelieto. Skolēns darbu dara ar interesi. Skolēns izdod dažādas skaņas. Simbolus jeb piktogrammas ikdienā izmanto maz, jo pavisam nesen tikai sācis ar tām strādāt. Pagaidām simbolu valodu izmanto tikai nedēļas dienām, skolas dienas ritma un ārpuskolas aktivitātēm. Bet skolēns pats tās vēl nav iemācījies lietot. Skolēns kopā ar asistenti skaita. Runā nesaprotamā, dobajā valodā. Uz asistentes pateikto skaitu 10 – skolēns priecīgs māj ar galvu un izdveš dobjas skaņas. Skolēns vairākkārtīgi izrāda nogurumu un intereses zudumu, pēc asistenta uzmundrinājuma atkal saņem un pabeidz darbu. Nodarbību laikā skolēns neizmanto valodu kā sazināšanās līdzekli. Skolēns māj ar galvu, lai apliecinātu, ka piekrīt. Skolēns viens nespēj izpildīt uzdevumu. Pilda to skolotājas pavadībā. Skolēns izrāda nepatiku par apkārtējo troksni. Skolēnam traucē apkārt esošais troksnis, ko rada klasesbiedri, kad viņi trokšņo, skolēns aizspiež ausis. Skolēnam pozitīvas emocijas rada simbols – veikals “Spice”.

Ēdienreizes laikā skolēnam ir neveiklas kustības ēdot, bet kopumā sanāk labi. Skolēns izēd šķīvi tukšu un ar žestiem rāda, ka vēlas vēl. Skolēnam izdodas pateikt “paldies” dobajā izstieptā balsī.

Valoda. Skolēns mutvārdu runu nelieto un to neuztver. Simbolu valodu lieto ar asistenta palīdzību. Izdod dažādas skaņas.

Gundegai (sk. 7.–9. pielikumu) ir asistents, kurš visu vairāk kārtīgi izskaidro. Mājturības stundā skolēns izrunā vārdu “cepumi” vairākas reizes. Skolēns pēc asistenta uzaicinājuma atkārto prasītos vārdus “cukurs”, “milti”, “auzu pārslas”. Vārdi ir gandrīz saprotami. Tomēr skolēns tos lieto pēc uzaicinājuma. Latviešu valodas stundā skolēns izrunā vārdu “pūpoli”. Skolēns valodu uztver tikai tad, kad asistents skatās acīs un vairākkārt atkārto. Visas atbildes priekšā pasaka asistents. Patstāvīgi skolēns nolasīt un nosaukt nevar. Runu lieto tikai pēc asistenta uzaicinājuma. Kad skolēns paliek nepacietīgs un grib atstāt darba vietu, izrunā vārdus “negribu”, “vairs negribu”.

Ēdienreīzu laikā skolēns neēd uzlikto ēdienu. Ēd tikai maizi un dzer sulu. Skolēns jautā vēl. Paņem no klasesbiedriem maizi un ēd. Kad pabeidz ēst, saka “paldies” un aiznes traukus uz virtuvi.

Valoda. Skolēns mutvārdu runu lieto pēc skolotājas uzaicinājuma. Stundas laikā tika atkārtoti 5 vārdi (cepumi, milti, skaisti, cukurs). Vārdu salikumus nelieto un teikumus neveido. Skolēns patstāvīgi runu nelieto, lai izteiktos vai izteiktu vēlēšanos. Neizmanto simbolu valodu. Ar grūtībām uztver teikto. Pozitīvi ir tas, ka skolēns atkārto dažādus pateiktos vārdus. Izrunātie vārdi ēšanas laikā ir “vēl” un “paldies”.

Krišs (sk. 10.–12. pielikumu) mācību stundas laikā nereaģē uz teikto, skatās uz skolotāju. Skolēnam klāt ir asistents. Pārējie skolēni skolotājam sniedz atbildes. Latviešu valodas stundā skolēns mēģina lasīt. Lasa ļoti klusu. Skolēna runa ir nesaprotama, neskaidra. Bieži novērojams, ka stundas laikā skolēns nav ieinteresēts mācību procesā, nepievērš uzmanību skolotājam un mācību vielai, asistentā neklausās. Sporta stundā skolēns visu dara pa savam, skolotājas norādījumos neklausās un pilda tikai tos uzdevumus, kuri interesē. Skolēns runu neizmanto. Izdod skaņas dažādās intonācijās.

Ēdienreīzu laikā skolēns smaida un izdveš nesaprotamas skaņas. Skolēns uzlūko skolotāju, pasmaida un turpina ēst. Ik palaikam ar pirkstiem berzē galda virsmu. Skolēns ir ļoti paviršs. Uz skolotājas aicinājumu ēst kārtīgāk skolēns nereaģē un turpina, kā iesācis. Ar skaņu palīdzību un žestiem parāda, ka vēlas vēl salātus. Skolēns pasaka “paldies” (dobjā balsī) aiznes traukus uz virtuvi.

Valoda. Skolēns patstāvīgi valodu neizmanto. Izdod skaņu sakopojumu dažādās intonācijās. Savas vēlmes izsaka, rādot ar rokām. Sporta nodarbības beigās izmanto dažus vārdus “Kad tev vārda diena”, runa ir nesaprotama, izplūdusi.

Matīss (sk. 13.–15. pielikumu) mācību stundas laikā uzmanīgi klausās un vēro. Skolēns valodu neizmanto. Izpilda skolotājas prasīto. Skolēns darbu dara ar interesi. Skolēns izdod dažādas

skaņas. Latviešu valodas stundā skolēns cenšas kaut ko pateikt, bet valoda ir nesaprotama. Skolēns mēģina nolasīt “pūpoli”. Izruna ir neskaidra.

Ēdienreižu laikā skolēns bez kavēšanās uzsāk ēšanu, ēd lēni un akurāti. Kad skolotāja pajautā, vai garšo, skolēns pamāj ar galvu un turpina ēst. Skolēns izēd tukšu šķīvi, noliek dakšīņu un gaida. Skolēns mēģina izrunāt vārdu “paldies”.

Valoda. Skolēns mutvārdu runu nelieto. Neizmanto arī simbolu valodu. Izdod dažādas skaņas. Uztver mutvārdu runu. Labprāt iesaistās stundā. Prasītos vārdus mēģina izrunāt. Valoda ir nesaprotama. Vārdu savienojumus neveido. Jautājumus neuzdod.

4.2.2. Pētījumā iesaistīto skolēnu ar AST un GAT zināšanas simbolu valodas lietošanā

Darba autore, balstoties uz 3.2. apakšnodaļā “Simbolu valodas lietošanas pārbaude skolēniem ar AST un GAT” minēto informāciju, veica skolēnu pārbaudi, lai noskaidrotu skolēnu ar AST un GAT zināšanas par simbolu valodas lietošanu. Darba autore izveidoja uzskatāmu tabulu (skatīt 4.3. tabulu), kur par kritērijiem tiek izvirzītas simbolu valodas mācīšanas metodes, kuras tiek iedalītas sešās simbolu valodas apgūšanas fāzēs.

1. fāze – skolēns spēj pacelt attēlu ar mīļāko priekšmetu un pasniegt skolotājam, lai saņemtu to, kas ir attēlots simbola kartītē.

2. fāze – skolēns spēj pasniegt simbolu kartītes ar vēlamu lietu cilvēkam, kurš atrodas tālāk no viņa. 2. fāzes mērķis ir iemācīt bērnam komunicēt ar dažādiem cilvēkiem citādākos apstākļos.

3. fāze – skolēns spēj atlasīt atbilstošo attēlu nepieciešamajā situācijā. Skolotājs piedāvā vienu attēlu ar bumbu un otru ar priekšmetu, kuram nedod priekšroku, piemēram, lāpsta. Ja bērns iedod skolotājam attēlu ar bumbu, viņš saņems bumbu pret attēlu.

4. fāze – skolēns spēj izveidot 2 un 3 vārdu salikumu, pēc parauga veidojot vienkāršu teikumu, lai saņemtu kāroto, piemēram, “Es redzu mašīnu”.

5. fāze – skolēns spēj atbildēt uz jautājumu “Ko tu gribi?”. Skolēns izveido atbildi no simboliem, piemēram, “Es gribu konfekti”.

6. fāze – skolēns ar savu pašiniciatīvu spēj izveidot garākus teikumus par apkārt notiekošo.

Simbolu valodas lietošanas pārbaude skolēniem ar AST un GAT

Skolēna vārds	Simbolu valodas apgūšanas fāzes					
	1. fāze	2. fāze	3. fāze	4. fāze	5. fāze	6. fāze
Krišjānis						
Krišs						
Markuss						
Matīss						
Gundega						

Spēj	
Nespēj	

Kā apskatāms 4.3. tabulā, četri bērni spēj atlasīt atbilstošo attēlu nepieciešamajā situācijā (3. fāze). Viens bērns spēj izveidot 2 un 3 vārdu salikumu, veidojot vienkāršu teikumu, lai saņemtu kāroto. Piemēram, “Es redzu mašīnu” (4. fāze). Savukārt viens skolēns atbilst simbolu apgūšanas 2. fāzei.

4.3. Koriģējoši attīstošā darbība

Darba autore, balstoties uz visu iepriekš minēto un izpētīto, kā arī izvērtējot skolēnu zināšanas, spējas un prasmes, izstrādāja simbolu valodas apguves un lietošanas attīstības plānu. Darba autore 3.2. apakšnodaļā “Simbolu valodas lietošanas pārbaude skolēniem ar AST un GAT” ir minējusi, ka simbolu valodas apguve jeb mācību process notiek sešās fāzēs. Atkarībā no tā, cik skolēni ir spējīgi uztvert jauno informāciju, atpazīt un lietot simbolu valodu, var izvēlēties piemērotāko simbolu valodas apgūšanas fāzi. Veicot skolēnu izpēti, darba autore konstatēja, ka skolēni spēj uztvert un atpazīt simbolus un ir spējīgi sākt ar simbolu valodas apgūšanas 4. un 5. fāzi, kas ir teikumu veidošana pēc parauga. Skolēnu simbolu valodas lietošanas spēju attīstības līmeni sk. 4.2.2. apakšnodaļā “Skolēnu raksturojums”.

Darba autore skolēnu valodas un runas attīstīšanai izvēlējās lietot sociālos stāstus kopā ar simbolu valodu, tādā veidā mācīšanas procesu padarot interesantāku, par pamatu ņemot P. S. Koski “Autisms un pervazīvi attīstības traucējumi” izstrādāto materiālu valodas attīstīšanai bērniem ar AST un GAT (Koski, 1998). P. S. Koski ir logopēds, kas īpaši interesējas par bērniem, kuriem ir AST, un kā atrast ar viņiem kontaktu. Darba autore papildus P. S. Koski izstrādātajiem materiāliem pievienoja

arī simbolu valodu *Widgid*, lai pētījumā iesaistītajiem bērniem būtu vieglāk uztvert materiālu un viņi izprastu šīs valodas sniegtās iespējas.

Darba autore korigējoši attīstošo darbību izplānojusi piecām nedēļām. Nedēļā trīs nodarbības pa 30–40 minūtēm atkarībā no bērna individuālajām iezīmēm. Nodarbība apmēram 40 minūtes. Nepieciešamības gadījumā nodarbības tiek atkārtotas vairākas reizes. Visiem skolēniem papildus tiek piesaistīts asistents.

Tematiskais plāns ir veidots, cikliski atkārtojot nodarbības saturu ik pa trim nodarbībām. Katru nedēļu simbolu valodas apgūšanai tiek izmantots jauns stāsts. Skatīt 4.4. tabulu “Tematiskais plāns simbolu valodas apgūvē skolēniem ar AST un GAT”. Pirmā nodarbība veltīta jaunu simbolu apgūšanai, simbolu atpazīšanai attēlā un ikdienā, teikumu veidošanai pēc parauga, balstoties uz stāsta sižetu un attēlu. Otrās nodarbības laikā tiek sniegtas atbildes uz jautājumiem ar “jā” vai “nē” simbolu, balstoties uz iepriekš analizētā stāsta saturu un jau izmantotajiem simboliem pievienojot dažus jaunus, tādā veidā ļaujot skolēnam izvēlēties atbilstošo atbildi. Trešā nodarbība tiek balstīta uz sarežģītāku jautājumu atbildēšanu par stāsta sižetu kā, piemēram, “Ko Mollija deva kaķim?”, “Kas tev garšo?”, “Kas garšo kaķim?”, “Vai tev ir mājdzīvnieki?”. Darba autore paredz, ka skolēni uzreiz nespēs atbildēt uz visiem jautājumiem. Iespējams, pēc vairākām šādām nodarbībām skolēni spēs ar šādiem jautājumiem tikt galā, izmantojot simbolu valodu. Nodarbībās tiek apgūtas krāsas, ēdieni, dzīvnieki, emocijas, darbības u.c. Visu nodarbību pamatmērķis ir iepazīstināt skolēnus ar simbolu valodas lietošanas iespējām. Pamatuzdevumi visām nodarbībām ir gandrīz nemainīgi – mācīt atpazīt nepieciešamo simbolu starp citiem un lietot komunikācijas vajadzībām.

Ņemot vērā, ka visiem pētījumā iesaistītajiem skolēniem zināšanu līmenis nav vienāds, darba autore paredz individuālo darbu ar Gundegu, kurai visas nodarbības ieplānotas vairākas reizes, atkārtojot vienu un to pašu nodarbības sižetu. Savukārt Matīss visus uzdevumus spēs veikt ātrāk, kvalitatīvāk un plašāk. Darba autore Matīsam paredz ātrāku uzdevumu izpildi. Pārējo pētījumā iesaistīto skolēnu zināšanu un spēju līmenis ir līdzīgs. Tomēr visiem pētījumā iesaistītajiem skolēniem ir stiprās puses, tas ir, laba informācijas uztvere un sapratne, un vēlme strādāt individuāli.

Darba autore savu korigējoši attīstošo darbību ir aprakstījusi nodarbību plānojumā (skatīt 18.–29. pielikumā un 4.3. apakšnodaļā “Korigējoši attīstošā darbība”). Tā kā nodarbību mērķi, uzdevumi un struktūra atkārtojas ik pa trim nodarbībām, nodarbības ir cikliskas, tad darba autore pirmās trīs nodarbības pievienoja 4.3. apakšnodaļai “Korigējoši attīstošā darbība”, bet pārējās aplūkotas pielikumos.

Tematiskais plāns simbolu valodas apgūšanai bērniem ar AST un GAT

	Nodarbība p.k. Nodarbības tēma	Nodarbības mērķis	Veicamie uzdevumi	Izmantojamie materiāli	Individuālais darbs/sasniedzamie rezultāti
1. nedēļa	1. Simbolu atpazīšana un pielīdzināšana attēlam, vienkāršu teikumu veidošana pēc parauga.	Iepazīstināt ar simbolu valodas lietošanu.	Mācīt atpazīt nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem. Mācīt lietot simbolus teikumu veidošanā pēc parauga.	Sociālais stāsts “Varde kokā”. Widgit simbolu valoda. Simboli – <i>Varde, koks, Mollija, saldējums, garšīgs, lēkā, pastaigājas, izlēca, ielēca.</i> (sk. 4.3. apakšnodaļu, 1. nodarbība)	<u>Gundegai</u> šīm nodarbībām tiks veltīts vairāk laika. Apmēram 2–3 vienādas nodarbības ar asistenta iesaistīšanos. <u>Matīss</u> teikumus veidos pats pēc stāstītā stāsta. Pārējie skolēni apgūs teikuma veidošanu pēc parauga un atpazīs nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem.
	2. Simbolu <i>Jā</i> un <i>Nē</i> lietošana, atbildot uz jautājumu.	Iepazīstināt ar simbolu valodas lietošanu.	Mācīt atpazīt nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem. Mācīt lietot simbolus <i>Jā</i> un <i>Nē</i> , atbildot uz jautājumiem.	Sociālais stāsts “Varde kokā”. Widgit simbolu valoda. Simboli <i>Jā, Nē.</i> (sk. 4.3. apakšnodaļu, 1. nodarbība).	<u>Gundegai</u> šīm nodarbībām tiks veltīts vairāk laika. Apmēram 2–3 vienādas nodarbības ar asistenta iesaistīšanos. <u>Matīss</u> atbildēs pats, iespējams, papildinās atbildes. Pārējie skolēni apgūs teikuma veidošanu pēc parauga un atpazīs nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem.
	3. Simbolu lietošana, atbildot uz jautājumu ar vienu vai diviem vārdiem pēc lasītā teksta un attēlu sižetiem.	Iepazīstināt ar simbolu valodas lietošanu.	Mācīt atpazīt nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem. Mācīt lietot simbolus un atlasīt simbolus simbolu rindā.	Sociālais stāsts “Varde kokā”. Widgit simbolu valoda. Simboli – <i>vai, kas.</i> (sk. 4.3. apakšnodaļu, 1. nodarbība).	<u>Gundegai</u> pēdējie jautājumi netiek uzdoti. Jautājumi neattiecas uz sociālo stāstu, prasa vairāk zināšanu. Pārējie skolēni apgūs simbolu valodas izmantošanas iespējas, atbildot uz jautājumiem.
2. nedēļa	4. Simbolu atpazīšana un pielīdzināšana attēlam, vienkāršu teikumu	Iepazīstināt ar simbolu valodas lietošanu.	Mācīt atpazīt nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem.	Sociālais stāsts “Noķer zaķi”. Widgit simbolu valoda. Simboli – <i>zaķis, burkāns, lec, izlec,</i>	<u>Gundegai</u> šīm nodarbībām tiks veltīts vairāk laika. Apmēram 2–3 vienādas nodarbības ar asistenta iesaistīšanos.

	veidošana pēc parauga.		Mācīt lietot simbolus teikumu veidošanā pēc parauga.	<i>ielec, kaste, diegs, nūja, noķert, piekarināt, garšo, Mollija, Mats</i> (sk. 18. pielikumu).	<u>Matīss</u> teikumus veidos pats pēc stāstītā stāsta. Pārējie skolēni apgūs teikuma veidošanu pēc parauga un atpazīs nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem.
	5. Simbolu <i>Jā</i> un <i>Nē</i> lietošana, atbildot uz jautājumu.	Iepazīstināt ar simbolu valodas lietošanu.	Mācīt atpazīt nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem. Mācīt lietot simbolus <i>Jā</i> un <i>Nē</i> , atbildot uz jautājumiem.	Sociālais stāsts “Noķer zaķi”. Widgit simbolu valoda. Simboli – <i>Jā, Nē</i> (sk. 19. pielikumu).	<u>Gundegai</u> šīm nodarbībām tiks veltīts vairāk laika. Apmēram 2–3 vienādas nodarbības ar asistenta iesaistīšanos. <u>Matīss</u> atbildēs pats, iespējams, papildinās atbildes. Pārējie skolēni apgūs teikuma veidošanu pēc parauga un atpazīs nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem.
	6. Simbolu lietošana, atbildot uz jautājumu ar vienu vai diviem vārdiem pēc lasītā teksta.	Iepazīstināt ar simbolu valodas lietošanu.	Mācīt atpazīt nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem. Mācīt lietot simbolus un atlasīt simbolus simbolu rindā.	Sociālais stāsts “Noķer zaķi”. Widgit simbolu valoda. Simboli – <i>vai, kas</i> (sk. 20. pielikumu).	<u>Gundegai</u> pēdējie jautājumi netiek uzdoti. Jautājumi neattiecas uz sociālo stāstu, prasa vairāk zināšanu. Pārējie skolēni apgūs simbolu valodas izmantošanas iespējas, atbildot uz jautājumiem.
3. nedēļa	7. Simbolu atpazīšana un pielīdzināšana attēlam, vienkāršu teikumu veidošana pēc parauga.	Iepazīstināt ar simbolu valodas lietošanu.	Mācīt atpazīt nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem. Mācīt lietot simbolus teikumu veidošanā pēc parauga.	Sociālais stāsts “Barojot pīles”. Widgit simbolu valoda. Simboli – <i>pīle, cepumi, maiss, izsalcis, baro, tēlo, Mollija, Mats</i> (sk. 21. pielikumu).	<u>Gundegai</u> šīm nodarbībām tiks veltīts vairāk laika. Apmēram 2–3 vienādas nodarbības ar asistenta iesaistīšanos. <u>Matīss</u> teikumus veidos pats pēc stāstītā stāsta. Pārējie skolēni apgūs teikuma veidošanu pēc parauga un atpazīs nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem.
	8. Simbolu <i>Jā</i> un <i>Nē</i> lietošana, atbildot uz jautājumu	Iepazīstināt ar simbolu valodas lietošanu.	Mācīt atpazīt nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem.	Sociālais stāsts “Barojot pīles”. Widgit simbolu valoda. Simboli – <i>Jā, Nē</i> (sk. 22. pielikumu).	<u>Gundegai</u> šīm nodarbībām tiks veltīts vairāk laika. Apmēram 2–3 vienādas nodarbības ar asistenta iesaistīšanos.

			Mācīt lietot simbolus <i>Jā</i> un <i>Nē</i> , atbildot uz jautājumiem.		<u>Matīss</u> atbildēs pats, iespējams, papildinās atbildes. Pārējie skolēni apgūs teikuma veidošanu pēc parauga un atpazīs nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem.
	9. Simbolu lietošana, atbildot uz jautājumu ar vienu vai diviem vārdiem pēc lasītā teksta.	Iepazīstināt ar simbolu valodas lietošanu.	Mācīt atpazīt nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem. Mācīt lietot simbolus un atlasīt simbolus simbolu rindā.	Sociālais stāsts “Barojot pīles”. Widgit simbolu valoda. Simboli – <i>vai, kas</i> (sk. 23. pielikumu).	Gundegai pēdējie jautājumi netiek uzdoti. Jautājumi neattiecas uz sociālo stāstu, prasa vairāk zināšanu. Pārējie skolēni apgūs simbolu valodas izmantošanas iespējas, atbildot uz jautājumiem.
4. nedēļa	10. Simbolu atpazīšana un pielīdzināšana attēlam, vienkāršu teikumu veidošana pēc parauga.	Iepazīstināt ar simbolu valodas lietošanu.	Mācīt atpazīt nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem. Mācīt lietot simbolus teikumu veidošanā pēc parauga.	Sociālais stāsts “Pele manā mājā”. Widgit simbolu valoda. Simboli – <i>pele, krēsls, kliegt, blakus, uzkāpt, būris, durvis, atvērt, smieties, Mats, Mollija</i> (sk. 24. pielikumu).	Gundegai šīm nodarbībām tiks veltīts vairāk laika. Apmēram 2–3 vienādas nodarbības ar asistenta iesaistīšanos. <u>Matīss</u> teikumus veidos pats pēc stāstītā stāsta. Pārējie skolēni apgūs teikuma veidošanu pēc parauga un atpazīs nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem.
	11. Simbolu <i>Jā</i> un <i>Nē</i> lietošana, atbildot uz jautājumu	Iepazīstināt ar simbolu valodas lietošanu.	Mācīt atpazīt nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem. Mācīt lietot simbolus <i>Jā</i> un <i>Nē</i> , atbildot uz jautājumiem.	Sociālais stāsts “Pele manā mājā”. Widgit simbolu valoda. Simboli – <i>Jā, Nē</i> (sk. 25. pielikumu).	Gundegai šīm nodarbībām tiks veltīts vairāk laika. Apmēram 2–3 vienādas nodarbības ar asistenta iesaistīšanos. <u>Matīss</u> atbildēs pats, iespējams, papildinās atbildes. Pārējie skolēni apgūs teikuma veidošanu pēc parauga un atpazīs nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem.
	12. Simbolu lietošana, atbildot uz jautājumu ar vienu vai	Iepazīstināt ar simbolu valodas lietošanu.	Mācīt atpazīt nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem.	Sociālais stāsts “Pele manā mājā”. Widgit simbolu valoda.	Gundegai pēdējie jautājumi netiek uzdoti. Jautājumi neattiecas uz sociālo stāstu, prasa vairāk zināšanu.

	diviem vārdiem pēc lasītā teksta.		Mācīt lietot simbolus un atlasīt simbolus simbolu rindā.	Simboli – <i>vai, kas</i> (sk. 26. pielikumu).	Pārējie skolēni apgūs simbolu valodas izmantošanas iespējas, atbildot uz jautājumiem.
5. nedēļa	13. Simbolu atpazīšana un pielīdzināšana attēlam, vienkāršu teikumu veidošana pēc parauga.	Iepazīstināt ar simbolu valodas lietošanu.	Mācīt atpazīt nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem. Mācīt lietot simbolus teikumu veidošanā pēc parauga.	Sociālais stāsts “Izsalkušais kaķis”. Widgit simbolu valoda. Simboli – <i>kaķis, izsalcis, zivs, tuncis, barot, pica, kauls, dot, negaršo, garšo</i> (sk. 27. pielikumu).	<u>Gundegai</u> šīm nodarbībām tiks veltīts vairāk laika. Apmēram 2–3 vienādas nodarbības ar asistenta iesaistīšanos. <u>Matīss</u> teikumus veidos pats pēc stāstītā stāsta. Pārējie skolēni apgūs teikuma veidošanu pēc parauga un atpazīs nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem.
	14. Simbolu <i>Jā</i> un <i>Nē</i> lietošana, atbildot uz jautājumu.	Iepazīstināt ar simbolu valodas lietošanu.	Mācīt atpazīt nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem. Mācīt lietot simbolus <i>Jā</i> un <i>Nē</i> , atbildot uz jautājumiem.	Sociālais stāsts “Pele manā mājā”. Widgit simbolu valoda. Simboli – <i>Jā, Nē</i> (sk. 28. pielikumu).	<u>Gundegai</u> šīm nodarbībām tiks veltīts vairāk laika. Apmēram 2–3 vienādas nodarbības ar asistenta iesaistīšanos. <u>Matīss</u> atbildēs pats, iespējams, papildinās atbildes. Pārējie skolēni apgūs teikuma veidošanu pēc parauga un atpazīs nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem.
	15. Simbolu lietošana, atbildot uz jautājumu ar vienu vai diviem vārdiem pēc lasītā teksta.	Iepazīstināt ar simbolu valodas lietošanu.	Mācīt atpazīt nepieciešamo simbolu starp citiem simboliem. Mācīt lietot simbolus un atlasīt simbolus simbolu rindā.	Sociālais stāsts “Pele manā mājā”. Widgit simbolu valoda. Simboli – <i>vai, kas</i> (sk. 29. pielikumu).	<u>Gundegai</u> pēdējie jautājumi netiek uzdoti. Jautājumi neattiecas uz sociālo stāstu, prasa vairāk zināšanu. Pārējie skolēni apgūs simbolu valodas izmantošanas iespējas, atbildot uz jautājumiem.

Koriģējoši attīstošā darbība

1. nodarbība:

Nodarbības tēma: Varde kokā

Nodarbības mērķis: Izmantojot sociālo stāstu, mācīt lietot simbolu valodu kā sazināšanās līdzekli (~ 10 min).

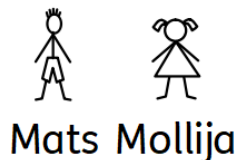
SKOLOTĀJA: Skolotāja sasveicinās (uzliek sasveicināšanās simbolu uz tāfeles, sk. 4.1. attēls)

4.1. attēls Sasveicināšanās simbols

SKOLĒNS: Sasveicinās un uzliek savu sasveicināšanās simbolu uz tāfeles (4.1. attēls).

SKOLOTĀJA: Pastāsta, ko šodien darīs. Rāda attēlus, kur ir redzami galvenie stāstu varoņi (16. pielikums). Piestiprina pie tāfeles. Rāda ar roku uz Matu un saka: “Tas ir Mats, un tā ir Mollija.” Skolotāja stāsta varoņiem piestiprina *Widgit* programmā veidotos simbolus “Matu” un “Molliju” (sk. 4.2. attēls). Skolotāja lūdz skolēnam pašam parādīt, kur ir Mats un kur ir Mollija.

4.2.attēls Mats un Mollija simbols

SKOLĒNS: Klausās. Parāda attēlos Matu un Molliju (sk. 4.2. attēlu, 16. pielikums).

Ja nepieciešams, skolotāja atkārti vairākas reizes, kamēr skolēns sapratis.

SKOLOTĀJA: Skolotāja jautā skolēnam, vai viņš vēlētos nākt palīgā nodziedāt dziesmiņu par Matu un Molliju. Skolotāja piestiprina pie tāfeles simbolus “Nāc, palīdzi dziedāt dziesmu” (sk. 4.3. attēlu). Skolotāja izliktos simbolus vairākkārtīgi atkāro un parāda. Pie vārda “dziesma” padungo.

Nāc palīdzi dziedāt dziesmu

2.3.attēls Simbols “Nāc, palīdzi dziedāt dziesmu”

SKOLĒNS: Piekrīt dziedāt.

SKOLOTĀJA: Skolotāja rāda pie tāfeles piestiprinātos simbolus ar dziesmu vārdiem. Skolotāja vispirms nodemonstrē, dziesmu rādot – ar vienu roku simbolus, ar otru roku kustības. Iepriekš palūdz skolēnu klausīties un skatīties, uzliekot uz tāfeles simbolu “klausies un skaties” (sk. 4.4. attēls). Ja nepieciešams, atkārti vairākas reizes, kamēr skolēns saprot.

klausies un skaties

4.4.attēls Simbols klausies un skaties

SKOLOTĀJA: Skolotāja lūdz skolēnu darboties līdzi. Skolotāja dzied un rāda katru simbolu un ar otru roku kustības (sk. 4.5.attēls).

Mats un Mollija, Mats un Mollija (rāda simbolus)

Valodai laiks, valodai laiks (skolotāja rāda simbolus)

Klausies un skaties, klausies un skaties (ar vienu roku rāda simbolus uz tāfeles, ar otru roku kustības)

Varam sākt, varam sākt (rāda simbolus)

SKOLĒNS: Skolēns savu iespēju robežās dzied vārdus un rāda līdzi roku kustības.

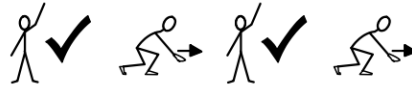
Mats un Molija, Mats un Mollija

Valodai laiks, valodai laiks .

Klausies un skaties, klausies un skaties.

Varam sākt, varam sākt.

4.5.attēls **Simboli dziesmai**

SKOLOTĀJA: Palūdz skolēnu nodziedāt vēlreiz un rādīt uz simboliem dziesmas vārdus. Savu iespēju robežās atkārtoti vārdus. Skolotāja piestiprina divus attēlu komplektus pie tāfeles. Vienu komplektu sev, otru skolēnam un rāda kopā (sk. 4.5. attēls).

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu, aplaudē. Iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura ir iespēja izvilkt mazu konfektīti.

SKOLĒNS: Priecīgs par saņemto kārumu. Izrāda interesi strādāt tālāk.

Stāsts “Varde kokā” (1. attēls ~ 7 min.)

SKOLOTĀJA: “Man ir stāsts, ko pastāstīt. Tas ir tik smieklīgs! Stāsta nosaukums ir ”Varde kokā” Vai esi gatavs redzēt pirmo attēlu? Labi?” (Uz galda stāv 4 attēli ar bildi uz leju. Virs attēliem ir pielikti numuri. Skolotāja paņem attēlu, tur rokā un stāsta par to (sk. 17. pielikumu). Skolotāja jautā: “Ko tu redzi pirmajā attēlā?”. Izliek simbolu kartītes pie tāfeles ar uzdoto jautājumu. Ja nepieciešams, iesaista asistentu, uzdodot to pašu jautājumu un ar žestu valodu palīdzot (sk. 4.6. attēls).

Ko tu redzi?

4.6.attēls **Simboli “Ko tu redzi?”**

SKOLOTĀJA: Iedrošina skolēnu pastāstīt par lietām, kas redzamas attēlā. Skolotājai uz galda ir izliktas vairākas simbolu kartītes. Skolotāja lūdz skolēnam no simbolu valodas kartītēm izvēlēties tās, kuras ir redzamas attēlā, un piestiprināt pie tāfeles. Savu iespēju robežās kopā ar skolotāju mēģina izrunāt (attēlu rindā ir arī neatbilstošas kartītes) (sk. 4.7. attēls).

Saldējums, varde, koks, Molija, puķe, kaza,

4.7.attēls Simbolu kartītes

SKOLĒNS: Skolēns noklausās skolotājas teikto. Atlasa tās simbolu kartītes, kurās redzami objekti ir attēlā. Ņemot katru simbolu, parāda to attēlā un pieliek pie tāfeles (17. pielikums). Savu runāšanas iespēju robežās izrunā vārdus.

SKOLOTĀJA: Paspalvā skolēnu par labu darbu un dod pārsteiguma maisiņu, no kura skolēns izvelk mazu konfekti.

SKOLĒNS: Priecīgs par saņemto kārumu. Skolēns gatavs nākamajam uzdevumam.

SKOLOTĀJA: Skolotāja aicina skolēnu uz nākamo uzdevumu. Iepazīstina ar jauniem vārdu veidiem, kas izmantoti stāstā (*laiza, saldējums, garšīgs, varde, sēž, kokā*). Skolotāja izliek uz galda jaunus vārdus ar simboliem. Vairākas reizes atkārtoti katru vārdu un ar žestu palīdzību rāda darbības vārdus. Skolotāja pirmo attēla stāstu piestiprina pie tāfeles (sk. 17. pielikumu). Nolasa attēlā notiekošo. *Mollija pastaigājas un laiza saldējumu.*

Izliek stāsta sižetu ar simboliem uz galda (4.8. attēls). Skolotāja aicina skolēnu no simboliem izveidot teikumu. Skolotāja lasa vairākas reizes.

saldējums, laiza, koks, varde, sēdēt, garšīgs

pastaigājas

4.8.attēls Simboli teikuma veidošanai

(2. attēls ~7 min)

SKOLOTĀJA: Jautā: “Kas notiks tālāk?” Skolotāja rāda uz otro attēlu, kurš ir apgriezts uz otru pusi, un uz tā atrodas cipars 2. Skolotāja piestiprina uz tā jautājuma zīmi ar simbolu “kas” (sk. 4.9. attēls). Atļauj skolēnam paredzēt, kas varētu notikt nākamajā bildītē. Skolotāja izliek no simbolu kartītēm veidotu teikumu no nākamā attēla. Skolēns paņem tos teikumus, kuri viņam liekas pareizi.

Piestiprina pie tāfeles. Skolotāja iedrošina skolēnu ar teikumiem kā, piemēram: “Kāda laba ideja!”, “Man patīk, kā tu domā!” (piedāvātie simboli, kartīšu teikumi ir arī nepareizi) (sk. 4.10. attēls).

4.9.attēls Simbols “Kas?”

Mollija sēž kokā. Varde laiza saldējumu.

Varde sēž zālē. Kaza laiza saldējumu.

4.10.attēls No simbolu kartītēm veidoti teikumi

SKOLĒNS: Izliek dažus teikumus no nākamā sižeta. Savu iespēju robežās mēģina izrunāt.

SKOLOTĀJA: Jautā skolēnam: “Vai esi gatavs redzēt otro attēlu?” Skolotāja paceļ otro attēlu un izliekas, ka ir pārsteigta par to, ko redz. Tad jautā skolēnam: “Kas notiek otrajā attēlā?” Skolotāja nolasa nākamos teikumus. *Mollija apsēžas pie koka un laiza saldējumu. Skaties! Varde kokā lēkā!* Skolotāja lasot rāda līdzī. Vārdu *lēkā* parāda. Skolotāja pati pieceļas, palēkā un aicina to darīt arī skolēnu. Parāda simbolu *lēkā*. Skolotāja aicina skolēnu pastāstīt, kas notiek attēlā. Skolotāja atkal piedāvā skolēnam simbolu kartītes, no kā izveidot teikumu. Skolēns ņem pa vienai simbolu kartītei un liek pie tāfeles. Skolotāja skolēnam palīdz (sk. 4.11. attēls).

Mollija sēž pie koka un laiza saldējumu.

Skaties! Varde kokā lēkā.

4.11.attēls Simboli teikumam – Mollija apsēžas pie koka un laiza saldējumu. Skaties! Varde kokā lēkā!

SKOLOTĀJA: Kad teikumi izlikti, skolotāja paslavē skolēnu. Izstāsta vēlreiz abus attēla fragmentus. Skolotāja iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu, un skolēns izvēlas pārsteigumu. Mazas konfektiņas. Skolēns ir priecīgs par paveikto un turpina darbu.

(3. attēls ~ 7 min)

SKOLOTĀJA: Jautā: “Kas notiks tālāk?” Skolotāja rāda uz trešo attēlu (sk. 17. pielikumu 3. attēls), kurš ir apgriezts uz otru pusi, un uz tā atrodas cipars 3. Skolotāja piestiprina uz tā jautājuma zīmi ar simbolu *kas* (sk. 4.9. attēls). “Kā tev liekas, kas notiks tālāk?” un “Kas notiek trešajā attēlā?” Jautā skolēnam: “Vai esi gatavs redzēt trešo attēlu?” Skolotāja paceļ trešo attēlu un izliekas, ka ir pārsteigta par to, ko redz. Tad jautā skolēnam: “Kas notiek trešajā attēlā?” Skolotāja jautā skolēnam: “Ko tu redzi attēlā?” Izliek uz tāfeles simbolu kartītes ar uzdoto jautājumu (sk. 4.12. attēls). Ja nepieciešams, iesaista asistentu, uzdodot to pašu jautājumu arī viņam. Asistents rāda, ko viņš redz, līdz ar to skolēnam vieglāk uztvert jautājumu. Skolotāja piedāvā skolēnam dažādas attēlu kartītes, lai skolēns izvēlas attēlā redzamās lietas un piestiprina pie tāfeles (sk. 4.13. attēls). Skolotāja skolēnu uzmundrina un palīdz, katru vārdu vairākas reizes atkārtojot. Paslavē, aplaudē un izrāda prieku par katru pareizi pielikto vārdu. Aicina skolēnu savu iespēju robežās vārdus atkārtot.

4.12. attēls Simboli “Ko tu redzi attēlā?”

Varde, koks, kaza, Mollija, saldējums, saule.

4.13. attēls Simboli vārdiem

SKOLOTĀJA: Skolotāja nolasa nākamos teikumus no trešā attēla. *Mollija pārstāj laizīt saldējumu. Skaties! Varde lec ārā no koka!* Skolotāja lasot rāda līdzī. Skolotāja pati pieceļas, palēkā un aicina to darīt arī skolēnu, un rāda simbolu kartīti *lēkāt*. Skolotāja aicina skolēnu pastāstīt, kas notiek attēlā. Izliek pie tāfeles jautājumu ar simbolu kartītēm, vairākkārt atkārtot jautājumu un ar

žestiem palīdz to saprast (sk. 4.14. attēls). Skolotāja atkal piedāvā skolēnam simbolu kartītes, no kā izveidot teikumu (sk. 4.15. attēls). Skolēns ņem pa vienai simbolu kartītei un liek pie tāfeles. Skolotāja skolēnam palīdz. Uzslavē un izrāda prieku par katru pareizi pielikto vārdu.

4.14. attēls Simboli “Kas notiek attēlā”

Molija pārstāj laizīt saldējumu.

Skaties!

Varde lec ārā no koka.

4.15. attēls Simbolu kartītes teikuma veidošanai

SKOLĒNS: Liek simbolu kartītes un rāda attēlā (17. pielikums), ko viņš liek. Savu iespēju robežās mēģina izrunāt vārdu.

SKOLOTĀJA: Kad teikumi izlikti, skolotāja paslavē skolēnu. Izstāsta vēlreiz visus trīs attēla fragmentus, rādot uz izliktajiem simboliem un attēliem. Skolotāja iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu, un skolēns izvēlas pārsteigumu. Mazas konfektītes. Skolēns ir priecīgs par paveikto un turpina darbu.

(4. attēls ~7 min)

SKOLOTĀJA: Jautā: “Kas notiks tālāk?” Skolotāja rāda uz 4. attēlu, kurš ir apgriezts uz otru pusi, un uz tās atrodas cipars 4. Skolotāja piestiprina uz tā jautājuma zīmi ar simbolu *kas* (sk. 4.9. attēls). “Kā tev liekas, kas notiks tālāk?” Skolotāja skolēnam iedod vairākas simbolu kartītes, no kurām ir izveidoti teikumi un no kurām skolēns izvēlas, viņaprāt, nākamo notikumu (ir iekļauti arī nepareizi teikumi) (sk. 4.16.attēls).

Varde iekrīt saldējumā. Kaza iekrīt saldējumā .

Mats iekrīt saldējumā. Mollija sēž kokā.

4.16. attēls Simbolu kartītes teikuma veidošanai

SKOLĒNS: Izvēlas teikumu, kurš, viņaprāt, būs nākamais.

SKOLOTĀJA: Jautā skolēnam: “Vai esi gatavs redzēt ceturto attēlu?” Skolotāja aicina skolēnu pacelt 4. attēlu un parādīt (sk. 17. pielikuma 4. attēlu.). Skolotāja izliekas, ka ir pārsteigta par to, ko redz. Tad jautā skolēnam: “Kas notiek 4. attēlā?”, “Ko tu redzi attēlā?” Izliek uz tāfeles simbolu kartītes ar uzdoto jautājumu (sk. 4.12. attēls). Skolotāja piedāvā skolēnam simbolu kartītes, lai viņš izvēlas attēlā redzamās lietas un piestiprina pie tāfeles (sk. 4.17. attēls). Skolotāja skolēnu uzmundrina un palīdz, katru vārdu vairākas reizes atkārtojot. Aicina skolēnu savu iespēju robežās vārdus atkārtot.

Varde saldējums, Mollija, koks.

4.17. attēls Simbolu kartītes attēlā redzamo lietu raksturojumam

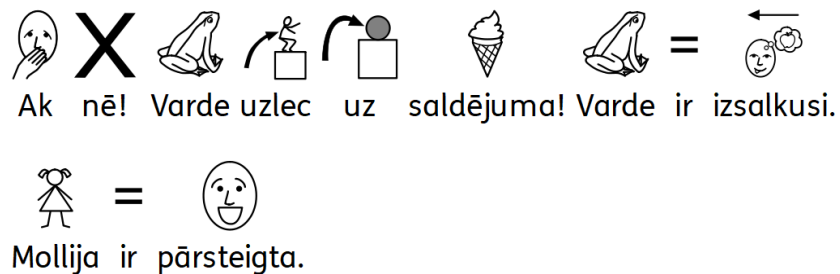
SKOLĒNS: Liek simbolu kartītes un rāda attēlā, ko viņš liek. Savu iespēju robežās mēģina izrunāt vārdu.

SKOLOTĀJA: Skolotāja nolasa nākamās teikumus no 4. attēla: “Ak, nē! Varde uzlēca uz saldējuma! Varde ir izsalkusi. Mollija ir pārsteigta.” Skolotāja lasot rāda līdzi. Skolotāja aicina skolēnu pastāstīt, kas notiek attēlā. Izliek pie tāfeles jautājumu ar simbolu kartītēm, vairākkārt atkārtot jautājumu un ar žestiem palīdz to saprast (sk. 4.12. attēls).

Skolotāja atkal piedāvā skolēnam simbolu kartītes, no kā izveidot teikumu (sk. 4.18. attēls). Skolēns ņem pa vienai simbolu kartītei un liek pie tāfeles. Skolotāja skolēnam palīdz. Katru nākamo vārdu skolotāja pasaka priekšā un rāda ar žestiem un mīmiku.

SKOLĒNS: Liek simbolu kartītes un rāda attēlā, ko viņš liek. Savu iespēju robežās mēģina izrunāt vārdu.

SKOLOTĀJA: Kad vārdi izlikti, skolotāja paslavē skolēnu. Izstāsta vēlreiz visus četrus attēla fragmentus, rādot uz izliktajiem simboliem un attēliem. Skolotāja no attēlu simbolu kartītēm izliek teikumus (sk. 4.18. attēls). Skolotāja iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu, un skolēns izvēlas pārsteigumu. Mazas konfektītes. Skolēns ir priecīgs par paveikto un turpina darbu.

4.18. attēls **Simboli attēlos redzamajam stāstam**

(~ 7 min)

Nodarbības nobeigumā skolotāja piedāvā skolēnam izspēlēt uzmanības spēli un citas aktivitātes.

SKOLOTĀJA: Saka skolēnam: “Es samaisīšu attēlu kartītes un nolikšu ar attēlu uz leju. Vai tu vari sakārtot attēlus pareizajā secībā?” Ja nepieciešams, skolotāja skolēnam palīdz, rāda uz tāfeles atstātos simbolus, kuri ir izvietoti 4 kolonās ar stāstā notiekošo.

SKOLĒNS: Izliek attēlu kartītes pareizajā secībā un rāda uz simboliem, kuri ataino attēlā notiekošo.

SKOLOTĀJA: Piedāvā skolēnam nākamo uzdevumu: “Tev būs jāaiztaisa acis. Es paņemšu vienu no attēliem. Tev būs jāparāda uz tāfeles, kurš attēlu sižets trūkst.” Skolotāja samaisa attēlu kartītes, vienu paņem nost. Tā izspēlē visas 4 kartītes.

SKOLĒNS: Cenšas izdomāt, kura attēla trūkst. Rāda uz tāfeles iztrūkstošo.

SKOLOTĀJA: Paslavē un izrāda prieku par skolēna darbu. Iedod pārsteiguma maisiņu. Skolēns izvēlas kārumu.

SKOLĒNS: Priecīgs par paveikto un kārumu.

SKOLOTĀJA: Aicina skolēnu uz pēdējo aktivitāti. Skolotāja dod skolēnam simbolu kartītes ar izveidotiem teikumiem par katru attēlu, ko jau izmantoja iepriekš. Skolēnam pie katra attēla jāpievieno pareizais teikums.

SKOLĒNS: Saliek kopā attēlus ar simbolu valodas teikumiem.

SKOLOTĀJA: Paslavē un izrāda prieku par skolēna darbu. Iedod pārsteiguma maisiņu. Skolēns izvēlas kārumu.

Nākamajā nodarbībā skolotāja atkārtos šo nodarbību.

2. nodarbība:

Nodarbības tēma: Varde kokā

Nodarbības mērķis: Izmantojot sociālo stāstu, mācīt lietot simbolu valodu kā sazināšanās līdzekli (~ 7 min).

SKOLOTĀJA: Skolotāja sasveicinās (uzliek sasveicināšanās simbolu uz tāfeles, sk. 4.1. attēls).

SKOLĒNS: Sasveicinās un uzliek savu sasveicināšanas simbolu uz tāfeles (sk. 4.1. attēls).

SKOLOTĀJA: Pastāsta, ko šodien darīs. Rāda attēlus, kur ir redzami galvenie stāstu varoņi (sk. 16. pielikums). Piestiprina pie tāfeles. Rāda ar roku uz Matu un saka: “Tas ir Mats, un tā ir Mollija.” Skolotāja stāsta varoņiem piestiprina *Widgit* programmā veidotos simbolus Matu un Molliju (sk. 4.2. attēls). Skolotāja lūdz skolēnam pašam parādīt, kur ir Mats un kur ir Mollija.

SKOLĒNS: Klausās. Parāda attēlos Matu un Molliju (sk. 4.2. attēlu, 16. pielikums). Ja nepieciešams, skolotāja atkārtos vairākas reizes, kamēr skolēns sapratis.

SKOLOTĀJA: Skolotāja jautā skolēnam, vai viņš vēlētos nākt palīgā nodziedāt dziesmiņu par Matu un Molliju? Skolotāja piestiprina pie tāfeles simbolus “Nāc, palīdzi dziedāt dziesmu” (sk. 4.3. attēls). Skolotāja izliktos simbolus vairākkārtīgi atkāro un parāda. Pie vārda “dziesma” padungo.

SKOLĒNS: Piekrīt dziedāt.

SKOLOTĀJA: Skolotāja rāda pie tāfeles piestiprinātos simbolus ar dziesmu vārdiem. Skolotāja vispirms nodemonstrē, dziesmu rādot – ar vienu roku rāda simbolus, ar otru roku kustības. Iepriekš palūdz skolēnu klausīties un skatīties, uzliekot uz tāfeles simbolu “klausies un skaties” (sk. 4.4. attēls). Ja nepieciešams, atkārtos vairākas reizes, kamēr skolēns saprot.

SKOLOTĀJA: Skolotāja lūdz skolēnu darboties līdzi. Skolotāja dzied un rāda katru simbolu un ar otru roku – kustības (sk. 4.5. attēls).

Mats un Mollija, Mats un Mollija (rāda simbolus)

Valodai laiks, valodai laiks (skolotāja rāda simbolus)

Klausies un skaties, klausies un skaties (ar vienu roku rāda simbolus uz tāfeles, ar otru roku kustības)

Varam sākt, varam sākt (rāda simbolus)

SKOLĒNS: Skolēns savu iespēju robežās dzied vārdus un rāda līdzīgu roku kustības (sk. 4.5. attēls).

SKOLOTĀJA: Palūdz skolēnu nodziedāt vēlreiz un rādīt uz simboliem dziesmas vārdus. Savu iespēju robežās atkārto vārdus. Skolotāja piestiprina divus attēlu komplektus pie tāfeles. Vienu komplektu sev, otru skolēnam un rāda kopā (sk. 4.5. attēls).

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu, aplaudē. Iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura ir iespēja izvilkt mazu konfekti.

SKOLĒNS: Priecīgs par saņemto kārumu. Izrāda interesi strādāt tālāk.

(~7 min)

SKOLOTĀJA: Parāda skolēnam attēlus stāstam “Varde kokā”. Izlasa stāsta notikumus, izliek teikumus ar simboliem uz tāfeles.

SKOLENS: Seko līdzī.

(~ 15 min)

SKOLOTĀJA: Pasaka skolēnam, ka tagad uzdos jautājumus. Uzdo skolēnam jautājumus par attēliem. Jautājumi ir atbildami ar jā un nē. Kopā desmit jautājumi. Skolotāja aicina skolēnu izmantot simbolu kartītes “jā” un “nē”. Parādot to ikreiz, kad ir jā un kad ir nē. Pievieno klāt arī žestu – īkšķis uz augšu, jā, īkšķis uz leju, nē (sk. 4.19. attēls).

4.19.attēls Simboli “jā, nē”

SKOLOTĀJA: Uzdo jautājumus un liek simbolus pie tāfeles, izveidojot teikumus. Papildus katru vārdu parāda ar žestiem un vairākas reizes atkārto (sk. 4.20. attēls).

? =
Vai Mats ir šajā stāstā?

? =
Vai Mollija ir šajā stāstā?

? =
Vai varde ir šajā stāstā?

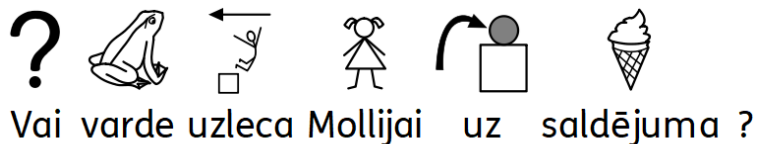
?
Vai varde saka ņau?

?
Vai varde saka ruk ruk ?

?
Vai varde saka kva kva ?

?
Vai Mollija laiza banānu?

?
Vai Mollija laiza saldējumu?

4.20.attēls Simboli teikumiem

SKOLĒNS: Atbild uz jautājumiem. Savu iespēju robežās izrunā atbildi jā un nē.

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu, izrāda prieku par viņa paveikto. Skolotāja iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu. Skolēns izvēlas kārumu. Skolotāja paslavē par nodarbībā paveikto un atvadās.

3. nodarbība:

Nodarbības tēma: Varde kokā

Nodarbības mērķis: Izmantojot sociālo stāstu, mācīt lietot simbolu valodu kā sazināšanās līdzekli.

(~ 7 min)

SKOLOTĀJA: Skolotāja sasveicinās (uzliek sasveicināšanās simbolu uz tāfeles, sk. 4.1. attēls).

SKOLĒNS: Sasveicinās un uzliek savu sasveicināšanās simbolu uz tāfeles (sk. 4.1. attēls).

SKOLOTĀJA: Pastāsta, ko šodien darīs. Rāda attēlus, kur ir redzami galvenie stāstu varoņi (sk. 16. pielikums). Piestiprina pie tāfeles. Rāda ar roku uz Matu un saka: “Tas ir Mats, un tā ir Mollija.” Skolotāja stāsta varoņiem piestiprina *Widgit* programmā veidotos simbolu ar Matu un Molliju (sk. 4.2. attēls). Skolotāja lūdz skolēnam pašam parādīt, kur ir Mats un kur ir Mollija.

SKOLĒNS: Klausās. Parāda attēlos Matu un Molliju (sk. 4.2. attēls, 16. pielikums). Ja nepieciešams, skolotāja atkārtoti vairākas reizes, kamēr skolēns sapratis.

SKOLOTĀJA: Skolotāja jautā skolēnam, vai viņš vēlētos nākt palīgā nodziedāt dziesmiņu par Matu un Molliju. Skolotāja piestiprina pie tāfeles simbolus “Nāc, palīdzi dziedāt dziesmu” (sk. 4.3. attēls). Skolotāja izliktos simbolus vairākkārtīgi atkāro un parāda. Pie vārda “dziesma” padungo.

SKOLĒNS: Piekrīt dziedāt.

SKOLOTĀJA: Skolotāja rāda pie tāfeles piestiprinātos simbolus ar dziesmu vārdiem. Skolotāja vispirms nodemonstrē dziesmu, ar vienu roku rādot simbolus, ar otru roku kustības. Iepriekš palūdz skolēnu klausīties un skatīties, uzliekot uz tāfeles simbolu “klausies un skaties” (sk. 4.4. attēls). Ja nepieciešams, atkārtoti vairākas reizes, kamēr skolēns saprot.

SKOLOTĀJA: Skolotāja lūdz skolēnu darboties līdzī. Skolotāja dzied un rāda katru simbolu un ar otru roku kustības (sk. 4.5. attēls).

Mats un Mollija, Mats un Mollija (rāda simbolus)

Valodai laiks, valodai laiks (skolotāja rāda simbolus)

Klausies un skaties, klausies un skaties (ar vienu roku rāda simbolus uz tāfeles, ar otru roku kustības)

Varam sākt, varam sākt (rāda simbolus)

SKOLĒNS: Skolēns savu iespēju robežās dzied vārdus un rāda līdzī roku kustības (sk. 4.5. attēls).

SKOLOTĀJA: Palūdz skolēnu nodziedāt vēlreiz un rādīt uz simboliem dziesmas vārdus. Savu iespēju robežās atkārtoti vārdus. Skolotāja piestiprina divus attēlu komplektus pie tāfeles. Vienu komplektu sev, otru skolēnam un rāda kopā (sk. 4.5. attēls).

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu, aplaudē. Iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura viņam ir iespēja izvilkt mazu konfektīti.

SKOLĒNS: Priecīgs par saņemto kārumu. Izrāda interesi strādāt tālāk.

(~7 min)

SKOLOTĀJA: Parāda skolēnam attēlus par stāstu “Varde kokā”. Izlasa stāsta notikumus, izliek uz tāfeles teikumus ar simboliem.

SKOLĒNS: Seko līdzī.

SKOLOTĀJA: Skolotāja iepriekš jau ir sagatavojusi simbolus, no kuriem veidot jautājums (sk. 4.21. attēls). Skolotāja jautā un liek pa vienam simbolam pie tāfeles, veidojot jautājuma teikumu. Iepriekš ir sagatavotas simbolu kartītes ar iespējamiem atbilžu variantiem (sk. 4.22. attēls).

1.jautājums – Kurš laiza saldējumu?

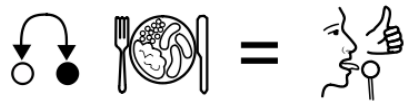
Kurš laiza saldējumu?

2.jautājums – Vai saldējums ir garšīgs?

Vai saldējums ir garšīgs?

3.jautājums – Kuri ēdieni ir garšīgi?

Kuri ēdieni ir garšīgi ?

4.jautājums – Kur Mollija sēž?

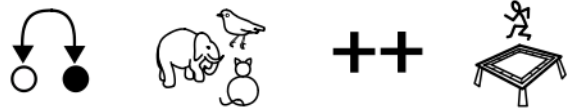
Kur Mollija sēž?

5. jautājums – Kur varde lēkā?

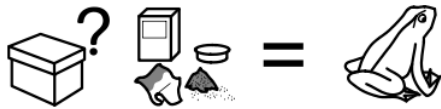
Kur varde lēkā?

6.jautājums – Kuri dzīvnieki arī lēkā?

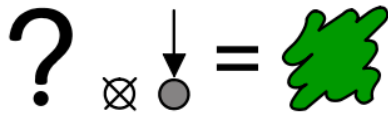
Kuri dzīvnieki arī lēkā?

7. jautājums – Kādā krāsā ir varde?

Kādā krāsā ir varde?

8. jautājums – Kas vēl ir zaļš?

Kas vēl ir zaļš?

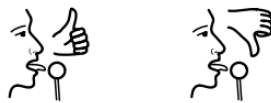
4.21. attēls Simboli jautājumiem

Iespējamie atbilžu varianti 1. jautājumam

Mollija, Mats, varde

Iespējamie atbilžu varianti 2. jautājumam

garšīgs, negaršīgs,

Iespējamie atbilžu varianti 3. jautājumam

zemene, redīss piens, kartupelis,

burkāns, konfekte, torte, pica,

desa, maize, ābols, banāns, vista, zivs, bekons, ola

Iespējamie atbilžu varianti 4. jautājumam

Koks, zāle, puķe

Iespējamie atbilžu varianti 5. jautājumam

Koks, pie koka, zālē, krēsls.

Iespējamie atbilžu varianti 6. jautājumam

Ķengurs, zaķis, cūka, zilonis, sienāzis,

Iespējamie atbilžu varianti 7. jautājumam

Zaļš, zils, sarkans, dzeltens

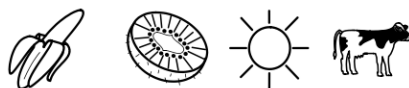
Iespējamie atbilžu varianti 8. jautājumam

krokodils, zāle, koks, lapas,

gurķis, egle, ābols, tomāts,

banāns, kivi, saule, govš

4.22. attēls **Simboli atbilžu variantiem**

SKOLĒNS: Atbild uz jautājumiem. Savu iespēju robežās izrunā atbildi jā un nē.

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu, izrāda prieku par viņa paveikto. Skolotāja skolēnam iedod pārsteiguma maisiņu. Skolēns izvēlas kārumu. Skolotāja paslavē par nodarbībā paveikto un atvadās.

Autore aprakstījusi trīs nodarbību plānus – “Varde kokā”, kur nodarbībās apgūstamais ir simbolu valodas lietojums, atbildot uz jautājumiem ar jā un nē, un simbolu valodas lietojums, atbildot uz jautājumiem ar vienu vārdu. Pārējo nodarbību plāni ievietoti 18.–29. pielikumā.

4.4. Pētījumā iesaistīto bērnu atkārtotā izpēte

Darba autore koriģējoši attīstošās darbības laikā veica skolēnu novērošanu, kā arī pēc koriģējoši attīstošās darbības atkārtotu skolēnu izpēti.

Novērojot skolēnus atkārtoti un vērtējot skolēnu runas un valodas lietojumu dažādās mācību stundās, ikdienā un brīvajā laikā, darba autore īpašus uzlabojumus nefiksēja, izņemot dažus

gadījumus. Autore atkārtoti veica novērojumus latviešu valodas stundu laikā, ēdienreīžu laikā un sporta stundu laikā.

Kā jau iepriekš minēts, skolēniem tika vērtēts simbolu valodas lietojums un mutvārdu valodas lietojums:

- ikdienas situācijā,
- mācību procesā,
- brīvajā laikā,
- logopēdijas nodarbībās.

Skolēnu runas un valodas lietojums tika novērtēts ar līmeni – ļoti zems, zems, vidējs un virs vidējā (sk. 4.5. tab.).

4.5. tabula

Skolēnu valodas lietojuma novērtējums pēc izmēģinājuma darbības

Skolēna vārds	Valodas lietojums	Ļoti zems (valodu nelieto, lieto skaņas/zilbes)	Zems (lieto simbolu/mutvārdu valodu ar logopēda palīdzību, lieto pēc atgādinājuma viena vārda ietvaros)	Vidējs (lieto simbolu /mutvārdu valodu divu vārdu salikumā)	Virš vidējā (Simbolu/mutvārdu u valodu lieto pastāvīgi, veido vārdu savienojumus, veido trīs vārdus teikumā, veido paplašinātus teikumus)									
		1	2	3	4									
Krišjānis	Valodas lietošana ikdienas situācijā	█	█	█	█	█	█	█						
Markuss		█												
Krišs		█												
Matīss		█	█											
Gundega		█												
		█	█											
Krišjānis	Valodas lietošana mācību procesā	█	█	█	█	█	█	█						
Markuss		█												
Krišs		█												

attīstošās darbības laikā ir apguvuši simbolu valodas lietošanas prasmes. Visaugstākie rezultāti vērojami Matīsam, Krišam un Krišjānim. Zemāki rezultāti, bet nedaudz augstāki ir Gundegai.

Tāpat darba autore atkārtotā skolēnu izpētē izmantoja skolēnu izpēti par simbolu valodas lietošanas prasmēm, iedalot to vairākās attīstības fāzēs.

Darba autore, balstoties uz 3.2. apakšnodaļā “Simbolu valodas lietošanas pārbaude skolēniem ar AST un GAT” minēto, veica skolēnu atkārtotu pārbaudi, lai noskaidrotu skolēnu ar AST un GAT izaugsmi simbolu valodas lietošanā. Darba autore izveidoja uzskatāmu tabulu (skatīt 4.4. tabulu), kur par kritērijiem tika izmantotas simbolu valodas mācīšanas metodes, kuras iedalītas sešās simbolu valodas apgūšanas fāzēs.

1. fāze – skolēns spēj pacelt attēlu ar mīļāko priekšmetu un pasniegt skolotājam, lai saņemtu to, kas ir attēlots simbola kartītē.

2. fāze – skolēns spēj pasniegt simbolu kartītes ar vēlamo lietu cilvēkam, kurš atrodas tālāk no viņa. 2. fāzes mērķis ir iemācīt bērnam komunicēt ar dažādiem cilvēkiem citādākos apstākļos.

3. fāze – skolēns spēj atlasīt atbilstošo attēlu nepieciešamajā situācijā. Skolotājs piedāvā vienu ar bumbu un otru ar priekšmetu, kuram bērns nedod priekšroku, piemēram, lāpstu. Ja bērns iedod skolotājam attēlu ar bumbu, viņš saņems bumbu pret attēlu.

4. fāze – skolēns spēj izveidot divu un triju vārdu salikumu, pēc parauga veidojot vienkāršu teikumu, lai saņemtu kāroto, piemēram, “Es redzu mašīnu”.

5. fāze – skolēns spēj atbildēt uz jautājumu “Ko tu gribi?”. Skolēns izveido atbildi no simboliem, piemēram, “Es gribu konfekti”.

6. fāze – skolēns ar savu pašiniciatīvu spēj izveidot garākus teikumus par apkārt notiekošo.

4.6.tabula

Simbolu valodas lietošanas pārbaude skolēniem ar AST un GAT

Skolēna vārds	Simbolu valodas apgūšanas fāzes					
	1. fāze	2. fāze	3. fāze	4. fāze	5. fāze	6. fāze
Krišjānis						
Krišs						
Markuss						
Matīss						
Gundega						
Spēj						
Nespēj						

Atkārtotās izpētes rezultātus apkopojot tabulā “Simbolu valodas lietošanas pārbaude skolēniem ar AST un GAT”, darba autore ievērojamus rezultātus ir fiksējusi četriem skolēniem, kuri koriģējoši attīstošās darbības laikā ir apguvuši 4. fāzi.

Apguves 4. fāzē skolēni spēj izveidot divu un triju vārdu salikumus, pēc parauga veidojot vienkāršu teikumu, lai saņemtu kāroto, piemēram, “Es redzu mašīnu”.

Viens skolēns ar savu pašiniciatīvu spēj izveidot garākus teikumus par apkārt notiekošo. Savukārt Gundega ir pavirzījies par vienu apguves fāzi tālāk un atbilst 3. simbolu apgūšanas fāzei.

Darba autore pēc atkārtotās skolēnu izpētes var secināt, ka skolēnu izaugsme ir neliela. Katram no pētījumā iesaistītajiem skolēniem tā ir dažāda. Kā jau iepriekš darba autore ir minējusi, simbolu apguves procesā būtu jāiesaistās 3 cilvēkiem – skolēnam, skolotājam, asistentam. Veicot koriģējoši attīstošo darbību, darba autore novēroja arī asistentu iesaistīšanos darba procesā un simbolu lietošanu ārpus logopēdiskajām nodarbībām. Darba autore vislielāko asistenta iesaistīšanos simbolu valodas lietošanā ārpus logopēdiskajām nodarbībām novēroja Krišjānim, papildinot skolēna simbolu valodas grāmatiņu ar jauniegūtiem simboliem, līdz ar to bija vērojami uzlabojumi valodas lietojumā ārpus logopēdiskajām nodarbībām.

NOBEIGUMS

Darba ievadā autore izvirzīja **pētījuma mērķi**: teorētiski un praktiski izpētīt simbolu valodas ietekmi uz runas un valodas attīstību skolēniem ar autiska spektra un garīgās attīstības traucējumiem.

Diplomdarba autore savā darbā strādāja pie zinātniski teorētiskās literatūras analīzes, iepazīstot un analizējot dažādu autoru zinātnisko literatūru par skolēniem ar AST un GAT, to īpatnībām, runas un valodas, un vārdu krājuma attīstības īpatnībām.

Pētījuma ietvaros tika veikta skolēnu anamnēzes datu izpēte un apkopošana. Autore iepazīnās ar pedagoģiski medicīniskās komisijas logopēda atzinumu, psihologa atzinumu, kas darba autorei radīja plašāku ieskatu par skolēnu rakstura un attīstības īpatnībām, kā arī runas lietošanu. Pirms koriģējoši attīstošās darbības darba autore veica skolēnu izpēti un izstrādāja skolēnu vērtēšanas kritērijus “runas un valodas lietošana ikdienā” un “simbolu valodas lietošanā”.

Pētījuma sākumā četri bērni spēja atlasīt atbilstošo attēlu nepieciešamajā situācijā (3. fāze). Viens bērns spēja izveidot 2 un 3 vārdu salikumu, veidojot vienkāršu teikumu, lai saņemtu kāroto, piemēram, “Es redzu mašīnu” (4. fāze). Savukārt viens skolēns atbilda 2. simbolu apgūšanas fāzei – skolēns spēja pasniegt simbolu kartītes ar vēlamo lietu.

Darba autore, balstoties uz visu izpētīto, izvērtējot skolēnu zināšanas, spējas un prasmes, izstrādāja simbolu valodas apguves un lietošanas attīstības plānu. Darba autore skolēnu valodas un runas attīstīšanai izvēlējās lietot sociālos stāstus kopā ar simbolu valodu, tādā veidā mācīšanās procesu padarot interesantāku.

Darba autore koriģējoši attīstošo darbību bija izplānojusi 5 nedēļām. Nedēļā trīs nodarbības pa 30–40 minūtēm, ņemot vērā bērna individuālās iezīmes. Tematiskais plāns tika veidots cikliski, atkārtojot nodarbības saturu ik pa trim nodarbībām. Katru nedēļu simbolu valodas apgūšanai tika izmantots jauns stāsts.

Novērojot skolēnus atkārtoti un vērtējot skolēnu runas un valodas lietojumu dažādās mācību stundās, ikdienā un brīvajā laikā, darba autore īpašus uzlabojumus nefiksēja, izņemot dažus gadījumus. Autore atkārtoti veica novērojumus latviešu valodas stundu laikā, ēdienreižu laikā un sporta stundu laikā.

Novērojumā apkopotie rezultāti pēc koriģējoši attīstošās darbības veikšanas rāda, ka vislielākie uzlabojumi ir Krišjānim, kurš, sadarbojoties ar savu asistentu, ir sācis izmantot un pielietot simbolu valodu ikdienā un mācību procesā. Pārējie skolēni simbolu valodu ikdienā nelieto,

un viņu runas un valodas līmenis ir palicis iepriekšējā līmenī. Izņemot logopēdiskās nodarbības, kur visiem skolēniem ir vērojama izaugsme.

Skolēni koriģējoši attīstošās darbības laikā ir apguvuši simbolu valodas lietošanas prasmes. Veicot atkārtotu simbolu valodas lietošanas pārbaudi skolēniem ar AST un GAT, darba autore ievērojamus rezultātus ir fiksējusi četriem skolēniem, kuri koriģējoši attīstošās darbības laikā ir apguvuši 4. apguves fāzi. Viens skolēns ar savu pašiniciatīvu spēj izveidot garākus teikumus par apkārt notiekošo.

Pēc veiktās koriģējošās darbības autore secina, ka skolēnu izaugsme ir neliela, taču ir vērojami uzlabojumi, kas nozīmē, ka simbolu valodas izmantošana runas un valodas attīstīšanai ir efektīva.

Tāpat, veicot pētījumu, autore secina, ka izaugsmes līmenis katram skolēnam ir atšķirīgs, tas skaidrojams gan ar skolēna attīstības līmeni pētījuma sākumā, gan ar to, ka simbolu apguves procesā būtu jāiesaistās 3 cilvēkiem – skolēnam, skolotājam un asistentam. Taču ne visiem skolēniem tas tiek nodrošināts, līdz ar to vērojams atšķirīgs apguves process.

Autore novēroja skolēnu un viņu asistentu iesaistīšanos ārpus logopēdiskajām nodarbībām, visaktīvāk darba procesā iesaistās viena skolēna asistente, līdz ar to šim skolēnam novērojami labāki runas un valodas lietojuma uzlabojumi.

Skolēns, kuram asistents iesaistījās un ikdienā mudināja skolēnu izmantot simbolu attēlu grāmatiņu, guva daudz lielākus panākumus nekā tie, kuri ar simbolu valodu darbojās tikai logopēda nodarbības.

Pēc iegūtajiem secinājumiem autore ir izstrādājusi priekšlikumus:

- skolotājiem un asistentiem, kuri ikdienā strādā ar skolēniem, kuriem ir AST un GAT mācīt izmantot simbolu valodu komunikācijā,
- skolotājiem un speciālistiem savstarpēji sadarboties, lai gūti augstākus panākumus skolēnu attīstībā.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

1. *4 autisma veidi un to raksturojums*. [tiešsaiste]. 2020 - [atsauce 10.01.2021]. Pieejams: <https://lv.sainte-anastasio.org/articles/psicologa-clnica/los-4-tipos-de-autismo-y-sus-caracteristicas.html>
2. **American Association on Mental Retardation**. *Mental Retardation: Definition, Classification, and Systems of Support*. 10th ed. Washington, DC: American Association on Mental Retardation.
3. **American Psychiatric Association**. *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.)*. Washington, DC: Author, 2013.
4. **APA**. *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. 5th ed. Arlington, 2013.
5. **Armatas, V.** Mental retardation: definitions, etiology, epidemiology and diagnosis. *Journal of Sport and Health Research*, 2009, N. 1, vol. 2, p. 112-122. Pieejams: http://www.journalshr.com/papers/Vol%201_N%202/V01_2_5.pdf
6. *ASD data and statistics*. [tiešsaiste]. 2020 - [atsauce 10.01.2021]. Pieejams: <https://web.archive.org/web/20140418153648/http://www.cdc.gov/ncbddd/autism/data.html>
7. *Autism Speaks*. [tiešsaiste]. 2020 - [atsauce 10.01.2021]. Pieejams: <https://www.autismspeaks.org/>
8. **Autism Speaks**. *What is Speech Therapy?* [tiešsaiste]. 2020 - [atsauce 20.01.2021]. Pieejams: <https://www.autismspeaks.org/speech-therapy>
9. **Autism Speaks**. *Developmental Milestones by Age*. [tiešsaiste]. 2020 - [atsauce 20.01.2021]. Pieejams: <https://www.autismspeaks.org/signs-autism>
10. **Autisms bērniem**. *Par autismu*. [tiešsaiste]. 2020 - [atsauce 10.02.2021]. Pieejams: <http://www.autismsberniem.lv/lv/par-autismu/par-autismu-1>
11. **Billstedt, E.** *Children with autism grow up: Use of the DISCO (Diagnostic Interview for Social and Communication disorders) in population cohorts*. Göteborg: Göteborg University, 2007.
12. **Billstedt, E. Gillberg, I. C. Gillberg, C.** *Autism after adolescence: Population-based 13-22-year follow-up study of 120 individuals with autism diagnosed in childhood*. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2005.

13. **Binger, C., Light, J.** The effect of aided AAC modeling on the expression of multi-symbol messages by preschoolers who use AAC. *Augmentative and Alternative Communication*, 2007, N. 23, pp. 30–43.
14. **Bleuler, E.** *Dementia Praecox or the Group of Schizophrenias*. New York: International Universities, 1950.
15. **Bliss, C.** *Semantography*. Sidney: Semantography Publications, 1965.
16. *Blissymbolics Communication International*. [tiešsaiste]. 2011 - [atsauce 05.02.2021]. Pieejams:
17. **Bondy, A. Frost, L.** *The Picture Exchange Communication System*. Focus on Autistic Behavior, 1994.
18. **CDC.** *What is Autism Spectrum Disorder?* [tiešsaiste]. 2020 - [atsauce 10.02.2021]. Pieejams: <https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/facts.html>
19. **Centers for Disease Control and Prevention.** *Data & Statistics on Autism Spectrum Disorder*. [tiešsaiste]. 2014 - [atsauce 10.02.2021]. Pieejams: <https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/data.html>
20. **Christiansen, M. H., Kirkby, S.** Language evolution. In L. R. Squire (Ed.). *Encyclopedia of Neuroscience*, 2009, vol. 1, pp. 321–327.
21. **Daves, S. E.** *Rethinking the concept of autism*. [tiešsaiste]. 2017 - [atsauce 10.02.2021]. Pieejams: <https://www.psychiatry.cam.ac.uk/blog/2017/10/10/rethinking-concept-autism/>
22. **Dobbinson S., Perkins M., Boucher J.** The interactional significance of formulas in autistic language. *Clin Linguist Phon*, 2003, N. 17, vol. 4, pp. 299—307. Pieejams: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12945605/>
23. **Donna, K., Daily, M.D., Holly, H., Ardinger, M.D., Grace, E., Holmes, M.D.** *Identification and Evaluation of Mental Retardation*. [tiešsaiste]. 2000 - [atsauce 10.02.2021]. Pieejams: <https://www.aafp.org/afp/2000/0215/p1059.html#:~:text=Mental%20retardation%20is%20present%20in,to%20adapt%20to%20one's%20environment.>
24. **Douglas, S. N., McNaughton, D. B., Light, J. C.** Online training for paraeducators to support the communication of young children. *Journal of Early Intervention*, 2014, N. 35, vol. 3, pp. 223–242.
25. **Epure, M., Mihăeș, L. C.** *The role of language and symbols in promotional strategies and marketing schemes*. Hershey, PA: IGI Global, 2019.

26. **Freimanis, I.** *Ieskats speciālās skolas darbā*. Rīga: RaKa, 2007.
27. **Freud, S.** *Three Essays on the Theory of Sexuality, in The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*. London: Vintage, 2001.
28. GBD 2015 Disease and Injury Incidence and Prevalence Collaborators. Global, regional, and national incidence, prevalence, and years lived with disability for 310 diseases and injuries, 1990–2015: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2015”. *Lancet*, 2016, N. 388, vol. 10053, pp. 1545–1602. Pieejams: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5055577/>
29. **Georgieva D, Woźniak T, Topbaş S, Vitaskova K, Vukovic M, Zemva N, Duranovic M.** Education of speech and language therapists/logopedists in selected central and southeastern European countries: Challenges and new horizons. *Folia Phoniatria et Logopedica*, 2014, N. 66, vol. 4, pp.183-196.
30. **Harley, T. A.** *The Psychology of Language*. Psychology Press, 2013.
31. **Howlin, P.** *Augmentative and alternative communication systems for children with autism*. In T. Charman & W. Stone (Eds.), *Social and communication development in autism spectrum disorders*. New York: The Guildford Press, 2006.
32. **Johnson, C.P., Myers, S.M.** Identification and evaluation of children with autism spectrum disorders. *Pediatrics*, 2007, N. 120, vol. 5, pp. 1183–1215. Pieejams: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17967920/>
33. **Justice, L. M., Bowles, R. P., Pence-Turnbull, K. L., Skibbe, L. E.** School readiness among children with varying histories of language difficulties. *Developmental Psychology*, 2009, N. 45, pp. 460–476.
34. **Kaiser, A. P., Roberts, M. Y.** Advances in early communication and language intervention. *Journal of Early Intervention*, 2011, N. 33, pp. 298–309.
35. **Kanner, L.** Autistic disturbances of affective contact. *The Nervous Child*, 1943, N. 2, vol. 4, pp. 217–50.
36. **Koski, P. S.** *Autism & PDD Picture Stories & Language Activities: Animals*. PRO-ED, Inc., 1998.
37. **Kronberga, Z.** *Kas ir autisms*. [tiešsaiste]. 2016 - [atsauce 15.02.2021]. Pieejams: <http://arsts.lv/jaunumi/zane-kronberga-kas-ir-autisms>

38. **Kurzeme visiem.** *Latvijā reģistrēti 530 bērnu ar autiska spektra traucējumiem.* [tiešsaiste]. 2019 - [atsauce 15.02.2021]. Pieejams: <https://kurzemevisiem.lv/nra-lv-latvija-registreti-530-bernu-ar-autiska-spektra-traucejumiem/>
39. **Landa, R.J.** Diagnosis of autism spectrum disorders in the first 3 years of life. *Nat Clin Pract Neurol*, 2008, N. 4, vol. 3, pp. 138–147. DOI: 10.1038/ncpneuro0731. Pieejams: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/18253102/> (skatīts 20.11.2020).
40. **Latvijas autisma apvienība.** *Diagnostikas iespējas: vadlīnijas medicīnas darbiniekiem.* [tiešsaiste]. 2014 - [atsauce 15.02.2021]. Pieejams: <http://www.autisms.lv/index.php/lv/raksti/14-diagnostikasiespejas-vadlinijas-med-darbiniekiem>
41. **Lyall, K., Croen, L., Daniels, J., Fallin, M.D., Ladd-Acosta, C., Lee, B.K., Park, B.Y., Snyder, N.W., Schendel, D., Volk, H., Windham, G.C., Newschaffer, C.** The changing epidemiology of autism spectrum disorders. *Annual Review of Public Health*, 2017, N. 38, pp. 81–102.
42. **Lovaas, O.I., Koegel R, Simmons J.Q, Long J.S.** Some generalization and follow-up measures on autistic children in behavior therapy. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 1973, N. 6, pp. 131–166.
43. **Luyster, R.J., Kadlec, M.B., Carter, A., Tager-Flusberg, H.** Language assessment and development in toddlers with autism spectrum disorders. *J Autism Dev Disord*, 2008, N. 38, vol. 8, pp. 1426–1438.
44. **Maharaj, S.** *Pictogram ideogram communication.* Regina, SK: The George Reed Foundation for the Handicapped, 1980.
45. **Mayer-Johnson, R.** *The picture communication symbols book.* Solana Beach, CA: Mayer-Johnson Co., 1981.
46. **Mandal, A.** *Autism History.* [tiešsaiste]. 2019 - [atsauce 15.02.2021]. Pieejams: <https://www.news-medical.net/health/Autism-History.aspx#:~:text=The%20term%20autism%20first%20was,admiration%20and%20withdawal%20within%20self>.
47. **McCann J., Peppe S.** Prosody in autism spectrum disorders: a critical review. *Int J Lang Commun Disord*, 2003, N. 38, vol. 4, pp. 325—50. Pieejams: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/14578051/>

48. **McGuire, W.** *The Freud–Jung Letters: The Correspondence between Sigmund Freud and C. G. Jung*. London: Hogarth Press, 1974.
49. **McLaughlin M.** Speech and Language Delay in Children. *Am Fam Physician*, 2011, N. 83, vol. 10, pp. 1183—1188. Pieejams: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21568252/>
50. *Mental Retardation and Autism*. [tiešsaiste]. 2020 - [atsauce 20.02.2021]. Pieejams: <https://otsimo.com/ne/mental-retardation-autism/#:~:text=Rather%2C%20autism%20presents%20more%20often,are%20unique%20to%20mental%20retardation.>
51. **Ministru kabineta noteikumi Nr.709** “Noteikumi par pedagoģiski medicīniskajām komisijām”. *Latvijas Vēstnesis*, 165, 18.10.2012. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/252162-noteikumi-par-pedagogiski-mediciniskajam-komisijam>
52. **Newschaffer, C.J., Croen, L.A., Daniels, J., Giarelli, E., Grether, J.K., Levy, S.E., Mandell, D.S., Miller, L.A., Pinto-Martin, J., Reaven, J., Reynolds, A.M., Rice, C.E., Schendel, D., Windham, G.C.** The epidemiology of autism spectrum disorders. *Annual Review of Public Health*, 2007, N. 28, pp. 235–258. Pieejams: <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev.publhealth.28.021406.144007>
53. **Otto, B.** *Language development in early childhood (5th ed.)*. Upper Saddle River: NJ: Pearson, 2017.
54. **Paul R., Augustyn A., Klin A., Volkmar F.R.** Perception and Production of Prosody by Speakers with Autism Spectrum Disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2005, N. 2, vol. 35. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/7832989_Perception_and_Production_of_Prosody_by_Speakers_with_Autism_Spectrum_Disorders
55. **Paul, R.** Interventions to improve communication in autism. *Child and Adolescent Psychiatry Clinics of North America*, 2008, N. 17, voll. 4, pp. 835–856.
56. **Piaget, J.** La pensée symbolique et la pensée de l'enfant'. *Symbolic Thought and Infantile Thought, Archives de psychologie*, 1923, N. 18, pp. 273–304. Pieejams: <https://psycnet.apa.org/record/1926-07033-001>
57. **Pyramid Educational Consultants.** *An Introduction to PECS*. [tiešsaiste]. 2019 - [atsauce 20.02.2021]. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=rsDBJyrcyh0>
58. **Premack, D.** Is language the key to human intelligence? *Science*, 2004, N. 303, pp. 318–320.

59. *Psiholoģijas darbības produktu analīze*. [tiešsaiste]. 2021- [atsauce 23.02.2021]. Pieejams: <https://lv.volgaprojects.net/samosovershenstvovanie/101819-analiz-produktov-deyatelnosti-v-psihologii-dostoinstva-i-nedostatki.html>
60. **Robins, D.L., Fein, D., Bartons, M.L., Green, J.A.** The Modified Checklist for Autism in Toddlers: An Initial Study Investigating the Early Detection of Autism and Pervasive Developmental Disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2001, vol. 31, pp. 131–144. Pieejams: <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1010738829569>
61. **RSU**. *Dokumentu analīze*. [tiešsaiste]. 2020 - [atsauce 05.03.2021]. Pieejams: <https://www.rsu.lv/petniecibas-terminu-vardnica/dokumentu-analize>
62. **Rutter, M.** Childhood Schizophrenia Reconsidered. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 1972, N. 2, pp. 315–37. Pieejams: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/4581613/>
63. **Rutter, M.** Incidence of autism spectrum disorders: changes over time and their meaning. *Acta Paediatr*, 2005, N. 94, vol. 1, pp. 2–15. Pieejams: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15858952/>
64. **Saad, A.G., Goldfeld, M.** Echolalia in the language development of autistic individuals: a bibliographical review. *Pro Fono*, 2009, N. 21, vol. 3, pp. 255–60. Pieejams: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19838574/>
65. **Samsam, M., Ahangari, R., Naser, S.A.** Pathophysiology of autism spectrum disorders: revisiting gastrointestinal involvement and immune imbalance. *World J Gastroenterol (Review)*, 2014, N. 20, vol. 29, pp. 9942–9951. Pieejams: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25110424/>
66. **Shea, V. Mesibov, G.** *Adolescents and adults with autism*. In F. Volkmar, R. Paul, A. Klin & D. Cohen (Eds.), *Handbook of autism and pervasive developmental disorders*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 2005.
67. **Short, C. Schopler, E.** Factors relating to age of onset in autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 1988, N. 18, pp. 207 – 216.
68. **Symbols Worldwide Ltd T/A Widgit Software**. *Using Symbols to Support ASD Teaching*. [tiešsaiste]. 2020 - [atsauce 05.03.2021]. Pieejams: <https://www.widgit.com/about-symbols/asd-teaching.htm>
69. **Slimību profilakses un kontroles centrs**. *Aktuālā starptautiskā statistiskā slimību un veselības problēmu klasifikācija, 10.redkacija*. [tiešsaiste]. b.g. - [atsauce 05.03.2021]. Pieejams: https://ssk10.spkc.gov.lv/ssk/g_123

70. **Stefanatos, G.A.** Regression in autistic spectrum disorders. *Neuropsychol Rev.*, 2008, N. 18, vol. 4, pp. 305–319. Pieejams: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11065-008-9073-y>
71. **Tereško A., Kondrova A., Rozenfelde M., Želve, I.** *Metodiskais materiāls pedagogiem izglītojamo ar garīgās attīstības traucējumiem sociālo prasmju, uzvedības un mācību sasniegumu izvērtēšanai.* [tiešsaiste]. 2013 - [atsauce 05.03.2021]. Pieejams: <https://visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/esfpr/VISC%204.3%20-%20metod%20mater%20pedagogiem%20-%20garigas%20attiestibas%20trau.pdf>
72. **Tereško, A., Kondrova, A., Rozenfelde, M., Želve, I.** *Bērns ar garīgās attīstības traucējumiem ģimenē.* [tiešsaiste]. 2013b - [atsauce 05.03.2021]. Pieejams: <https://visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/esfpr/VISC%204.5%20-%20metod%20mater%20vecakiem%20-%20berns%20ar%20garigas%20attist%20tr.pdf>
73. **The National Autistic Society.** *Obsessions, repetitive behaviour and routines.* [tiešsaiste]. 2016 - [atsauce 05.03.2021]. Pieejams: <https://www.autism.org.uk/adviceandguidance/topics/behaviour/organisingandprioritising/all-audiences>
74. **Wetherby, A. M.** *Understanding and measuring social communication in children with autism spectrum disorders.* In T. Charman & W. Stone (Eds.), *Social and communication development in autism spectrum disorders.* New York: The Guildford Press, 2006.
75. **Widgit Software.** *Widgit rebus symbol set.* [tiešsaiste]. 2002 - [atsauce 05.03.2021]. Pieejams: www.widgit.com/products/wws2000/about_symbols/WWS2000Widgit-Rebus.htm
76. **Zepa, B.** *Gadījuma analīze.* [tiešsaiste]. 2020 - [atsauce 05.03.2021]. Pieejams: : <https://enciklopedija.lv/skirklis/37390>
77. **Башина В.М., Симашкова Н.В.** *К особенностям коррекции речевых расстройств у больных с синдромом детского аутизма.* Исцеление: Альманах. М., 1993.
78. **Земш, М. Б.** *Педагогическое наблюдение как метод социально-педагогического исследования.* [tiešsaiste]. 2012 - [atsauce 05.03.2021]. Pieejams: <https://monographies.ru/en/book/view?id=155>

PIELIKUMI

PIELIKUMA SATURS

1. pielikums. Valodas lietošana vizuālās mākslas nodarbību laikā - Markuss.....	96
2. pielikums. Valodas lietošana sporta nodarbību laikā - Markuss	98
3. pielikums. Valodas lietošana ēdienreižu laikā - Markuss.....	100
4. pielikums. Valodas lietošana vizuālās mākslas nodarbību laikā - Krišjānis	101
5. pielikums. Valodas lietošana sporta nodarbību laikā - Krišjānis.....	104
6. pielikums. Valodas lietošana ēdienreižu laikā - Krišjānis.....	106
7. pielikums. Valodas lietošana mājdarbības nodarbību laikā - Gundega	107
8. pielikums. Valodas lietošana latviešu valodas nodarbību laikā - Gundega.....	108
9. pielikums. Valodas lietošana ēdienreižu laikā - Gundega.....	109
10. pielikums. Valodas lietošana latviešu valodas nodarbību laikā - Krišs.....	110
11. pielikums. Valodas lietošana ēdienreižu laikā - Krišs.....	112
12. pielikums. Valodas lietošana sporta nodarbību laikā - Krišs	113
13. pielikums. Valodas lietošana vizuālās mākslas nodarbību laikā - Matīss	116
14. pielikums. Valodas lietošana latviešu valodas nodarbību laikā - Matīss	117
15. pielikums. Valodas lietošana ēdienreižu laikā - Matīss.....	118
16. pielikums. Stāsta varoņi Mats un Mollija.....	119
17. pielikums. Stāsts “Varde kokā”	120
18. pielikums. 4. Nodarbība “Noķer zaķi”	121
19.pielikums. 5. Nodarbība “Noķer zaķi”	132
20.pielikums. 6. Nodarbība “Noķer zaķi”	135
21.pielikums. 7. Nodarbība “Barojot pīles”	139
22.pielikums. 8. Nodarbība “Barojot pīles”	148
23.pielikums. 9. Nodarbība “Barojot pīles”	151
24.pielikums. 10. Nodarbība “Pele manā mājā”.....	154
25.pielikums. 11. Nodarbība “Pele manā mājā”.....	164
26.pielikums. 12. Nodarbība “Pele manā mājā”.....	167
27.pielikums. 13. Nodarbība “Izsalkušais kaķis”	171
28.pielikums. 14. Nodarbība “Izsalkušais kaķis”	181
29.pielikums. 15. Nodarbība “Izsalkušais kaķis”	184

**1.novērošanas protokols
Valodas lietošana vizuālās mākslas nodarbību laikā**

Datums: 11.02.2021.

Vieta: Skolēna klase

Persona, kuru novēro : Markuss

Persona, kas novēro: Gita Gorda

Novērošanas mērķis: Konstatēt skolēnu valodas lietošanu vizuālās mākslas nodarbību laikā

<i>Skolotāja darbība</i>	<i>Skolēna darbība</i>	<i>Novērotāja komentāri</i>
Skolotāja uzdod uzdevumu, izveidot apsveikuma kartītes. Skolotāja skaidro un rāda skolēniem: <ul style="list-style-type: none"> • saloki šādi, lai veidotos telpiski trijstūri. • vairākkārtīgi atkārtoti un nodemonstrē. 	Skolēns skatās, ko dara citi klases biedri un burza iedotos aplikācijas papīrus.	Iepriekš ar skolēnu esam tikušies divas reizes, lai iepazītos logopēda nodarbībās.
Skolotāja pieiet pie skolēna un paņem saburzītos papīrus, iedod citu sagatavoto aplikācijas papīru un vēlreiz parāda. Tad, vadot skolēna rokas, veido kopā ziedīņus.	Paņem sagatavoto aplikācijas papīru un sāk locīt. Ik pa brīdim ļauj asistentam palīdzēt. Skolēns strādā pavirši un negribīgi. Strādājot šūpo un piesit pie grīdas kājas.	Skolēns izskatās nemierīgs. Ātrāk vēlas pabeigt uzdoto darbu. Atkārtoti vārdu "nē".
Skolotāja cenšas skolēnu motivēt darbam.	Skolēns ir pabeidzis locīt ziedīņus, cenšas atstāt darba vietu. Sapratis, ka darbs ir beidzies.	Valodu skolēns lieto sakot: "viss", "negribu" "gribu gulēt" balss ir dobja izplūdusi, bet saprast var.
Skolotāja aicina skolēnu atpakaļ pie darba galda un skaidro, ka darbiņš vēl nav pabeigts. Re, kur fons uz kā līmēt tulpes. Bet vispirms mums nepieciešami kātiņi.	Skolēns paņem fona lapu un klausās darāmo darbu. Noklausījies skolotājas sacīto pieceļas kājās, dungo melodiju un pieskrien pie sienas sāk rīvēties, smejas balsī.	Skolēnam ir jāizveido ziedīņi (tulpes) un kātiņi no aplikācijas papīra un tie jāpielīmē pie apsveikuma kartītes, kuras fons jau iepriekšējā stundā ir sagatavots.
Skolotāja atved skolēnu aiz rokas līdz darba galdam un apsēdina. Parāda darāmo darbu vēlreiz. Iedod jau iepriekš ar līnijām savilkto lapu un šķēres	Skolēns paņem šķēres un sāk griezt. Griež ļoti ātri, nepievēršot uzmanību rūpībai. Sagriezis loksnītes atkal darba galdu atstāj.	Skolēns pārsvarā dungo.
Kad kātiņi sagriezti, skolotāja rāda kā kātiņi būs jāpielīmē pie fona. Parāda vienu loksnīti pielīmējot.	Skolēns sāk līmēt izgrieztās zaļās strēmeles pie papīra.	Skolēns loksnē salīmē šķībi. Pabeidzis līmēt pasaka "salīmēju". Izruna ir neskaidra.
Skolotāja mudina skolēnu turpināt darbu.	Skolēns atkal ir piecēlies kājās un sāk lēkāt pa klasi.	Skolēns uzvedas izaicinoši.

Skolotāja skolēnu ir pierunājusi strādāt tālāk. Rāda kā pareizi pielīmēt ziedīņus pie papīra. Par katru pielīmētu ziedīņu skolotāja skolēnu paslavē.	Skolēns skatās. Sāk līmēt ziedīņus pa visu lapu.	Skolēns dungo skaņas. Rodas iespaids , ka skolēns nav uztvēris uzdevuma secību vai darba kopumu.
Skolotāja skolēnam lūdz uzrakstīt savu vārdu uz padarītā darbiņa.	Skolēns uzraksta savu vārdu un aizskrien pie loga. Beržas gar palodzi. Skolēns saka “viss”, “viss”.	
Skolotāja paaicina skolēnu pie klases piktogrammu stenda un lūdz skolēnu noņemt vizuālās mākslas simbolu no tā un nolikt vietā, kur tam jābūt. Jautā skolēnam, kas būs jādara tālāk? Asistente rāda uz piktogrammu sports un saka: tagad, tu, iesi uz sportu!	Skolēns priecīgs noņem simbolu “vizuālā māksla” noliek pie padarīto lietu simbolu kastītes. Skolēns saka “sports” rāda ar pirkstu uz simbolu kartīti.	Skolēns izdod dažādas skaņas. Pateiktais vārds “sports” ir dobjš un izplūdis.
Skolotāja aicina skolēnu doties uz ģērbtuvi, lai dotos uz blakus ēkas sporta zāli.	Skolēns dodas uz ģērbtuvi, lai saģērbtos.	
Komentārs: Valodas lietojums minimāls, runā dažus vārdus. Teikumus un vārdu salikumus neveido. Simboli valodu neizmanto.		

2.novērošanas protokols
Valodas lietošana sporta nodarbību laikā

Datums: 11.02.2021.**Vieta: Skolēna sporta zāle****Persona, kuru novēro: Markuss****Persona, kas novēro: Gita Gorda****Novērošanas mērķis: Konstatēt skolēnu valodas lietošanu sporta nodarbību laikā**

<i>Skolotāja darbība</i>	<i>Skolēna darbība</i>	<i>Komentāri</i>
Skolotāja aicina skolēnus pārgērbties sporta drēbēs.	Skolēns ieiet sporta zālē un pieskrien pie “zvedru sienas” un uzrāpjas tajā. Skolotājas uzaicinājumu pārgērbties ignorē.	Skolēns ir priecīgs par sporta stundu.
Skolotāja aicina skolēnu nokāpt no “zvedru sienas” un pārgērbties. Sporta skolotāja aicina skolēnus skriet apkārt sporta zālei.	Skolēns pārgērbjas, dodas skriet. Skolēns skrien ātri. Smejas balsī.	Klases biedrs ir nometies uz grīdas un skaļi spiedz, jo iepriekš bija domstarpības ar asistentu. Skrejošais skolēns skrienot pārlec pāri savam klases biedram.
Sporta skolotāja aicina skolēnus sadalīties pa pāriem un mest bumbu otram partnerim. Skolotāja mudina skolēnu turpināt mest bumbu.	Skolēns paņem bumbu un met savam klases biedram. Pēc 1 min. bumbu nomet un aizskrien uzrāpjas “zvedru sienā”.	Skolēns izdod dažādas skaņas. Dundo melodiju.
Sporta skolotāja liek uz grīdas daudz dažādu šķēršļu, izveidojot sajūtu celiņu. Tālāk aicina skolēnus noiet 2 apļus. Skolotāja paņem skolēnu aiz rokas un noiet divus apļus.	Skolēns piekrīt izpildīt doto aktivitāti. Kad izpildījis prasīto skolēns pieskrien pie durvīm un atkal berž savu ķermeni pret tām.	Skolēns smejas.
Sporta skolotāja noliek lielo matraci pa vidu zālei, lai skolnieki mestu kūleņus. Skolotāja aicina skolēnu.	Skolēns stāv pie matrača un gaida, kad to atbrīvos klases biedrs, apsēžas blakus matracim. Kad matracis atbrīvojies, skolotājas pavadībā skolēns met kūleni.	Skolēns paliek nepacietīgs. Kūleņu mešana sanāk neveikli.
Sporta skolotāja grib nolikt matraci, bet uz matrača ir nogūlies klases biedrs.	Skolēns aizskrien un uzrāpjas “zvedru sienā”. Sauc skaļi “ēst”, “ēst”.	Runa ir neskaidra. Izklausās kā “ēt, ēt”
Sporta skolotāja skolēnam paskaidro, ka ēst vel neies. Ir jāizdara vēl viens darbiņš.	Skolnieks kādu brīdi, pastāv vēl uz “zvedru sienas”, tad nokāpj un skrien līdz durvīm. Pēc skolotājas uzaicinājuma paņem nūju.	Skolotāja iedod rokās nūju. Skolēns nesaprot ko darīt ar nūju. Skolotāja paņem aiz rokas un parāda, ko darīt. Skrienot, skolēns skaļi smejas.

Sporta skolotāja dod nākamo aktivitāti. Katram iedodot florbola nūjas un bumbiņas. Bumbiņas ir jāiesit vārtos.		
Sporta skolotāja paziņo, ka stunda ir beigusies un bērniem jāiet uz pusdienām.	Skolēns turpina skraidīt ar nūju līdz skolotāja paņem aiz rokas.	Skolēns atkārto "ēt".
Komentāri: Skolēns valodu izmanto minimāli. Teikumus un vārdu salikumus neveido. Ja kaut ko pasaka, runa ir izplūdusi. Simbolu valodu nelieto.		

3.novērošanas protokols
Valodas lietošana ēdienreīžu laikā

Datums: 11.02.2021**Vieta: skolas ēdnīca****Persona, kuru novēro: Markuss****Persona, kas novēro: Gita Gorda****Novērošanas mērķis: konstatēt valodas lietojumu ēšanas laikā**

Skolotāja darbība	Skolēna darbība	Piezīmes
Skolotāja aizved skolēnus līdz ēdamzālei. Parāda skolēnam simbolu “mazgāt rokas”. Aicina skolēnu mazgāt rokas.	Skolēns pasmaida un ar pozitīvām emocijām dodas mazgāt rokas, atkārtojot vārdu “ēt” (ēst).	
Skolotāja sagaida skolēnu un rāda skolēnam nākamo simboli “ēst”.	Skolēns māj ar galvu saka ”ēt” un kopā ar klases biedriem mēģina izlauzties skolotājai garam, lai tiktu pie ēdamgalda.	
Skolotāja aicina skolēnu nesteigties un lēnām doties pie sava ēdamgalda un apsēsties.	Skolēns skolotājā neklausās un aizlēkā pie galda.	Uz galda jau ir uzservēts ēdiens. Kartupeļi ar maltās gaļas mērci un salātiem.
Skolotāja aicina skolēnu sākt ēst.	Skolēns bez kavēšanās uzsāk ēšanu. Dakšu tur neveikli, iespiedis rokās kā to dara mazuļi.	Ceļot augšā ēdienu tas birst uz gada.
Skolotāja aicina skolēnu izmantot tikai dakšīņu.	Skolēns ēdot palīdz ar otru roku noturēt ēdienu uz dakšīņas. Ik pa laikam padzēras.	Skolēnam neveiklas kustības ēdot, bet kopumā sanāk labi. Skolēns izēd tukšu.
Skolotāja mudina skolēnam pateikt paldies par pusdienām. Rāda simboli kartīti.	Skolēns pasaka paldies.	Izteiktais vārd paldies ir nedaudz izplūdis, bet saprotams.
Skolotāja aicina skolēnu nolikt savus traukus virtuvē. Parāda, kurp tas jānes.	Skolēns aiznes traukus.	
Skolotāja aicina skolēnu nomazgāt rokas.	Skolēns izlietņu telpai paskrien garām. Skolotāja to atved atpakaļ un nomazgā rokas.	Skolēns smejas.
Komentāri: Kā sazināšanās līdzekli skolēns valodu izmanto minimāli. Teikumus un vārdu salikumus neveido. Ēšanas laikā izdodas skaidri pateikt “paldies”		

4.novērošanas protokols
Valodas lietošana vizuālās mākslas nodarbību laikā

Datums: 11.02.2021.

Vieta: Skolēna klase

Persona, kuru novēro : Krišjānis

Persona, kas novēro: Gita Gorda

Novērošanas mērķis: Konstatēt skolēnu valodas lietošanu vizuālās mākslas nodarbību laikā

<i>Skolotāja darbība</i>	<i>Skolēna darbība</i>	<i>Novērotāja komentāri</i>
Skolotāja uzdod uzdevumu izveidot apsveikuma kartītes. Skolotāja skaidro un rāda skolēniem: <ul style="list-style-type: none"> • saloci šādi, lai veidotos telpiski trijstūri. • vairākkārtīgi atkārtoti un nodemonstrē. 	Skolēns uzmanīgi klausās un vēro.	Iepriekš ar skolēnu esam tikušies divas reizes lai iepazītos logopēda nodarbībās. Mani ieraugot skolēns sakautrējas. Smaidot noliec galvu uz galda un aizsedz ar roku. Vaigos piesarkst. Bet ar lielu interesi pa spraugu mani vēro un atkal slēpjas.
Asistents iedod sagatavoto aplikācijas papīru un vēlreiz parāda. Tad vadot skolēna rokas veido kopā ziedīņus.	Paņem sagatavoto aplikācijas papīru un sāk locīt. Ik pa brīdim, ļauj asistentam palīdzēt.	Asistents saka, ka tāda reakcija iepriekš nav novērota un tas esot ļoti pozitīvi. Skolēns tā turpina kautrēties kādas 5 min. līdz pierod pie novērotāja klātbūtnes un sāk darīt uzdoto darbu kopā ar asistenti.
Asistents parāda skolēnam fonu, kurš iepriekš jau bija sagatavots	Skolēns skatās, bet atkal uzmet acu skatienu novērotājam, pasmaida un sakautrējas	Valodu skolēns nelieto.
Re, kur foniņš, uz kura mēs līmēsim ziedīņus. Bet vispirms mums nepieciešami kātiņi	Skolēns paņem fona lapu un klausās darāmo darbu.	Skolēnam ir jāizveido ziedīņi (tulpes) un kātiņi no aplikācijas papīra un tie jāpielīmē pie apsveikuma kartītes, kuras fons jau iepriekšējā stundā ir sagatavots.
Asistente iedod skolēnam papīru, uz kura jau ir savilkta līnija pa kurām skolēnam būs jāgriež. Asistente atņem sagrieztos kātiņus.	Skolēns paņem šķēres un sāk griezt. Griež ļoti ātri, nepievēršot uzmanību rūpībai. Sagrieztās papīra loksnītes viņš saburzīja.	Skolēns darbu dara ar interesi. Skolēns izdod dažādas skanas.
Kad kātiņi sagriezti, asistente rāda kā kātiņi būs jāpielīmē pie fona.	Skolēns sāk līmēt izgrieztās zaļās strēmeles pie papīra, neveidojot ziedu pušķi, bet gan visas taisni, paralēli vienu otrai.	Skolēna skatiens liek noprast, ka uzdevumu ir sapratis.

Asistente vairākkārtīgi vērš uzmanību, ka tā darīt nedrīkst.	Skolēns pabeidzis līmēt - sāk laizīt līmi un papīra loksnītes. Skolēns nereaģē uz asistenta aizrādījumu un turpina darīt iesākto.	Skolēns apjūk. Uzvedas izaicinoši.
Asistente paņem nelielo piktogrammas mapīti un rāda attēlu, kuros attēlots simbols "Nedrīkst".	Skolēns paskatās, pasmaida un pārstāj darīt.	Asistente pastāsta, ka simbolus, jeb piktogrammas ikdienā izmanto mazs, jo pavisam nesen tikai sākuši ar tām strādāt. Pagaidām simbolu valodu izmanto tikai nedēļas dienām. Skolas dienas ritma un ārpus skolas aktivitātes. Bet skolēns pats tās vēl nav iemācījis lietot.
Asistente lūdz saskaitīt: cik loksnītes ir pielīmētas? Asistente tur skolēna rokas pirkstu velkot katrai loksnītei līdz un skaļi skaita.	Skolēns kopā ar asistenti skaita. Runā nesaprotamā, dobajā valodā. Uz asistentes pateikto skaitu 10 – skolēns priecīgs māj ar galvu un izdveš dobjas skaņas.	Skolēns izrāda pozitīvas emocijas.
Asistente aicina skolēnu salīmēt ar papīra loksnītēm kātiņus un ziediņus, kā arī skaidro, ka papīra loksnītes ir jālīmē tā, lai trijstūrītis būtu uz leju. Asistente ik palaikam skolēnu uzslavē par katru pielīmētu ziediņu.	Skolēns, sāk līmēt ziediņus. Skolēns vairākkārtīgi izrāda nogurumu un intereses zudumu līmēšanas laikā. Noliec galvu uz galda un piesedz ar roku. Pēc asistenta uzmundrinājuma atkal saņem un pabeidz darbu.	Skolēns ar lielu interesi līmē. Pēc laika sāk izrādīt nogurumu, jeb intereses trūkumu.
Asistente skolēnam lūdz uzrakstīt savu vārdu uz padarītā darbiņa.	Skolēns uzraksta savu vārdu	Skolēns ir priecīgs par paveikto darbu.
Asistente jautā: kas tas ir, ko tu uztaisīji?	Skolēns atbild – puķes (dobajā, maz saprotamā balsī).	Visas nodarbības laikā skolēns neizmanto valodu kā sazināšanās līdzekli.
Vizuālās mākslas stundās beigās, asistente paslavē skolēnu par labi padarīto darbiņu un paņem piktogrammu mapi, lai skaidrotu skolēnam, kas viņam tālāk būs jā dara. Asistente rāda uz piktogrammu sports un saka: tagad, tu, iesi uz sportu!	Skolēns ignorē norādīto asistentes piktogrammu un vērš uzmanību uz mapē norādīto piktogrammu veikal "Spice".	Skolēns izdod dažādas skaņas.
Asistente atkārtoti rāda iepriekš minēto piktogrammu, papildinot, ka skolēns vēlāk ies uz veikal "Spice", bet šobrīd skolēns ies uz sportu, pēc tam ies ēst.	Skolēns priecīgs pamāj ar galvu un ar skaņām apliecina, ka piekrīt.	Skolēns liek noprast, ka ir sapratis turpmākos darbus.

Asistents aicina skolēnu doties uz ģērbtuvi, lai dotos uz blakus ēkas sporta zāli.	Skolēns dodas uz ģērbtuvi, lai saģērbtos.	
Asistente aizved skolēnu uz ģērbtuvi, lai kopīgi dotos uz sporta zāli.	Skolēns aiziet uz ģērbtuvi, parāda asistentei, ka grib palikt viens, izgrūžot viņu no ģērbtuves. Skolēns izslēdz gaismas un viens paliek tumsā. Pēc 1 min. ienāk asistents ieslēdz gaismas. Skolēns saģērbjas un dodas uz blakus ēkas sporta zāli.	Asistente skaidro, ka viņam patīk palikt tumsā un gulēt uz grīdas ģērbtuvē.
Komentāri: Skolēns mutvārdu runu nelieto. Simbolu valodu lieto ar asistenta palīdzību. Izdod dažādas skaņas.		

5.novērošanas protokols
Valodas lietošana sporta nodarbību laikā

Datums: 11.02.2021.

Vieta: Skolēna sporta zāle

Persona, kuru novēro: Krišjānis

Persona, kas novēro: Gita Gorda

Novērošanas mērķis: Konstatēt skolēnu valodas lietošanu sporta nodarbību laikā

<i>Skolotāja darbība</i>	<i>Skolēna darbība</i>	<i>Komentāri</i>
Asistents atstāj skolēnu.	Ieiet sporta zālē, pasniedz novērotājam savu vējjaku. Pārgērbjas sporta drēbēs.	Skatienā ir vērojams prieks par sporta stundu.
Sporta skolotāja aicina skolēnus skriet apkārt sporta zālei.	Skolēns apsēžas uz soliņa, aizspiež ausis un atsakās pildīt prasīto.	Klases biedrs ir nometies uz grīdas un skaļi spiedz, jo iepriekš bija domstarpības ar asistentu. Klases biedra radītais troksnis traucē skolēnam. Sporta skolotāja un asistents mēģina klases biedru nomierināt.
Sporta skolotāja aicina skolēnus sadalīties pa pāriem un mest bumbu otram partnerim.	Kad klases biedrs ir nomierinājies, skolēns sāk mētāt bumbu. Vienu reizi piespēlē sporta skolotājam un pēc tam bumbu mētā pa sienām, pa logu, pa citām bumbām un pa skolotājas datoru.	Skolēns nav sapratis veicamo uzdevumu. Netiek lietota simbolu valoda, lai izskaidrotu veicamo uzdevumu.
Sporta skolotāja paņem skolēnam bumbu nost un aicina uz citu aktivitāti.	Skolēns sēž un skatās.	Skolēns izskatās apjucis.
Sporta skolotāja liek uz grīdas daudz dažādu šķēršļu, izveidojot sajūtu celiņu. Tālāk aicina skolēnu noiet 2 aplis, taču skolēns nereaģē. Tad skolotāja sola iedot skrejriteni, ja viņš noies divus aplis.	Skolēns piekrīt izpildīt doto aktivitāti. Kad ar skolotāju apgājis vienu apli uzrāpjas "zvedru sienā".	Skolēns viens nespēj izpildīt uzdevumu. Pilda to skolotājas pavadībā.
Sporta skolotāja lūdz nokāpj no "zvedru sienas" un iet otru apli.	Skolēns nokāpj no "zvedru sienas". Otru apli skolēns noiet līdz pusei un apguļas zāles vidū. Uz atkārtotu skrejriteņa brauciena piedāvājuma nereaģē. Turpina gulēt, apmēram, 5 min.	Visi bērni aktivitātes pabeiguši. Skolotāja izmisīgi cenšas Skolēnu pierunāt turpināt, bet skolēns nereaģē. Turpina gulēt. Pie skolnieka pieskrien klases biedrs un sāk blaut.

Sporta skolotāja noliek lielo matraci pa vidu zālei, lai mestu kūleņus.	Skolēns no grīdas pieceļas un apguļas uz matrača. Un aizspiež ausis.	Skolēns izrāda nepatiku par apkārtējo troksni.
Sporta skolotāja ienes zālē skrejriteni un rāda to skolēnam.	Skolēns pieceļas un paņem skūteri. Braukā 5 min. pa sporta zāli. Noliek skrejriteni malā, aizskrien līdz matracim un noguļas.	Skolēnam skrejritenis ātri apnīk.
Sporta skolotāja mēģina pierunāt nokāpt viņu no matrača, lai arī citi bērni var izpildīt vingrojumus, kā arī iedod skolēnam lielo bumbu.	Skolēns apsēžas uz bumbas un šūpojas (pēc 2 min. viņam apnīk šūpoties). Pēta klases biedru darbību, grauž nagus. Pēc brīža atkal aiziet uz matrača un apguļas.	Uz skolotājas aicinājumu nereaģē.
Sporta skolotāja grib nolikt matraci, bet skolnieks neceļas. Pēc 5 min. skolotājai izdodas pierunāt skolnieku piecelties.	Skolēns aizspiež ciet ausis, jo atkal klases biedri trokšņo. Skolnieks pieceļas un skrien virsū skolotājai – vēlas to apskaut un noskūpstīt. Skolnieks to darot saka "či či či".	Skolēnam traucē apkārt esošais troksnis, ko rada klases biedri.
Sporta skolotāja atvaira mēģinājumu viņu noskūpstīt. Un saka nē – man nevajag "či či či". Skolotāja atvaira un skaidro ka tā nedrīkst.	Skolēns negribīgi paklausā un aiziet apsēsties uz sporta sola.	Skolēnā vērojama neizpratne par to, kas notiek.
Sporta skolotāja dod nākamo aktivitāti. Katram iedodot florbola nūjas un bumbiņas. Bumbiņas ir jāiesit vārtos.	Skolnieks guļ uz garā sporta sola, spēlējas ar florbola nūju un grauž nagus.	
Sporta skolotāja atkal iedod lielo bumbu.	Skolnieks uz tās apsēžas un šūpojas.	
Sporta skolotāja paziņo ka stunda ir beigusies un bērniem jāiet uz pusdienām.		Stundas laikā Skolēnam netika piedāvāti simboli jeb piktogrammas, kas parādītu veicamo darbu.
Komentāri: Skolēns mutvārdu runu nelieto. Neizmanto arī simbolu valodu. Izdod dažādas skanas. Neuztver mutvārdu runu.		

6.novērošanas protokols
Valodas lietošana ēdienreīžu laikā

Datums: 11.02.2021**Vieta: skolas ēdnīca****Persona, kuru novēro: Krišjānis****Persona, kas novēro: Gita Gorda****Novērošanas mērķis: konstatēt valodas lietojumu ēšanas laikā**

Skolotāja darbība	Skolēna darbība	Piezīmes
Skolotāja aizved skolēnus līdz ēdamzālei. Parāda skolēnam simbolu "mazgāt rokas". Aicina skolēnu mazgāt rokas.	Skolēns pasmaida un ar pozitīvām emocijām dodas mazgāt rokas.	
Skolotāja sagaida skolēnu un rāda skolēnam nākamo simboli "ēst".	Skolēns māj ar galvu un mēģina izlauzties skolotājai garam, lai tiktu pie ēdamgalda.	
Skolotāja aicina skolēnu nesteigties un lēnām doties pie sava ēdamgalda un apsēsties.	Skolēns paklausot skolotāju lēnām dodas pie galda un apsēžas.	Uz galda jau ir uzservēts ēdiens. Kartupeļi ar maltās gaļas mērci un salātiem.
Skolotāja aicina skolēnu sākt ēst.	Skolēns bez kavēšanās uzsāk ēšanu. Karoti tur neveikli, iespiedis rokās kā to dara mazuļi.	Ceļot augšā ēdienu tas birst uz gada.
Skolotāja aicina skolēnu izmantot tikai dakšiņu.	Skolēns ēdot palīdz ar otru roku noturēt ēdienu uz dakšiņas. Ik pa laikam padzeros.	Skolēnam neveiklas kustības ēdot, bet kopumā sanāk labi. Skolēns izēd tukšu un ar žestiem rāda, ka vēlas vel.
Skolotāja paņem simbolu kartiņu mapi un rāda, ka vairāk simbolu nav.	Skolēns atreaģē ar dusmīgu sejas izteiksmi.	
Skolotāja mudina skolēnam pateikt paldies par pusdienām. Rāda simboli kartīti.	Skolēns mēģina izrunāt vārdu paldies.	Skolēnam izdodas pateikt paldies. Dabjā izstieptā balsī.
Skolotāja aicina skolēnu nolikt savus traukus virtuvē. Parāda, kurp tas jānes.	Skolēns ļoti priecīgs dodas nolikt traukus.	
Skolotāja aicina skolēnu nomazgāt rokas, rādot ar roku virzienu uz izlietnes telpu. Un piebilst, nomazgā rokas un tad iesim uz veikalu "Spice".	Skolēns izdzirdot vārdu spice prasa skolotājai simbolu mapi. Vēlas parādīt spices simbolu. Atrodot simbolu "Spice" rāda ar pirkstu. Pēc tam priecīgs dodas mazgāt rokas.	Skolēnam pozitīvas emocijas rada simbols veikals "Spice". Asistente saka, ka uz veikalu "Spice" iet piektdienās un pērk saldumus.
Komentāri: Skolēns mutvārdu runu nelieto. Ar asistenta palīdzību lieto simbolu valodu. Uztver apgūtu simbolu valodu.		

7.novērošanas protokols
Valodas lietošana mājturības nodarbību laikā

Datums: 16.02.2021.**Vieta: Skolēna klase****Persona, kuru novēro: Gundega****Persona, kas novēro: Gita Gorda****Novērošanas mērķis: Konstatēt skolēnu valodas lietošanu mājturības nodarbību laikā**

<i>Skolotāja darbība</i>	<i>Skolēna darbība</i>	<i>Novērotāja komentāri</i>
Skolotāja sasveicinās. Pastāsta, ko stundā darīs.	Skolēns klausās. Smaida	Skolēns uzreiz nesaprot skolotājas teikto. Skolēnam ir asistents, kurš visu vairāk kārtīgi izskaidro.
Skolotāja palūdz skolēniem nomazgāt rokas un uzvilkt priekšautus.	Skolēns ar asistenta palīdzību nomazgā rokas. Rūpīgi tās noslauka dvielī.	Skolēns izrunā vārdu cepumi vairākas reizes. Smalkā balsī.
Skolotāja palūdz skolēniem sameklēt nepieciešamos produktus.	Skolēns ar asistenta palīdzību meklē nepieciešamās lietas.	Produkti ir uzrakstīti uz tāfeles. Kāds cits skolēns nolasa. Asistente vairākkārtīgi lūdz lai skolēns paņem nepieciešamo. Skolēns ar asistenta palīdzību ir sameklējis nepieciešamās lietas. Meklējot atkārtu vārdu cepumi.
Skolotāja vēro kā skolēni pārtikas plauktos meklē nepieciešamās lietas.	Skolniecei paiet ilgs laiks, kamēr visu ir atradusi.	Skolēns valodu neizmanto. Smaida.
Skolotāja iet klāt katram skolēnam un stāsta, kas ir jā dara.	Skolēns kopā ar asistentu izveido cepumu masu. Skolēns pats nedomā, ko darīs tālāk. Tikai pēc asistenta uzaicinājuma.	Skolēns pēc asistenta uzaicinājuma atkārtu prasīto vārdu. Cukurs, milti, auzu pārslas. Vārdi ir gandrīz saprotami. Tomēr skolēns tos lieto pēc uzaicinājuma.
Skolotāja dod tālākās instrukcijas.	Skolēns ar asistenta palīdzību izpilda skolotājas instrukcijas. Paņem pannu, ar karoti liek pannā sagatavoto cepumu mīklu. Kad panna salikta liek to cepeškrāsnī.	Atkārtu vārdus pēc skolotāja uzaicinājuma. Uz jautājumiem neatbild.
Komentāri: Skolēns mutvārdu runu lieto pēc skolotājas uzaicinājuma. Stundas laikā tika atkārtoti 5 vārdi (cepumi, milti, skaisti, cukurs) . Vārdu salikumus nelieto teikumus neveido. Skolēns patstāvīgi runu nelieto lai izteiktos vai izteiktu vēlēšanos.		

8.novērošanas protokols
Valodas lietošana latviešu valodas nodarbību laikā.

Datums: 16.02.2021.

Vieta: skolēna klase

Persona, kuru novēro: Gundega

Persona, kas novēro: Gīta Gorda

Novērošanas mērķis: Konstatēt skolēnu valodas lietošanu latviešu valodas nodarbību laikā

<i>Skolotāja darbība</i>	<i>Skolēna darbība</i>	<i>Komentāri</i>
Skolotāja sagaida skolēnus. Sasveicinās un lūdz sagatavot mācību grāmatas un burtnīcas.	Skolēns ar asistenta palīdzību izdara prasīto.	Skolēns prasīto uztver, bet ar asistenta vairākkārtīgu atkārtošānu.
Skolotāja iesāk nodarbību ar pavasarīgu dzejoli. Pēc dzejoļa nolasīšanas jautā: Kādus pavasara vēstnešus jūs dzejolī dzirdējāt?	Skolniece atkārtu vārdu pēc asistenta teiktā.	Skolniece vairāk kārtīgi atkārtu pūpoli, pūpoli.
Skolotāja uzrunā skolēnu. Kādus Tu saklausīji pavasara vēstnešus. Skolotāja saka priekšā : pūpoli, lietus, putni.	Skolniece prasības izpilda, bet ar lielu asistenta iesaistīšanos.	Skolēns valodu uztver tikai tad, kad asistents skatās acīs un vairāk kārtīgi atkārtu. Visas atbildes priekšā pasaka asistents.
Skolotāja, palūdz norakstīt lasīto dzejoli no grāmatas.	Skolnieks raksta, rokraksts ir nesaprotams.	Asistents mēģina vadīt skolnieces roku. Izpildītais darbs ir nesaprotams.
Skolotāja lūdz skolēniem pavītrot īpašības vārdus ar vienu līniju. Lūdz pēc tam tos nosaukt.	Skolēns prasīto pilda ar asistenta palīdzību.	Patstāvīgi skolēns nolasīt un nosaukt nevar. Runu lieto tikai pēc asistenta uzaicinājuma.
Skolotāja lūdz pasvītrot ar divām līnijām vārdus, kuri raksturo pavasara atnākšanu. Skolotāja lūdz skolēnus šos vārdus nosaukt.	Skolēns izpilda prasīto ar lielu piepūli un asistenta iesaistīšanos.	Skolēns paliek nepacietīgs. Var redzēt, ka pacietības vairs nav. Grib atstāt darba vietu. Izrunā vārdus negribu, vairs negribu.
Skolotāja lūdz nolasīt skaļi visu dzejoli. Skolotāja palīdz skolēniem.	Skolēnam lasīšana sagādā grūtības.	Skolēns nelasa. Atkārtu negribu, negribu.
Skolotāja jautā skolēniem, par ko viņi šodien mācījās.	Skolēns smaida. Asistents pasaka priekšā. Skolniece saka pūpoli.	Skolniece aiziet uz blakus telpu un apguļas.
Komentāri: Skolēns patstāvīgi mutvārdu runu nelieto. Neizmanto arī simbolu valodu. Ar grūtībām uztver teikto. Pozitīvi ir tas, ka skolēns atkārtu dažādus pateiktos vārdus.		

9.novērošanas protokols
Valodas lietošana ēdienreīžu laikā

Datums: 16.02.2021**Vieta: skolas ēdnīca****Persona, kuru novēro: Gundega****Persona, kas novēro: Gita Gorda****Novērošanas mērķis: konstatēt valodas lietojumu ēšanas laikā**

Skolotāja darbība	Skolēna darbība	Piezīmes
Skolotāja aizved skolēnus līdz ēdamzālei. Palūdz nomazgāt rokas.	Skolēns dodas mazgāt rokas.	Skolnieks bieži smaida
Skolotāja aicina skolēnu doties pie galda un sākt ēst.	Skolēns neēd uzlikto ēdienu. Ed tikai maizi un dzer sulu. Skolēns jautā vēl. Paņem no klases biedriem maizi un ēd .	Skolotāja informē, ka skolēns nekad neēd skolas ēdienu. Mājās ēdot mamma gatavoto. Mamma līdzī savu ēdienu uz skolu nedod. Skolēns skolā ēd tika maizi.
Skolotāja aicina pateikties par pusdienām.	Skolniece saka paldies, paldies.	Skolniece spalīgā balsī saka paldies.
Skolotāja palūdz aiznest traukus uz virtuvi.	Skolēns aiznes traukus uz virtuvi	
Skolotāja lūdz skolēnus nomazgāt rokas.	Skolēns nomazgā rokas	
Komentāri: Skolēns patstāvīgi mutvārdu runu nelieto. Prasītos vārdus mēģina izrunāt. Izrunātie vārdi ēšanas laikā ir “vēl” un “paldies.”		

10. pielikums. Valodas lietošana latviešu valodas nodarbību laikā - Krišs

10.novērošanas protokols
Valodas lietošana latviešu valodas nodarbību laikā

Datums: 15.02.2021

Vieta: skolēna klase

Persona, kuru vēro: Krišs

Persona, kas novēro: Gīta Gorda

Novērošanas mērķis: konstatēt valodas lietojumu latviešu valodas stundas laikā.

Skolotāja darbība	Skolēna darbība	Piezīmes
Skolotāja sasveicinās. Un saka bērniem, ka prieks viņus redzēt. Sāksim latviešu valodu. Sagatavojiet latviešu valodas pierakstu burtnīcas un grāmatas.	Skolēns nereaģē uz teikto. Skatās uz skolotāju.	Pārējie skolēni sasveicinās un paņem mācību grāmatas.
Skolotāja jautā – kādas skaņas ir dzirdamas pavasarī?	Skolēns turpina skatīties uz skolotāju.	Skolēnam klāt ir asistents. Pārējie skolēni skolotājam sniedz atbildes.
Skolotāja palūdz atvērt grāmatas lpp. kur ir stāsts “Ziemas kaujas”. Lūdz lasīt skaļi skolēnam.	Skolēns mēģina lasīt. Lasa ļoti klusu. Skolēna runa ir nesaprotama, neskaidra.	Ar asistenta palīdzību tiek paņemta mācību grāmata un atrasta vajadzīgā lapaspuse. Skolotāja piebilst, ka skolēns prot lasīt. Ja grib, varot lasīt arī skaidrāk.
Skolotāja pēc ilgas gaidīšanas nolasa stāstiņu priekšā. Izskaidro nezināmos vārdus. ”Tērcīte”, ”Ledus kraukšķ” un “Saburbējis” Apmēram 10 min.	Skolēns tekstam neseko līdzī. Skatās vienā punktā uz loga pusi. Uz asistenta aizrādījumu nereaģē. Izstaipās, pārkārto savu sēdēšanas pozīciju un apguļas uz rokām. Uz galda virsmas žāvājas.	Tekstu lasa klases biedrs. Skolēna asistents ik pa brīdim mēģina skolēnu pievērst lasāmajam tekstam. Skolēns neizrāda nekādu interesi.
Skolotāja aizrāda skolēnam, lai neguļ.	Skolēns attaisa acis. Sāk šūpināt kājas. Skolotājas runā neklausās. Staipās un žāvājas.	Skolēns nav ieinteresēts.
Skolotāja stāsta par pavasara notikumiem. Kas ir ledus iešana.	Skolēns spļauj uz pirkstiem un spēcīgi berž pa galdu. Izdod dažādas skaņas.	No skolēna puses valodas lietojums nav dzirdams.

Skolotāja iedod bērniem pārtraukumu 5 min.	Skolēns turpina sēdēt. Grauž nagus, berž galdu ar pirkstiem un urbina degunu.	Visi skolēni pauzes laika paliek savos solos. Viens uz galda guļ.
Skolotāja atstāj klasi.	Skolēns pieceļas un sāk staigāt no vienas klases gala uz otru. Gaitu paātrina un izdveš dažādas nesaprotamas skaņas. Apsēžas un pie sevis dūc. Ar pirkstiem atkal spēcīgi berž galdu.	Ierauga asistentu aiziet apsēsties. Valodu nelieto.
Skolotāja ienāk klasē. Turpina stundu. Skatāmies 5. uzdevumu.		Skolēni meklē uzdevumu.
Skolotāja jautā ko nozīmē saule ēd sniegu?	Skolēns sēž un klusē.	
Skolotāja nolasa dzejolīti "Saule ēd sniegu". Skolotāja skolēniem dzejolīti liek norakstīt.	Skolēns turpina sēdēt un skatīties pa logu. Pēc asistenta iesaistīšanās skolēns sāk rakstīt. Skolēns raksta pavirši lielajiem drukātajiem burtiem. Steidzīgi.	Skolēni raksta 15. min.
Skolotāja jautā skolēniem kas ir pirmajā teikumā. Vai tur notiek kāda darbība.	Skolēns burtnīcu jau ir nolīcis. Skolotāju neklausās. Skatās vienā punktā un ik pa laikam turpina berzt galda virsmu. Atkārtoti veido stereotipiskas darbības ar rokām. Kož delnā.	Skolēns ļoti bieži kož savā labās rokas delnā. Uz delnas ir izveidojusies liela rēta. Tāpat skolēns ir izstrādājis sev stereotipiskas darbības. Beržot abu roku pirkstus vienu pret otru. Pārējie klases skolēni strādā. Atbild uz skolotājas jautājumiem par dzejoli.
Komentāri: Skolēns patstāvīgi valodu neizmanto. Izdod dažādu skaņu sakopojumu dažādās intonācijās. Savas vēlmes izsaka rādot ar rokām.		

**11.novērošanas protokols
Valodas lietošana ēdienreižu laikā**

Datums: 15.02.2021

Vieta: skolas ēdamzāle

Persona, kuru novēro: Krišs

Persona, kas novēro: Gita Gorda

Novērošanas mērķis: konstatēt skolēna valodas lietojumu ēdienreizes laikā.

Skolotāja darbība	Skolēna darbība	Piezīmes
Pirms ēdienreizes skolotāja atgādina skolēniem, ka jāaiziet uz labierīcībām.	Skolēns aiziet uz labierīcībām.	Asistents aizvada līdz durvīm.
Skolotāja dodas uz ēdamzāli. Skolotāja atgādina, ka jānomazgā rokas un parāda uz izlietņu telpu.	Skolēns dodas uz izlietņu telpu un mazgā rokas. Mazgājot rokas skolēns smaida. Izdveš nesaprotamas skaņas.	Rokas mazgā pavirši. Bez ziepēm. Ar asistenta iesaistīšanos skolēns paņem ziepes. Asistents stāv blakus un atkārto ka rokas jāmazgā rūpīgi.
Skolotāja sagaida skolēnus pie ēdamzāles durvīm aicina skolēnu apsēsties pie galda.	Skolēns lieliem soļiem, gandrīz skriešus aizdodas pie sava klases galda.	Skolēns vēl joprojām smaida un izdveš nesaprotamas skaņas.
Skolotāja skolēnam uzliek uz galda makaronus un salātus.	Skolēns satver karoti un sāk ēst.	Skolēns ēd lielām pilnām karotēm. Ēdiens pa pusei birst ārā no mutes.
Skolotāja atgādina skolēnam, ka nekur nav jāsteidzas, lai ēd lēnāk un kārtīgāk.	Skolēns uzlūko skolotāju, pasmaida, un turpina ēst. Ik palaikam ar pirkstiem berzē galda virsmu.	Skolēns ir ļoti paviršs. Uz skolotājas aicinājumu ēst kārtīgāk skolēns nereaģē un turpina kā iesācis. Ar skaņu palīdzību un žestiem parāda ka vēlas vel salātus.
Kad skolēni paēduši skolotāja mudina skolēnus pateikt paldies un aiznes savus traukus uz virtuvi.	Skolēns pasaka paldies (dobjā balsī) aiznes traukus uz virtuvi.	Skolēns lieliem soļiem aizdodas un gandrīz mešus noliek savus traukus uz virtuves galda. Ēdienreižu laikā valodu nelieto.
Komentāri: Mutvārdu runu neizmanto.		

12.novērošanas protokols
Valodas lietošana sporta nodarbību laikā

Datums: 15.02.2021

Vieta: Skolas sporta zāle

Persona, kuru novēro: Krišs

Persona, kas novēro: Gita Gorda

Novērošanas mērķis: konstatēt skolēna valodas lietojumu sporta nodarbību laikā.

Skolotāja darbība	Skolēna darbība	Piezīmes
Skolotāja saveicinās ar skolēniem un uzdod skriet piecus apļus apkārt sporta zālei.	Skolēns nedaudz paklausa un paskrien, bet pārsvarā iet.	
Skolotāja lēnām apstaigā skolēnus un pamāca. Uz brīdi aizkavējas pie kāda skolēna.	Skolēns nepilda uzdevumu, lēkā uz vietas, savas rokas vienu pret otru sit, nedaudz kā "putniņš" palidinās.	Asistents ātri noreagē un atrisina situāciju.
Skolotājs mierīgi runā, nekliedz. Skolotājs parādā kā jālēkā.	Skolotājs norādījumus pilda minimāli. Skolnieks aizspiež sev ausis ciet un dara pa savam.	No malas izskatās, ka viņa kājas ir stīvas, vai muskulatūra ļoti saspringta un tāpēc nelēkā tā kā to parāda priekšā.
Skolotājs uzdod mētāt lidojošos šķīvīšus.	Skolēns šķīvīti aizmet, stāv uz vietas, zemē nomesto lidojošo šķīvīti neiet un neceļ. Iet pacelt tikai tad, kad skolotājs dod norādījumu.	Skolēns visu dara, bez vārdiem.
Skolotāja uzdod lielo riņķu ripināšanu starp diviem skolniekiem.	Skolēnam patīk šī nodarbe. Ar rokām riņķi ripina vāji, nespēj to aizripināt līdz otram skolniekam. Novēršas no uzdevuma izpildes, pieiet pie palodzes.	

Skolotāja uzdod nākamo uzdevumu. Skolotājs parāda kā to jādara. Lielā riņķa griešana uz vietas.	Skolēnam udevums nepadodas. Skolēns novērš savu uzmanību.	Ja skolotāja nepalūdz, skolēns negriež riņķi, līdinās kā “putniņš”, iekliedzās (spontāni).
Skolotājs uzdod pildīt nākamo uzdevumu	Skolēns pilda iepriekšējo uzdevumu.	
Skolotājs atgādina skolēnam, ka jāpilda nākamais uzdevums. Bumbu likšana no viena groza - otrā grozā, sēžot uz zilās krāsas speciālām konstrukcijām zem kurām ir četri ritentiņi	Skolēns doto uzdevumu pilda lēni. Skolēns pieceļas un doto uzdevumu sāk pildīt pēc savas saprašanas, staigāja no viena groza uz otru.	Skolēns runu neizmanto. Izdod skanas dažādās intonācijās.
Nākamais uzdevums – bumbu mešana grozā.	Skolēnam uzdevums padodas, bet nav spējīgs mierīgi nostāvēt uz vietas. Paliek divas zilas bumbas. Skolēns netrāpa grozā, sāk kliegt, atņem bumbu no otra skolnieka. Iekliedzās, jo pašam metot, bumba neiekrīt grozā	Skolēnam nepārtraukti jāatgādina, lai pats ņem un met bumbas grozā. Skolēns iespītējās, grib mest tikai vienu bumbu grozā. Netrāpa grozā, kož sev rokā. Ja trāpa, priecājas, lēkā un ar savām rokām vienu pret otru uzsit.
Skolotāja uzdod nākamo uzdevumu. Ar kājām jāpārkāpj pāri neliela izmēra zaļām barjerām.	Sāk lēkāt kā “putniņš”, dungo pie sevis, stāv uz vietas, uzdevumu nepilda.	Skolotājam ir jāstāsta un jārāda kā pildīt uzdevumu. Otrais skolnieks pilda. Skolēns skatās, bet pats nepilda.
Skolotāja dod nākamo uzdevumu. Bumbu ripināšana zem barjerām.	Skolēns bumbu aizripina, bet neiet tai pakāļ. Skolotājai ir jāatgādina, ka bumbu pašam jāpaņem.	Skolēnam neizdodas, nesanāk bumbu aizripināt, kož sev labajā rokā, aizspieda ausis ciet.
Skolotājam jālūdz, lai skolēns izpilda uzdevumu. Skolotājs saka, lai ripina bumbu. Skolotājs liek paņemt melno bumbu (pildbumbu).	Skolēns paliek ļoti pasīvs, stāv uz vietas, neko nedara. Skolēns ļoti vāji pilda uzdevumu, vāji ripina bumbu. Skolēns smērē sienu ar savām siekalām .	
Skolotāja uzdod skolēnam stāvēt uz bumbas nekustīgi.	Skolēns nokāpj no bumbas, neklausā, siekalo sienu, kož sev rokā (labās rokas pirkstos).	

Skolotāja paziņo, ka nodarbība ir beigusies.	Skolēns sāk jautāt gan klases biedram, gan skolotājam, kad viņiem vārda dienas un tā vairākas reizes un uzstājīgi. Mēģina pieskarties klases biedram un atkal jautā, kad viņam vārda diena. Skolnieks sāk sev kost rokā.	Klases biedrs neatbild uz skolnieka jautājuma.
Skolotājs paslavē bērnus par labu darbu.	Skolēns skatās uz skolotāju un smejas.	Skolēns valodu neizmanto. Tikai skaņas.
Komentāri: Skolēns mutvārdu runu gandrīz neizmanto. Nodarbības beigās izmanto dažus vārdus. Vārdu salikumu “Kad tev vārda diena”. Runa ir nesaprotama, izplūdusi.		

13. pielikums. Valodas lietošana vizuālās mākslas nodarbību laikā - Matīss

13.novērošanas protokols
Valodas lietošana vizuālās mākslas nodarbību laikā

Datums: 16.02.2021.

Vieta: Skolēna klase

Persona, kuru novēro : Matīss

Persona, kas novēro: Gita Gorda

Novērošanas mērķis: Konstatēt skolēnu valodas lietošanu mājturības nodarbību laikā

<i>Skolotāja darbība</i>	<i>Skolēna darbība</i>	<i>Novērotāja komentāri</i>
Skolotāja sasveicinās. Pastāsta, ko stundā darīs.	Skolēns uzmanīgi klausās un vēro.	Skolēns saprot uzdoto. Nodarbības laikā būs jāuztaisa auzu pārslu cepumi.
Skolotāja palūdz skolēniem nomazgāt rokas un uzvilkt priekšautus.	Skolēns dodas pie izlietnes, lai nomazgātu rokas.	Skolēns valodu neizmanto. Izpilda skolotājās prasīto.
Skolotāja palūdz skolēniem sameklēt nepieciešamos produktus.	Skolēns skatās, bet atkal uzmet acu skatienu novērotājam, pasmaida un sakautrējas	Produkti ir uzrakstīti uz tāfeles. Kāds cits skolēns nolasa. Valodu skolēns nelieto.
Skolotāja vēro kā skolēni pārtikas plauktos meklē nepieciešamās lietas.	Skolēns ir sameklējis nepieciešamo lietu sarakstu, lai sāktu gatavot ēst. Skatās uz skolotāju.	Skolēns valodu neizmanto.
Asistente iedod skolēnam papīru, uz kura jau ir savilkta līnijas pa kurām skolēnam būs jāgriež. Asistente atņem sagrieztos kātiņus.	Skolēns paņem šķēres un sāk griezt. Griež ļoti ātri, nepievēršot uzmanību rūpībai. Sagrieztās papīra loksnītes viņš saburzīja.	Skolēns darbu dara ar interesi. Skolēns izdod dažādas skanas.
Skolotāja iet klāt katram skolēnam un stāsta, kas ir jādara.	Skolēns izpilda visas skolotājas instrukcijas.	Skolēns pēc skolotājas uzaicinājuma atkārtoti prasīto vārdu. Vārdi ir nesaprotami. Cukurs, milti, auzu pārslas.
Skolotāja dod tālākās instrukcijas.	Skolēns izpilda skolotājas instrukcijas. Paņem pannu, ar karoti liek pannā sagatavoto cepumu mīklu. Kad panna salikta liek to cepeškrāsnī.	Atkārtoti vārdus pēc skolotāja uzaicinājuma. Atbild jautājumus. Valoda ir nesaprotama.
Komentāri: Skolēns mutvārdu runu lieto pēc skolotājas uzaicinājuma. Pateiktie vārdi ir nesaprotami. Vārdu salikumus nelieto teikumus neveido.		

14.novērošanas protokols
Valodas lietošana latviešu valodas nodarbību laikā.

Datums: 16.02.2021.**Vieta: skolēna klase****Persona, kuru novēro: Matīss****Persona, kas novēro: Gīta Gorda****Novērošanas mērķis: Konstatēt skolēnu valodas lietošanu latviešu valodas nodarbību laikā**

<i>Skolotāja darbība</i>	<i>Skolēna darbība</i>	<i>Komentāri</i>
Skolotāja sagaida skolēnus. Sasveicinās un lūdz sagatavot mācību grāmatas un burtnīcas.	Skolēns izdara prasīto	Skolēns saprot prasīto.
Skolotāja iesāk nodarbību ar pavasarīgu dzejoli. Pēc dzejoļa nolasīšanas jautā: Kādus pavasara vēstnešus jūs dzejolī dzirdējāt?	Skolēns klausās citu klases biedru atbildes.	Klases biedrs ir nometies uz grīdas un skaļi spiedz, jo iepriekš bija domstarpības ar asistentu. Klases biedra radītais troksnis traucē skolēnam. Sporta skolotāja un asistents mēģina klases biedru nomierināt.
Skolotāja uzrunā skolēnu. Kādus Tu saklausīji pavasara vēstnešus. Skolotāja saka priekšā : pūpoli, lietus, putni.	Skolēns cenšas kaut ko pateikt bet. Valoda ir nesaprotama. Skolēns mēģina atkārtot pēc skolotājas.	Skolēna valoda ir nesaprotama..
Skolotāja, palūdz norakstīt lasīto dzejoli no grāmatas.	Skolēns raksta dzejoli. (~10 min.) Cenšas glīti.	
Skolotāja lūdz skolēniem pavītrot īpašības vārdus ar vienu līniju. Lūdz pēc tam tos nosaukt.	Skolēns izpilda prasīto.	Skolēns nosaukt nevar, jo ir grūtības izrunāt.
Skolotāja lūdz pasvītrot ar divām līnijām vārdus, kuri raksturo pavasara atnākšanu. Skolotāja lūdz skolēnus šos vārdus nosaukt.	Skolēns izpilda prasīto. Mēģina rakstīto nolasīt.	Skolēns mēģina nolasīt pūpoli. Izruna ir neskaidra.
Skolotāja lūdz nolasīt skaļi visu dzejoli. Skolotāja palīdz skolēniem.	Skolēns mēģina lasīt.	Skolēna balss ir dobja nesaprotama.
Skolotāja jautā skolēniem, par ko viņi šodien mācījās.	Skolēns klusē.	Redzams, ka skolēns labprāt skolotājai atbildēt, bet no nedara jo runāšana sagādā grūtības.
Komentāri: Skolēns mutvārdu runu nelieto. Neizmanto arī simbolu valodu. Izdod dažādas skaņas. Uztver mutvārdu runu. Labprāt iesaistās stundā.		

15.novērošanas protokols
Valodas lietošana ēdienreīžu laikā

Datums: 16.02.2021

Vieta: skolas ēdnīca

Persona, kuru novēro: Matīss

Persona, kas novēro: Gita Gorda

Novērošanas mērķis: konstatēt valodas lietojumu ēšanas laika

Skolotāja darbība	Skolēna darbība	Piezīmes
Skolotāja aizved skolēnus līdz ēdamzālei. Palūdz nomazgāt rokas.	Skolēns dodas mazgāt rokas.	
Skolotāja aicina skolēnu doties pie galda un sākt ēst.	Skolēns bez kavēšanās uzsāk ēšanu. Ēd lēni un akurāti.	
Skolotāja pavaicā skolēnam vai viņam garšo.	Skolēns pamāj ar galvu un turpina ēst. Skolēns izēd tukšu, noliek dakšīņu un gaida.	
Skolotāja mudina skolēnam pateikt paldies par pusdienām.	Skolēns mēģina izrunāt vārdu paldies.	Skolēnam izdodas pateikt paldies. Valoda ir nesaprotama.
Skolotāja aicina skolēnu nolikt savus traukus virtuvē. Parāda, kurp tas jānes.	Skolēns lēnām un uzmanīgi paņem traukus un aiznes uz virtuvi.	
Skolotāja aicina skolēnu nomazgāt rokas, rādot ar roku virzienu uz izlietnes telpu.	Skolēns dodas mazgāt rokas. Nomazgājies rokas klusu gaita nākamās skolotāja instrukcijas	Skolēns ir kluss. Valodu patstāvīgi nelieto.
Komentāri: Skolēns patstāvīgi mutvārdu runu nelieto. Prasītos vārdus mēģina izrunāt. Valoda ir nesaprotama. Vārdu savienojumus neveido. Jautājumus neuzdod.		

Stāsta varoņi Mats un Mollija
(korigējoši attīstošā darbība)

Stāsts "Varde kokā"

1. attēls

2. attēls

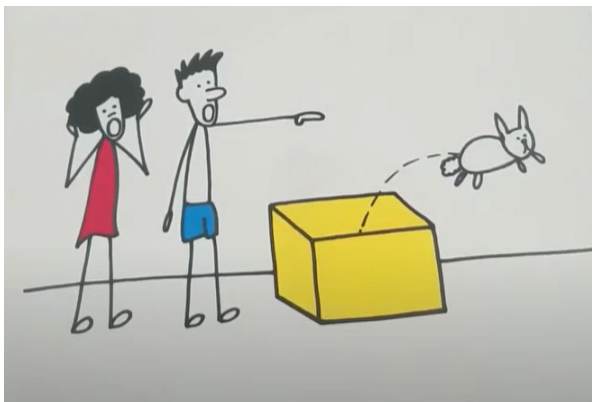

3. attēls

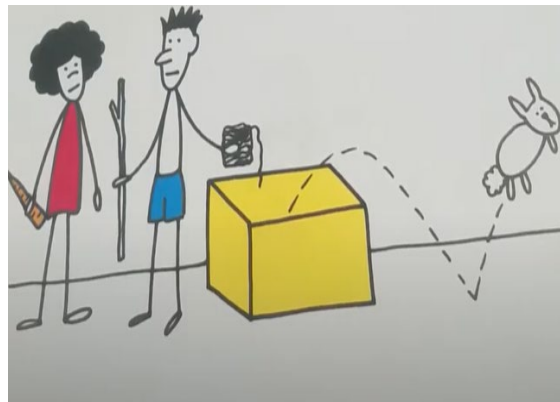

4. attēls

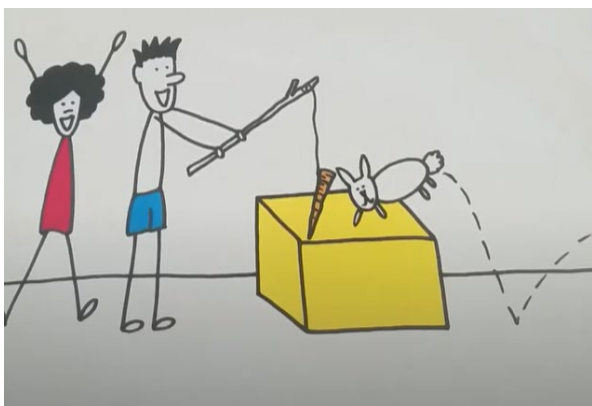
4. nodarbība “Noķer zaķi”

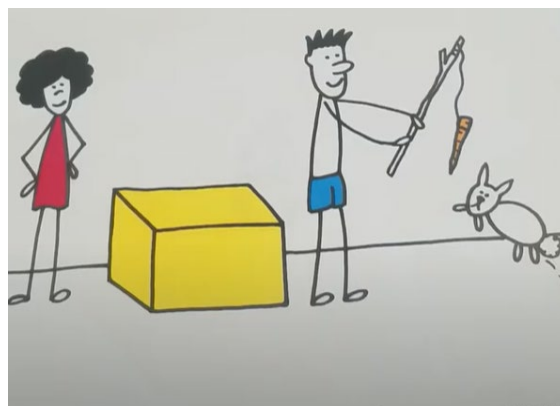
1. attēls

2. attēls

3. attēls

4. attēls

Nodarbības tēma: Noķer zaķi

Nodarbības mērķis: Izmantojot sociālo stāstu, mācīt lietot simbolu valodu kā sazināšanās līdzekli.

Jaunie apgūstamie simbolu vārdi:

(~ 10 min)

SKOLOTĀJS: Skolotāja sasveicinās (uzliek sasveicināšanās simbolu uz tāfeles).

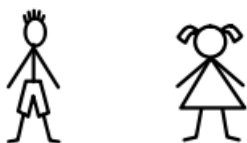
Sveiks

1.attēls

SKOLĒNS: Sasveicinās un uzliek savu sasveicināšanas simbolu uz tāfeles (1.attēls).

SKOLOTĀJS: Pastāsta ko šodien darīs. Rāda attēlus, kur ir redzami galvenie stāstu varoņi (16.pielikums). Piestiprina pie tāfeles. Rāda ar roku uz Matu un saka tas ir Mats un tā ir Mollija.

Skolotāja stāsta varoņiem piestiprina Widgit programmā veidotos simbolu , Matu un Molliju (2.attēls). Skolotāja lūdz skolēnam pašam parādīt, kur ir Mats un , kur ir Mollija.

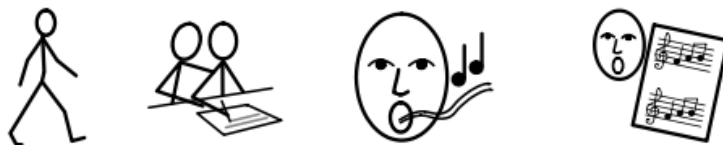
Mats Mollija

2. attēls

SKOLĒNS: Klausās. Parāda attēlos Matu un Molliju (2.attēls, 16.pielikums).

Ja nepieciešams skolotāja atkārtoti vairākas reizes, kamēr skolēns sapratīs.

SKOLOTĀJA: Skolotāja jautā skolēnam vai viņš vēlētos nākt palīgā nodziedāt dziesmiņu par “Matu un Molliju ?” Skolotāja piestiprina pie tāfeles simbolus “Nāc palīdzi dziedāt dziesmu” (3.attēls). Skolotāja izliktos simbolus vairākkārtīgi atkāro un parāda. Pie vārda “dziesma” padungo.

Nāc palīdzi dziedāt dziesmu

3.attēls

SKOLĒNS: Piekrīt dziedāt.

SKOLOTĀJA: Skolotāja rāda pie tāfeles piestiprinātos simbolus ar dziesmu vārdiem. Skolotāja vispirms nodemonstrē dziesmu rādot ar vienu roku simbolus ar otru rāda roku kustības. Iepriekš

palūdz skolēnu klausīties un skatīties uzliedot uz tāfeles simbolu klausies un skaties (4.attēls). Ja nepieciešams atkārtoti vairākas reizes kamēr skolēns saprot.

klausies un skaties

4.attēls

SKOLOTĀJA: Skolotāja lūdz skolēnu darboties līdzīgi. Skolotāja dzied un rāda katru simbolu un ar otru roku kustības (5.attēls).

Mats un Molija, Mats un Molija (rāda simbolus).

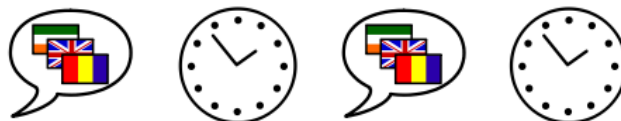
Valodai laiks, valodai laiks (Skolotāja rāda simbolus).

Klausies un skaties, klausies un skaties (ar vienu roku rāda simbolus uz tāfeles ar otru roku kustības). *Varam sākt, varam sākt* (rāda simbolus).

SKOLĒNS: Skolēns savu iespēju robežās dzied vārdus un rāda līdzīgi roku kustības.

Mats un Molija, Mats un Mollija

Valodai laiks, valodai laiks .

Klausies un skaties, klausies un skaties.

5.attēls

SKOLOTĀJA: Palūdz skolēnu nodziedāt vēlreiz un rādīt uz simboliem dziedamas vārdus. Savu iespēju robežās atkārti vārdus. Skolotāja piestiprina divus attēlu komplektus pie tāfeles. Vienu komplektu sev otru skolēnam un rāda kopā (5.attēls).

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu, aplaudē. Iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura skolēnam ir iespēja izvilkt mazu konfektīti.

SKOLĒNS: Priecīgs par saņemto kārumu. Izrāda interesi strādāt tālāk.

(1.attēls ~ 7 min.)

SKOLOTĀJA: “Man ir stāsts, ko pastāstīt. Tas ir tik smieklīgs! Stāsta nosaukums ir ”Noķer zaķi” Vai esi gatavs redzēt pirmo attēlu? Labi? (Uz galda stāv nolikti 4 attēli ar attēlu uz leju. Vīrs attēliem ir pielikti numuri. Skolotājā paņem attēlu tur rokā un stāsta par to (1.attēls). Skolotāja jautā ko tu redzi pirmajā attēlā?”. Izliek simbolu kartītes pie tāfeles ar uzdoto jautājumu. Ja nepieciešams iesaista asistentu uzdodot to pašu jautājumu un ar žestu valodu palīdz.

7.attēls

SKOLOTĀJA: Iedrošina skolēnu pastāstīt par lietām, kas redzamas attēlā. Skolotājai uz galda ir izliktas vairākas simbolu kartītes. Skolotāja lūdz skolēnam no simbolu valodas kartītēm izvēlēties tās simbolu kartītes kuras ir redzamas attēlā un piestiprināt tās pie tāfeles. Savu iespēju robežās kopā ar skolotāju mēģina izrunāt (attēlu rindā ir arī neatbilstošās kartītes, 8.attēls).

Mats Mollija zaķis kaste varde kaķis

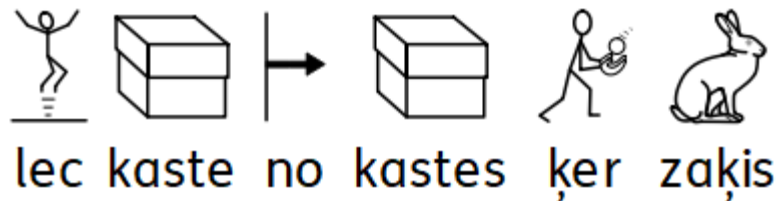
8.attēls

SKOLĒNS: Skolēns noklausās skolotājas teikto. Atlasa tās simbolu kartītes, kuri objekti ir redzami attēlā. Ņemot katru simbolu, parāda to attēlā pieliek pie tāfeles (8.attēls). Savu runāšanas iespēju robežās izrunā vārdus.

SKOLOTĀJA: Paslavēs skolēnu par labu darbu un dod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura skolēns izvelk mazu konfektīti.

SKOLĒNS: Priecīgs par saņemto kārumu. Skolēns gatavs nākamajam uzdevumam.

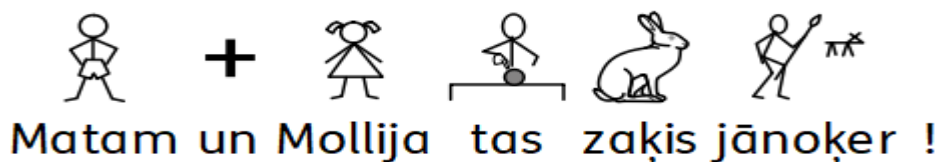
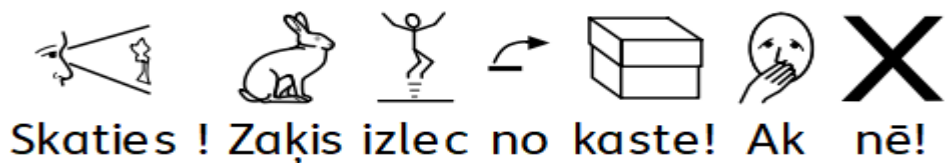
SKLOTĀJS: Skolotājs aicina skolēnu uz nākamo uzdevumu. Iepazīstina ar jauniem vārdu veidiem, kas notiek stāstā (*zaķis, lec, kaste, no kastes, ķer*). Skolotāja izliek jaunus vārdus ar simboliem uz galda. Vairākas reizes, atkārtojot katru vārdu un ar žestu palīdzību, rāda darbības vārdus (9.attēls).

9.attēls

Skolotāja pirmo attēla stāstu piestiprina pie tāfeles (6.attēls). Nolasa attēlā notiekošo. *Skaties! Zaķis izlec no kastes! Ak nē! Matam un Mollijai tas zaķis ir jānoķer!*

Izliek stāsta sižetu ar simboliem uz galda (10.attēls). Skolotāja aicina skolēnu no simboliem izveidot teikumu. Skolotāja lasa vairākas reizes.

10.attēls

SKOLĒNS: Skolēns noklausās skolotājas teikto. Atlasa tās simbolu kartītes, no kurām var izveidot teikumu. Ņemot katru simbolu, parāda to attēlā, pieliek pie tāfeles (6.attēls). Savu runāšanas iespēju robežās izrunā vārdus.

SKOLOTĀJA: Paslavēs skolēnu par labu darbu un dod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura skolēns izvelk mazu konfektīti.

(2.attēls ~7 min)

SKOLOTĀJA: Jautā “Kas notiks tālāk?” Skolotāja rāda uz otro attēlu, kurš ir apgriezts uz otru pusi un uz tā atrodas cipars “2”. Skolotāja piestiprina uz tās jautājuma zīmi ar simbolu “Kas” (4.9.attēls). Atļauj skolēnam paredzēt, kas varētu notikt nākamajā bildītē. Skolotāja izliek no simbolu kartītēm veidotu teikumu no nākama attēla. Skolēns paņem tos teikumus, kuru viņam liekas pareizi. Piestiprina to pie tāfeles. Skolotāja iedrošina skolēnu ar teikumiem kā, piemēram,: “Kāda laba ideja!”, “Man patīk kā tu domā!” (piedāvātie simboli kartīšu teikumi ir arī nepareizi, 11.attēls).

11.attēls

SKOLĒNS: Izliek dažus teikumus no nākamā sižeta. Savu iespēju robežās mēģina izrunāt.

SKOLOTĀJA: Jautā skolēnam vai esi gatavs redzēt otru attēlu? Skolotāja paceļ otru attēlu un izliekas, ka ir pārsteigta par to, ko redz. Tad jautā skolēnam “Kas notiek otrajā attēlā?” Skolotāja nolasa nākamos teikumus. *Molliaji ir burkāns! Matam ir nūja un diegs. Viņiem ir viena doma.* Skolotāja aicina skolēnu pastāstīt, kas notiek attēlā. Skolotāja atkal piedāvā skolēnam simbolu kartītes no kā izveidot teikumu. Skolēns ņem pa vienai simbolu kartītei un liek pie tāfeles. Skolotāja skolēnam palīdz.

SKOLOTĀJA: Kad teikumi izlikti skolotajā paslavē skolēnu. Izstāsta vēlreiz abus attēla fragmentus. Skolotāja iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu un skolēns izvēlas pārsteigumu. Mazas konfektītes. Skolēns ir priecīgs par paveikto un turpina darbu.

(3.attēls ~ 7 min)

SKOLOTĀJA: Jautā “Kas notiks tālāk?”. Skolotāja rāda uz trešo attēlu, kurš ir apgriezts uz otru pusi un uz tās atrodas cipars “3”. Skolotāja piestiprina uz tā jautājuma zīmi ar simbolu “Kas” (4.9.attēls). “Kā tev liekas, kas notiks tālāk?” un “Kas notiek attēlā NR. 3?” un jautā skolēnam, vai esi gatavs redzēt trešo attēlu? Skolotāja paceļ trešo attēlu un izliekas, ka ir pārsteigta par to, ko redz (6.attēls).

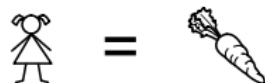
Atkal jautā skolēnam - “Kas notiek trešajā attēlā?” Skolotāja jautā skolēnam: Ko Tu redzi attēlā? Izliek simbolu kartītes uz tāfeles ar uzdoto jautājumu (4.12.attēls). Ja nepieciešams iesaista asistentu, uzdodot to pašu jautājumu arī viņam. Asistents rāda ko viņš redz un līdz ar to skolēnam vieglāk uztvert jautājumu. Skolotāja piedāvā skolēnam dažādas attēlu kartītes, lai skolēns izvēlas attēlā redzamās lietas un piestiprina pie tāfeles (12.attēls). Skolotāja skolēnu uzmundrina un palīdz, katru vārdu vairākas reizes atkārtojot. Paslavē, aplaudē un izrāda prieku par katru pareizi pielikto vārdu. Aicina skolēnu savu iespēju robežās vārdus atkārtot.

Zaķis ielec kaste atpakaļ.

Kastē ielec kaza.

Mollija ir burkānu.

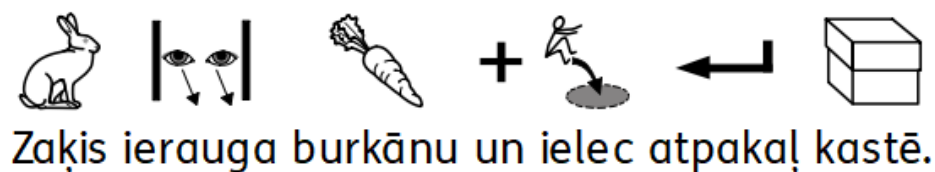
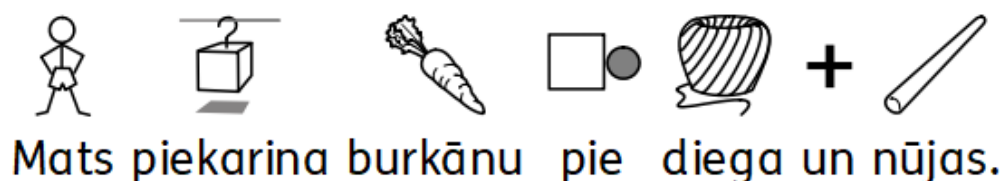
Mats ir nūja un diegs

Mats un Mollija noķer zaķi.

12.attēls

SKOLOTĀJA: Skolotāja nolasa nākamos teikumus no trešā attēla. *Mats piekarina burkānu pie diega un nūjas. Zaķis ierauga burkānu un lec atpakaļ.* Zaķim garšo burkāni, skolotāja lasot rāda līdzī. Skolotāja atkal piedāvā skolēnam simbolu kartītes no kā izveidot teikumu (13.attēls). Skolēns ņem pa vienai simbolu kartītei un liek pie tāfeles. Skolotāja skolēnam palīdz. Uzslavē un izrāda prieku par katru pareizi pielikto vārdu.

13.attēls

SKOLĒNS: Liek simbolu kartītes un rāda attēlā (6.attēls) ko viņš liek. Savu iespēju robežās mēģina izrunāt vārdu.

SKOLOTĀJA: Kad teikumi izlikti skolotāja paslavē skolēnu. Izstāsta vēlreiz visus trīs attēla fragmentus, rādot uz izliktajiem simboliem un attēliem. Skolotāja iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu un skolēns izvēlas pārsteigumu (mazas konfektiņas). Skolēns ir priecīgs par paveikto un turpina darbu.

(4.attēls ~7 min)

SKOLOTĀJA: Jautā “Kas notiks tālāk?” Skolotāja rāda uz ceturto attēlu, kurš ir apgriezts uz otru pusi un uz tās atrodas cipars 4 (6.attēls). Skolotāja piestiprina uz tās jautājuma zīmi ar simbolu “Kas” (4.9.attēls). “Kā tev liekas, kas notiks tālāk?” Skolotāja skolēnam iedod vairākas simbolu kartītes no kurām ir izveidoti teikumi, no kurām skolēns izvēlas viņa prāt nākošo notikumu (ir iekļauti arī nepareizi teikumi, 14.attēls).

Mats tur burkānu virs kastes.

Zaķis lec lai dabūtu burkānu.

Zaķis ielec kastē.

Kaza ielec kastē.

Zaķis apēda burkānu.

14.attēls

SKOLĒNS: Izvēlas teikumu, kurš viņa prāt būs nākamais.

SKOLOTĀJA: Jautā skolēnam vai esi gatavs redzēt ceturto attēlu? Skolotāja aicina skolēnu pacelt ceturto attēlu un parādīt (6.attēls). Skolotāja izliekas, ka ir pārsteigta par to, ko redz. Tad jautā skolēnam “Kas notiek ceturtajā attēlā?” Skolotāja jautā skolēnam: Ko Tu redzi attēla? Izliek simbolu kartītes uz tāfeles ar uzdoto jautājumu (4.12.attēls, no pirmās nodarbības). Skolotāja piedāvā skolēnam simbolu kartītes, lai skolēns izvēlas attēlā redzamās lietas un piestiprina pie tāfeles (15.attēls). Skolotāja skolēnu uzmundrina un palīdz. Katru vārdu vairākas reizes atkārtojot. Aicina skolēnu savu iespēju robežās vārdus atkārtot.

Burkāns zaķis kaste Mollija

Mats kaza diegs nūja

15.attēls

SKOLĒNS : Liek simbolu kartītes un rāda attēlā ko viņš liek. Savu iespēju robežās mēģina izrunāt vārdu.

SKOLOTĀJA: : Skolotāja nolasa nākamos teikumus no ceturtā attēla attēla. *Mats tura burkānu virs kastes. Zaķis lec lai dabūtu burkānu. Zaķis ielec kastē!* Mats un Mollija noķēra zaķi.

Skolotāja lasot rāda līdzi. Skolotāja aicina skolēnu pastāstīt, kas notiek attēlā. Izliek jautājumu pie tāfeles ar simbolu kartītēm un vairakkārt atkārtoti jautājumu un ar žestiem palīdz saprast jautāto (4.12.attēls no pirmās nodarbības).

Skolotāja atkal piedāvā skolēnam simbolu kartītes no kā izveidot teikumu (16.attēls). Skolēns ņem pa vienai simbolu kartītei un liek pie tāfeles. Skolotāja skolēnam palīdz. Katru nākamo vārdu skolotāja pasaka priekšā un rāda ar žestiem un mīmikām.

Mats tur burkānu virs kastes.

Zaķis lec lai dabūtu burkānu.

Zaķis ielec kastē.

Mats un Mollija noķēra zaķi.

16.attēls

SKOLĒNS: Liek simbolu kartītes un rāda attēlā ko viņš liek. Savu iespēju robežās mēģina izrunāt vārdu.

SKOLOTĀJA: Kad vārdi izlikti skolotājā paslavē skolēnu. Izstāsta vēlreiz visus četrus attēla fragmentus, rādot uz izliktajiem simboliem un attēliem. Skolotāja no attēlu simbolu kartītēm izliek teikumus (16.attēls). Skolotāja iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu un skolēns izvēlas pārsteigumu (mazas konfektītes). Skolēns ir priecīgs par paveikto un turpina darbu.

(~ 7 min)

Nodarbības nobeigumā skolotāja piedāvā skolēnam izspēlēt uzmanības spēli un citas aktivitātes.

SKOLOTĀJA: Saka skolēnam : es samaisīšu attēlu kartītes un nolikšu ar attēlu uz leju. Vai tu vari sakārtot attēlus pareizajā secībā? Ja nepieciešams skolotāja skolēnam palīdz, rāda uz tāfeles atstātos simbolus, kuri ir izvietoti četrās kolonās ar stāstā notiekošo.

SKOLĒNS: izliek attēlu kartītes pareizajā secība un rāda uz simboliem, kuri attēlo notiekošo.

SKOLOTĀJA: Piedāvā skolēnam nākamo uzdevumu. Tev būs jāaiztaisa acis. Es paņemšu vienu no attēliem un tev būs jāparada uz tāfeles, kurš attēlu sižets tūkst. Skolotāja samaisa attēlu kartītes, paņem vienu nost. Tā izspēlē visas 4 kartītes.

SKOLĒNS: Cenšas izdomāt, kurš attēls trūkst. Rāda uz tāfeles iztrūkstošo.

SKOLOTĀJA: Paslavē un izrāda prieku par skolēna darbu. Iedod pārsteiguma maisiņu un skolēns izvēlas kārumu.

SKOLĒNS: Priecīgs par paveikto un kārumu.

SKOLOTĀJA: Aicina skolēnu uz pēdējo aktivitāti. Skolotāja skolēnam dod simbolu kartītes ar izveidotiem teikumiem par katru attēlu, ko jau izmantoja iepriekš. Skolēnam pie katra attēla jāpievieno pareizo teikumu.

SKOLĒNS: Saliek kopā attēlus ar simbolu valodas teikumiem.

SKOLOTĀJA: Paslavē un izrāda prieku par skolēna darbu. Iedod pārsteiguma maisiņu. Skolēns izvēlas kārumu.

5. Nodarbība “Noķer zaķi”

Nodarbības tēma: Noķer zaķi!

Nodarbības mērķis: Izmantojot sociālo stāstu mācīt lietot simbolu valodu kā sazināšanās līdzekli.
(~ 7 min)

SKOLOTĀJS: Skolotāja sasveicinās (uzliek sasveicināšanās simbolu uz tāfeles (4.1.attēls no pirmās nodarbības).

SKOLĒNS: Sasveicinās un uzliek savu sasveicināšanas simbolu uz tāfeles (4.nodaļa, 1.attēls).

SKOLOTĀJS: Pastāsta ko šodien darīs. Rāda attēlus, kur ir redzami galvenie stāstu varoņi (16.pielikums). Piestiprina pie tāfeles un rāda ar roku uz Matu un saka, ka tas ir Mats un tā ir Mollija.

Skolotāja, stāsta varoņiem piestiprina Widgit programmā veidotos simbolus, Matu un Molliju (4.nodaļa, 2.attēls). Skolotāja lūdz skolēnam pašam parādīt, kur ir Mats un kur ir Mollija.

SKOLĒNS: Klausās. Parāda attēlos Matu un Molliju (4.nodaļa, 2. attēls, 16.pielikums).

Ja nepieciešams skolotāja atkārti vairākas reizes, kamēr skolēns sapratis.

SKOLOTĀJA: Skolotāja jautā skolēnam vai viņš vēlētos nākt palīgā nodziedāt dziesmiņu par “Matu un Molliju ?” Skolotāja piestiprina pie tāfeles simbolus “Nāc palīdzi dziedāt dziesmu” (4.3.attēls). Skolotāja izliktos simbolus vairāk kārtīgi atkāro un parāda. Pie vārda dziesma padungo
SKOLĒNS: Piekrīt dziedāt.

SKOLOTĀJA: Skolotāja rāda pie tāfeles piestiprinātos simbolus ar dziesmu vārdiem. Skolotāja vispirms nodemonstrē dziesmu rādot ar vienu roku simbolus ar otru rāda roku kustības. Iepriekš palūdz skolēnu klausīties un skatīties uzliekot uz tāfeles simbolu klausies un skaties (4.4.attēls).

Ja nepieciešams atkārti vairākas reizes kamēr skolēns saprot.

SKOLOTĀJA: Skolotāja lūdz skolēnu darboties līdzī. Skolotāja dzied un rāda katru simbolu un ar otru roku kustības (4.5.attēls, 1.nodarbība).

Mats un Mollija, Mats un Mollija (Rāda simbolus)

Valodai laiks, valodai laiks (Skolotāja rāda simbolus)

Klausies un skaties, klausies un skaties (ar vienu roku rāda simbolus uz tāfeles ar otru roku kustības)

Varam sāks, varam sāks.(Rāda simbolus)

SKOLĒNS: Skolēns savu iespēju robežās dzied vārdus un rāda līdzī roku kustības (4.5.attēls).

SKOLOTĀJA: Palūdz skolēnu nodziedāt vēlreiz un rādīt uz simboliem dziedamas vārdus. Savu iespēju robežās atkārti vārdus. Skolotāja piestiprina divus attēlu komplektus pie tāfeles. Vienu komplektu sev otru skolēnam un rāda kopā (4.5.attēls).

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu, aplaudē. Iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura skolēnam ir iespēja izvilkt mazu konfektīti.

SKOLĒNS: Priecīgs par saņemto kārumu. Izrāda interesi strādāt tālāk.

(~7 min)

SKOLOTĀJA: Parāda skolēnam attēlus. Par stāstu "Noķer zaķi" Izlasa stāsta notikumus, izliek teikumus ar simboliem uz tāfeles .

SKOLENS: Seko līdzi.

(~ 15 min.)

SKOLOTĀJA: pasaka skolēnam, ka tagad uzdos jautājumus. Uzdo skolēnam jautājumus par attēliem. Jautājumi ir atbildami ar jā un nē. Kopā desmit jautājumi. Skolotāja aicina skolēnu izmantot simbola kartīti jā un nē. Parādot to ikreiz, kad ir jā un kad ir nē. Pievienojot klāt arī žestu . Īkšķis uz augšu jā, īkšķis uz leju nē (1.attēls).

1.attēls

SKOLOTĀJA: Uzdo jautājumus un liek simbolus pie tāfeles izveidojot teikumus (1.attēls).

Papildus katru vārdu parādot ar žestiem un vairākas reizes atkārti.

Vai Mollija ir šajā stāstā?

Vai mats ir šajā stāstā?

Vai kāmis ir šajā stāstā?

Vai zaķis ir šajā stāstā?

Vai zaķis lido?

Vai zaķis lec?

Vai zaķis izleca no kastes?

Vai mats un Mollija diega iekarina bannanu?

Vai Mats un Mollija iekarina burkanu diegā?

Vai Mats un Mollija noķēra zaķi?

SKOLĒNS: Atbild uz jautājumiem. Savu iespēju robežās izrunā atbildi jā un nē.

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu izrāda prieku par skolēna paveikto. Skolotāja skolēnam iedod pārsteiguma maisiņu. Skolēns izvēlas kārumu. Skolotāja paslavē par nodarbībā paveikto un atvadās.

6. Nodarbība “Noķer zaķi”

Nodarbības tēma: Noķer zaķi!

Nodarbības mērķis: Izmantojot sociālo stāstu mācīt lietot simbolu valodu kā sazināšanās līdzekli.
(~ 7 min)

SKOLOTĀJS: Skolotāja sasveicinās (uzliek sasveicināšanās simbolu uz tāfeles, 4.1.attēls, 1.nodarbība).

SKOLĒNS: Sasveicinās un uzliek savu sasveicināšanās simbolu uz tāfeles (4.1.attēls).

SKOLOTĀJS: Pastāsta ko šodien darīs. Rāda attēlus, kur ir redzami galvenie stāstu varoņi (16.pielikums). Piestiprina pie tāfeles. Rāda ar roku uz Matu un saka tas ir Mats un tā ir Mollija.

SKOLĒNS: Klausās. Parāda attēlos Matu un Moliju (4.2.attēls, 16.pielikums).

Ja nepieciešams skolotāja atkārti vairākas reizes, kamēr skolēns sapratis.

SKOLOTĀJA: Skolotāja jautā skolēnam vai viņš vēlētos nākt palīgā nodziedāt dziesmiņu par “Matu un Moliju ?” Skolotāja piestiprina pie tāfeles simbolus “Nāc palīdzi dziedāt dziesmu” (4.3.attēls). Skolotāja izliktos simbolus vairāk kārtīgi atkāro un parāda. Pie vārda dziesma padungo

SKOLĒNS: Piekrīt dziedāt.

SKOLOTĀJA: Skolotāja rāda pie tāfeles piestiprinātos simbolus ar dziesmu vārdiem. Skolotāja vispirms nodemonstrē dziesmu rādot ar vienu roku simbolus ar otru rāda roku kustības. Iepriekš palūdz skolēnu klausīties un skatīties uzliekot uz tāfeles simbolu klausies un skaties (4.4.attēls).

Ja nepieciešams atkārti vairākas reizes kamēr skolēns saprot.

SKOLOTĀJA: Skolotāja lūdz skolēnu darboties līdzī. Skolotāja dzied un rāda katru simbolu un ar otru roku kustības (4.5.attēls).

Mats un Molija, Mats un Molija (Rāda simbolus)

Valodai laiks, valodai laiks (Skolotāja rāda simbolus)

Klausies un skaties, klausies un skaties (ar vienu roku rāda simbolus uz tāfeles ar otru roku kustības)

Varam sāks, varam sāks. (Rāda simbolus)

SKOLĒNS: Skolēns savu iespēju robežās dzied vārdus un rāda līdzī roku kustības (4.5.attēls).

SKOLOTĀJA: Palūdz skolēnu nodziedāt vēlreiz un rādīt uz simboliem dziedamas vārdus. Savu iespēju robežās atkārti vārdus. Skolotāja piestiprina divus attēlu komplektus pie tāfeles. Vienu komplektu sev otru skolēnam un rāda kopā (4.5.attēls).

SKOLOTĀJA: Paskaidro skolēnu par labu darbu, aplaudē. Iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura skolēnam ir iespēja izvilkt mazu konfektīti.

SKOLĒNS: Priecīgs par saņemto kārumu. Izrāda interesi strādāt tālāk.

(~15 min)

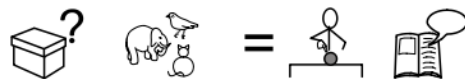
SKOLOTĀJA: Parāda skolēnam attēlus. Par stāstu "Noķer zaķi". Izlasa stāsta notikumus, izliek teikumus ar simboliem uz tāfeles.

SKOLENS: Seko līdzi.

SKOLOTĀJA: Skolotāja iepriekš jau ir sagatavojusi simbolus no kuriem veidot jautājums (16.attēls). Skolotāja jautā jautājumus un liek pa vienam simbolam pie tāfeles, veidojot jautājuma teikumu. Iepriekš ir sagatavotas simbolu kartītes ar iespējamiem atbilžu variantiem (2.attēls).

Kas ir šajā stāstā?

Kādi dzīvnieki ir šajā stāstā?

Ko zaķis darīja?

Kā Mats un Mollija noķēra zaķi?

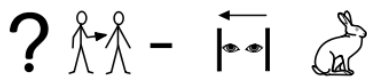
Kāpēc viņi izmantoja burkānu?

Kur Mats iekarināja burkānu?

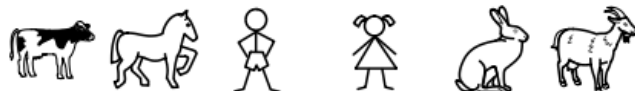
Vai tev garšo burkāni?

Vai tu esi redzējis zaķi?

1.attēls

1

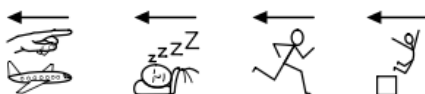
Govs zirgs Mats Mollija zaķis kaza

2

Kaza zirgs govs kaķis zaķis

3

lidoja gulēja skrēja izleca

4

ar burkānu ar kāpostu ar konfekti

5

zaķim garšo, zaķim negaršo

6

kokā nūjā

2.attēls

SKOLĒNS: Atbild uz jautājumiem. Savu iespēju robežās izrunā atbildi.

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu un izrāda prieku par skolēna paveikto. Skolotāja skolēnam iedod pārsteiguma maisiņu. Skolēns izvēlas kārumu. Skolotāja paslavē par nodarbībā paveikto un atvadās.

21.pielikums. 7. Nodarbība “Barojot pīles”

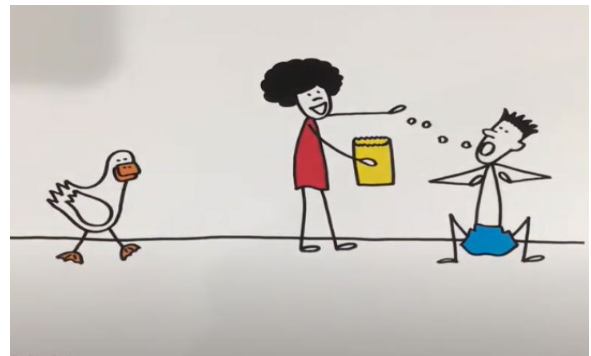
1.attēls

2.attēls

3.attēls

4.attēls

7. Nodarbība “Barojot pīles”

Nodarbības tēma: Barojot pīles.

Nodarbības mērķis: Izmantojot sociālo stāstus, mācīt lietot simbolu valodu kā sazināšanās līdzekli.

Jaunie apgūstamie simbolu vārdi:

(~ 10 min)

SKOLOTĀJS: Skolotāja sasveicinās (uzliek sasveicināšanās simbolu uz tāfeles, 1.attēls).

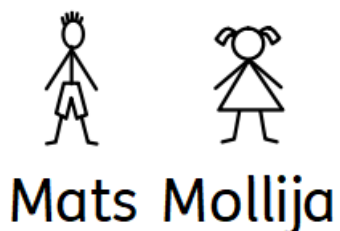

1.attēls

SKOLĒNS: Sasveicinās un uzliek savu sasveicināšanas simbolu uz tāfeles (1.attēls).

SKOLOTĀJS: Pastāsta ko šodien darīs. Rāda attēlus, kur ir redzami galvenie stāstu varoņi (16.pielikums). Piestiprina pie tāfeles un rāda ar roku uz Matu un saka, ka tas ir Mats un tā ir Mollija.

Skolotāja, stāsta varoņiem piestiprina Widgit programmā veidotos simbolu, Matu un Molliju (2.attēls). Skolotāja lūdz skolēnam pašam parādīt, kur ir Mats un Mollija.

2.attēls

SKOLĒNS: Klausās. Parāda attēlos Matu un Molliju (2.attēls, 16. pielikums).

Ja nepieciešams skolotāja atkārtoti vairākas reizes, kamēr skolēns sapratis.

SKOLOTĀJA: Skolotāja jautā skolēnam vai viņš vēlētos nākt palīgā nodziedāt dziesmiņu par “Matu un Molliju ?” Skolotāja piestiprina pie tāfeles simbolus - “Nāc palīdzi dziedāt dziesmu” (3.attēls). Skolotāja izliktos simbolus vairākkārtīgi atkārtoti un parāda. Pie vārda “dziesma” padungo.

Nāc palīdzi dziedāt dziesmu

3.attēls

SKOLĒNS: Piekrīt dziedāt.

SKOLOTĀJA: Skolotāja rāda pie tāfeles piestiprinātos simbolus ar dziesmu vārdiem. Skolotāja vispirms nodemonstrē dziesmu, rādot ar vienu roku simbolus ar otru rāda roku kustības. Iepriekš palūdz skolēnu klausīties un skatīties uzliktot uz tāfeles simbolu klausies un skaties (4.attēls). Ja nepieciešams atkārtoti vairākas reizes kamēr skolēns saprot.

klausies un skaties

4.attēls

SKOLOTĀJA: Skolotāja lūdz skolēnu darboties līdzī. Skolotāja dzied un rāda katru simbolu un ar otru roku kustības (5.attēls).

Mats un Molija, Mats un Molija (Rāda simbolus)

Valodai laiks, valodai laiks (Skolotāja rāda simbolus)

Klausies un skaties, klausies un skaties (ar vienu roku rāda simbolus uz tāfeles ar otru roku kustības)

Varam sākt, varam sākt. (Rāda simbolus)

SKOLĒNS: Skolēns savu iespēju robežās dzied vārdus un rāda līdzī roku kustības.

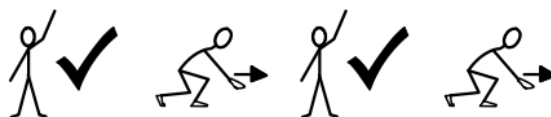
Mats un Molija, Mats un Mollija

Valodai laiks, valodai laiks .

Klausies un skaties, klausies un skaties.

Varam sākt, varam sākt.

5.attēls

SKOLOTĀJA: Palūdz skolēnu nodziedāt vēlreiz un rādīt uz simboliem dziedamas vārdus. Savu iespēju robežās atkārtos vārdus. Skolotāja piestiprina divus attēlu komplektus pie tāfeles. Vienu komplektu sev otru skolēnam un rāda kopā (5.attēls).

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu, aplaudē. Iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura skolēnam ir iespēja izvilkt mazu konfektīti.

SKOLĒNS: Priecīgs par saņemto kārumu. Izrāda interesi strādāt tālāk.

(1.attēls ~ 7 min.)

SKOLOTĀJA: “Man ir stāsts, ko pastāstīt. Tas ir tik smieklīgs! Stāsta nosaukums ir ”Barojot pīles” Vai esi gatavs redzēt pirmo attēlu? Labi? (Uz galda stāv nolikti 4 attēli ar attēlu uz leju. Vīrs attēliem ir pielikti numuri. Skolotajā paņem attēlu tura rokā un stāsta par to, 6.attēls). Skolotāja jautā ko tu redzi pirmajā attēlā?”. Izliek simbolu kartītes pie tāfeles ar uzdoto jautājumu. Ja nepieciešams iesaista asistentu uzdodot to pašu jautājumu un ar žestu valodu palīdz (7.attēls).

7.attēls

SKOLOTĀJA: Iedrošina skolēnu pastāstīt par lietām, kas redzamas attēlā. Skolotājai uz galda ir izliktas vairākas simbolu kartītes. Skolotāja lūdz skolēnam no simbolu valodas kartītēm izvēlēties tās simbolu kartītes kuras ir redzamas attēlā un piestiprināt tās pie tāfeles. Savu iespēju robežās kopā ar skolotāju mēģina izrunāt (attēlu rindā ir arī neatbilstošās kartītes, 8.attēls).

8.attēls

SKOLĒNS: Skolēns noklausās skolotājas teikto. Atlasa tās simbolu kartītes, kuri objekti ir redzami attēlā. Ņemot katru simbolu parāda to attēlā pieliek pie tāfeles (8.attēls). Savu runāšanas iespēju robežās izrunā vārdus.

SKOLOTĀJA: Paslavēs skolēnu par labu darbu un dod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura skolēns izvelk mazu konfekti.

SKOLĒNS: Priecīgs par saņemto kārumu. Skolēns gatavs nākamajam uzdevumam.

SKLOTĀJS: Skolotājs aicina skolēnu uz nākamo uzdevumu. Iepazīstina ar jauniem vārdu veidiem, kas notiek stāstā (*pīle, izsalkusi, barot, cepumu kārba*). Skolotāja izliek jaunus vārdus ar simboliem

uz galda. Vairākas reizes atkārtojot katru vārdu, un ar žestu palīdzību rāda darbības vārdus (9.attēls). Skolotāja pirmo attēla stāstu piestiprina pie tāfeles. Nolasa attēlā notiekošo. *Skaties! Tā ir pīle! Pīle ir izsalkusi! Pīle saka: pēk, pēk! Mollijai ir cepumu kārba ar ko pabarot pīli!*

Skaties! Tā ir pīle! Pīle ir izsalkusi!

Mollija ir cepumu maiss ar ko pabarot pīli.

9.attēls

Izliek stāsta sižetu ar simboliem uz galda (6.attēls). Skolotāja aicina skolēnu no simboliem izveidot teikumu. Skolotāja lasa vairākas reizes.

SKOLĒNS: Skolēns noklausās skolotājas teikto. Atlasa tās simbolu kartītes, no kurām var izveidot teikumu. Ņemot katru simbolu parāda to attēlā pieliek pie tāfeles. Savu runāšanas iespēju robežās izrunā vārdus.

SKOLOTĀJA: Paslavēs skolēnu par labu darbu un dod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura skolēns izvelk mazu konfektīti.

(2.attēls ~7 min)

SKOLOTĀJA: Jautā “Kas notiks tālāk?” Skolotāja rāda uz otro attēlu, kurš ir apgriezts uz otru pusi un uz tā atrodas cipars “2”. Skolotāja piestiprina uz tās jautājuma zīmi ar simbolu “Kas” (Skat 4.9. attēls). Atļauj skolēnam paredzēt, kas varētu notikt nākamajā bildītē. Skolotāja izliek no simbolu kartītēm veidotu teikumu no nākama attēla. Skolēns paņem tos teikumus, kuru viņam liekas pareizi. Piestiprina to pie tāfeles. Skolotāja iedrošina skolēnu ar teikumiem kā : “Kāda laba ideja!” “Man patīk kā tu domā!” (piedāvātie simboli kartīšu teikumi ir arī nepareizi, 10.attēls).

Mollija baro pīli.

Mats baro pīli.

Mollija baro Matu .

Mollija baro kazu.

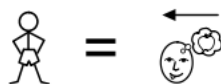
10.attēls

SKOLĒNS: Izliek dažus teikumus no nākamā sižeta. Savu iespēju robežās mēģina izrunāt.

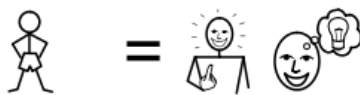
SKOLOTĀJA: Jautā skolēnam vai esi gatavs redzēt otru attēlu? Skolotāja paceļ otru attēlu un izliekas, ka ir pārsteigta par to, ko redz. Tad jautā skolēnam “Kas notiek otrajā attēlā?” Skolotāja nolasa nākamos teikumus. *Mollija met cepumus pīlei! Mats ari ir izsalcis! Matat ir laba ideja!* Skolotāja aicina skolēnu pastāstīt, kas notiek attēlā. Skolotāja atkal piedāvā skolēnam simbolu kartītes no kā izveidot teikumu. Skolēns ņem pa vienai simbolu kartītei un liek pie tāfeles. Skolotāja skolēnam palīdz (11.attēls).

Mollija met cepumus pīlei.

Mats ir izsalcis.

Matam ir laba ideja.

11.attēls

SKOLOTĀJA: Kad teikumi izlikti skolotājā paslavē skolēnu. Izstāsta vēlreiz abus attēla fragmentus. Skolotāja iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu un skolēns izvēlas pārsteigumu. Mazas konfektītes. Skolēns ir priecīgs par paveikto un turpina darbu.

(3.Attēls ~ 7 min)

SKOLOTĀJA: Jautā “Kas notiks tālāk?” Skolotāja rāda uz trešo attēlu, kurš ir apgriezts uz otru pusi un uz tās atrodas cipars “3”. Skolotāja piestiprina uz tā jautājuma zīmi ar simbolu kas

(4.9.attēls, 1.nodarbība). “Kā tev liekas, kas notiks tālāk?” un “Kas notiek attēlā NR. 3 ?” Jautā skolēnam vai esi gatavs redzēt trešo attēlu? Skolotāja paceļ trešo attēlu un izliekas, ka ir pārsteigta par to, ko redz (6.attēls). Tad jautā skolēnam “Kas notiek trešajā attēlā?”, skolotāja jautā skolēnam: ko tu redzi attēlā? Izliek simbolu kartītes uz tāfeles ar uzdoto jautājumu (4.12.attēls, 1.nodarbība). Ja nepieciešams iesaista asistentu, uzdodot to pašu jautājumu arī viņam. Asistents rāda ko viņš redz līdz ar to skolēnam vieglāk uztvert jautājumu. Skolotāja piedāvā skolēnam dažādas attēlu kartītes, lai skolēns izvēlas attēlā redzamās lietas un piestiprina pie tāfeles (12.attēls). Skolotāja skolēnu uzmundrina un palīdz, katru vārdu vairākas reizes atkārtojot. Paslavē, aplaudē un izrāda prieku par katru pareizi pielikto vārdu. Aicina skolēnu savu iespēju robežās vārdus atkārtot.

SKOLOTĀJA: Skolotāja nolasa nākamos teikumus no trešā attēla - *Skaties! Mats izliekas par pīli! Mats ir apsēdies kā pīle! Mats saka: pēk, pēk..* Skolotāja lasot rāda līdzī. Skolotāja atkal piedāvā skolēnam simbolu kartītes no kā izveidot teikumu (13.attēls). Skolēns ņem pa vienai simbolu kartītei un liek pie tāfeles. Skolotāja skolēnam palīdz. Uzslavē un izrāda prieku par katru pareizi pielikto vārdu.

12.attēls

SKOLĒNS : Liek simbolu kartītes un rāda attēlā (6.attēls) ko viņš liek. Savu iespēju robežās mēģina izrunāt vārdu.

SKOLOTĀJA: Kad teikumi izlikti skolotāja paslavē skolēnu. Izstāsta vēlreiz visus trīs attēla fragmentus, rādot uz izliktajiem simboliem un attēliem. Skolotāja iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu un skolēns izvēlas pārsteigumu. Mazas konfektītes. Skolēns ir priecīgs par paveikto un turpina darbu.

(4.attēls ~7 min)

SKOLOTĀJA: Jautā “Kas notiks tālāk?”. Skolotāja rāda uz ceturto attēlu, kura ir apgriezta uz otru pusi un uz tās atrodas cipars “4”. Skolotāja piestiprina uz tās jautājuma zīmi ar simbolu “Kas” (4.9.attēls). “Kā tev liekas, kas notiks tālāk?” Skolotāja skolēnam iedod vairākas simbolu kartītes no kurām ir izveidoti teikumi, no kurām skolēns izvēlas viņa prāt nākošo notikumu (ir iekļauti arī nepareizi teikumi, 13.attēls).

Mollija domā. Mats ir smieklīgs .

Mollija met Matam cepumu.

Mollija met cepumu vardei.

Mollija met cepumu zaķim.

13.attēls

SKOLĒNS: Izvēlas teikumu, kurš viņa prāt būs nākamais.

SKOLOTĀJA: Jautā skolēnam vai esi gatavs redzēt ceturto attēlu? Skolotāja aicina skolēnu pacelt ceturto attēlu un parādīt (6.attēls). Skolotāja izliekas, ka ir pārsteigta par to, ko redz. Tad jautā skolēnam “Kas notiek ceturtajā attēlā?” Skolotāja jautā skolēnam: Ko Tu redzi attēla? Izliek simbolu kartītes uz tāfeles ar uzdoto jautājumu (4.12.attēls, 1.nodarbība). Skolotāja piedāvā skolēnam simbolu kartītes, lai skolēns izvēlas attēlā redzamās lietas un piestiprina pie tāfeles (12. attēls). Skolotāja skolēnu uzmundrina un palīdz. Katru vārdu vairākas reizes atkārtojot. Aicina skolēnu savu iespēju robežās vārdus atkārtot.

SKOLĒNS : Liek simbolu kartītes un rāda attēlā ko viņš liek. Savu iespēju robežās mēģina izrunāt vārdu.

SKOLOTĀJA: : Skolotāja nolasa nākamos teikumus no ceturta attēla. *Mollija doma, Mats ir smieklīgs. Mollija met Matam cepumus.*

Skolotāja lasot rāda līdzi. Skolotāja aicina skolēnu pastāstīt, kas notiek attēlā. Izliek jautājumu pie tāfeles ar simbolu kartītēm un vairākkārt atkārtot jautājumu un ar žestiem palīdz saprast jautāto (4.12.attēls, 1.nodarbība).

Skolotāja atkal piedāvā skolēnam simbolu kartītes no kā izveidot teikumu (14. attēls). Skolēns ņem pa vienai simbolu kartītei un liek pie tāfeles. Skolotāja skolēnam palīdz. Katru nākamo vārdu skolotāja pasaka priekšā un rāda ar žestiem un mīmikām.

SKOLĒNS: Liek simbolu kartītes un rāda attēlā ko viņš liek. Savu iespēju robežās mēģina izrunāt.

   =
Mollija, domā. Mats ir smieklīgs.

Mollija met Matam cepumu.

14.attēls

Nodarbības nobeigumā skolotāja piedāvā skolēnam izspēlēt uzmanības spēli un citas aktivitātes.

SKOLOTĀJA: Saka skolēnam: es samaisīšu attēlu kartītes un nolikšu ar attēlu uz leju. Vai tu vari sakārtot attēlus pareizajā secībā. Ja nepieciešams skolotāja skolēnam palīdz, rāda uz tāfeles atstātos simbolus, kuri ir izvietoti 4 kolonās ar stāstā notiekošo.

SKOLĒNS: izliek attēlu kartītes pareizajā secībā un rāda uz simboliem, kuri attēlo attēlā notiekošo.

SKOLOTĀJA: Piedāvā skolēnam nākamo uzdevumu. Tev būs jāaiztaisa acis. Es paņemšu vienu no attēliem. Tev būs jāparada uz tāfeles, kurš attēlu sižets tūkst. Skolotāja samaisa attēlu kartītes, paņem vienu nost. Tā izspēlē visas 4 kartītes.

SKOLĒNS: Cenšas izdomāt, kurš attēls trūkst. Rāda uz tāfeles iztrūkstošo.

SKOLOTĀJA: Paspē un izrāda prieku par skolēna darbu. Iedod pārsteiguma maisiņu. Skolēns izvēlas kārumu.

SKOLĒNS: Priecīgs par paveikto un kārumu.

SKOLOTĀJA: Aicina skolēnu uz pēdējo aktivitāti. Skolotāja skolēnam dod simbolu kartītes ar izveidotiem teikumiem par katru attēlu, ko jau izmantoja iepriekš. Skolēnam pie katra attēla jāpievieno pareizo teikumu.

SKOLĒNS: Saliek kopā attēlus ar simbolu valodas teikumiem.

SKOLOTĀJA: Paspē un izrāda prieku par skolēna darbu. Iedod pārsteiguma maisiņu. Skolēns izvēlas kārumu.

8. Nodarbība “Barojot pīles”

Nodarbības tēma: Barojot pīles

Nodarbības mērķis: Izmantojot sociālo stāstu mācīt lietot simbolu valodu kā sazināšanās līdzekli.

(~ 7 min)

SKOLOTĀJS: Skolotāja sasveicinās (uzliek sasveicināšanās simbolu uz tāfeles, 4.1.attēls 1.nodarbībā).

SKOLĒNS: Sasveicinās un uzliek savu sasveicināšanās simbolu uz tāfeles (4.1.attēls, 1.nodarbībā).

SKOLOTĀJS: Pastāsta ko šodien darīs. Rāda attēlus, kur ir redzami galvenie stāstu varoņi (16.pielikums). Piestiprina pie tāfeles. Rāda ar roku uz Matu un saka tas ir Mats un tā ir Mollija.

Skolotāja, stāsta varoņiem piestiprina Widgit programmā veidotos simbolu - Matu un Molliju (4.2.attēls 1.nodarbībā). Skolotāja lūdz skolēnam pašam parādīt, kur ir Mats un kur ir Mollija.

SKOLĒNS: Klausās. Parāda attēlos Matu un Molliju (4.2.attēls, 16.pielikums).

Ja nepieciešams skolotāja atkārtoti vairākas reizes, kamēr skolēns sapratīs.

SKOLOTĀJA: Skolotāja jautā skolēnam vai viņš vēlētos nākt palīgā nodziedāt dziesmiņu par “Matu un Molliju ?” Skolotāja piestiprina pie tāfeles simbolus “Nāc palīdzi dziedāt dziesmu” (4.3.attēls 1.nodarbība). Skolotāja izliktos simbolus vairāk kārtīgi atkāro un parāda. Pie vārda “dziesma” padungo.

SKOLĒNS: Piekrīt dziedāt.

SKOLOTĀJA: Skolotāja rāda pie tāfeles piestiprinātos simbolus ar dziesmu vārdiem. Skolotāja vispirms nodemonstrē dziesmu, rādot ar vienu roku simbolus ar otru rāda roku kustības. Iepriekš palūdz skolēnu klausīties un skatīties uzliekot uz tāfeles simbolu klausies un skaties (4.4.attēls, 1.nodarbība). Ja nepieciešams atkārtoti vairākas reizes kamēr skolēns saprot.

SKOLOTĀJA: Skolotāja lūdz skolēnu darboties līdzīgi. Skolotāja dzied un rāda katru simbolu un ar otru roku kustības (4.5.attēls, 1.nodarbība).

Mats un Mollija, Mats un Mollija (Rāda simbolus)

Valodai laiks, valodai laiks (Skolotāja rāda simbolus)

Klausies un skaties, klausies un skaties (ar vienu roku rāda simbolus uz tāfeles ar otru roku kustības)

Varam sākt, varam sākt. (Rāda simbolus)

SKOLĒNS: Skolēns savu iespēju robežās dzied vārdus un rāda līdzīgi roku kustības (4.5.attēls).

SKOLOTĀJA: Palūdz skolēnu nodziedāt vēlreiz un rādīt uz simboliem dziedamus vārdus. Savu iespēju robežās atkārti vārdus. Skolotāja piestiprina divus attēlu komplektus pie tāfeles. Vienu komplektu sev otru skolēnam un rāda kopā (4.5.attēls).

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu, aplaudē. Iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura skolēnam ir iespēja izvilkt mazu konfektīti.

SKOLĒNS: Priecīgs par saņemto kārumu. Izrāda interesi strādāt tālāk.

(~7 min)

SKOLOTĀJA: Parāda skolēnam attēlus. Par stāstu “Varde kokā”. Izlasa stāsta notikumus, izliek teikumus ar simboliem uz tāfeles .

SKOLENS: Seko līdzi.

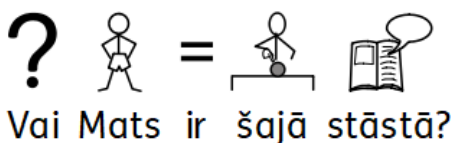
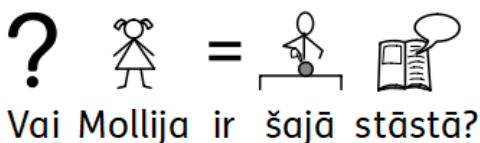
(~ 15 min.)

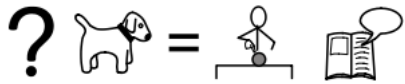
SKOLOTĀJA: pasaka skolēnam, ka tagad uzdos jautājumus. Uzdo skolēnam jautājumus par attēliem. Jautājumi ir atbildami ar jā un nē. Kopā desmit jautājumi. Skolotāja aicina skolēnu izmantot simbola kartīti jā un nē, parādot to ikreiz, kad ir – “jā” un kad ir “nē”, pievienojot klāt arī žestu - īkšķis uz augšu “jā”, īkšķis uz leju “nē” (1.attēls).

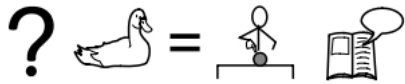
1.attēls

SKOLOTĀJA: Uzdo jautājumus un liek simbolus pie tāfeles, izveidojot teikumus. Papildus katru vārdu, parādot ar žestiem un vairākas reizes atkārti (2.attēls).

Vai suns ir šajā stāstā?

Vai pīle ir šajā stāstā?

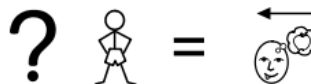
Vai pīle saka **mū**?

Vai pīle saka **pēk pēk**?

Vai Mollija meta cepumu pīlei?

Vai Mats ir izsalcis?

Vai Mats izlikās par zaķi?

Vai Mats izlikās par pīli?

2.attēls

SKOLĒNS: Atbild uz jautājumiem. Savu iespēju robežās izrunā atbildi jā un nē.

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu izrāda prieku par skolēna paveikto. Skolotāja skolēnam iedod pārsteiguma maisiņu. Skolēns izvēlas kārumu. Skolotāja paslavē par nodarbība paveikto un atvadās.

9. Nodarbība “Barojot pīles”

Nodarbības tēma: Barojot pīles!

Nodarbības mērķis: Izmantojot sociālo stāstu, mācīt lietot simbolu valodu kā sazināšanās līdzekli.

(~ 7 min)

SKOLOTĀJS: Skolotāja sasveicinās (uzliek sasveicināšanās simbolu uz tāfeles, 4.1.attēls 1.nodarbība).

SKOLĒNS: Sasveicinās un uzliek savu sasveicināšanas simbolu uz tāfeles (4.1.attēls 1.nodarbība).

SKOLOTĀJS: Pastāsta ko šodien darīs. Rāda attēlus, kur ir redzami galvenie stāstu varoņi Pielikums nr 1. Piestiprina pie tāfeles. Rāda ar roku uz Matu un saka tas ir Mats un tā ir Mollija.

SKOLĒNS: Klausās. Parāda attēlos Matu un Moliju (4.2. attēls, 16.pielikums).

Ja nepieciešams skolotāja atkārtoti vairākas reizes, kamēr skolēns sapratis.

SKOLOTĀJA: Skolotāja jautā skolēnam vai viņš vēlētos nākt palīgā nodziedāt dziesmiņu par “Matu un Moliju?” Skolotāja piestiprina pie tāfeles simbolus “Nāc palīdzi dziedāt dziesmu” (4.3.attēls, 1.nodarbība). Skolotāja izliktos simbolus vairāk kārtīgi atkāro un parāda. Pie vārda “dziesma” padungo.

SKOLĒNS: Piekrīt dziedāt.

SKOLOTĀJA: Skolotāja rāda pie tāfeles piestiprinātos simbolus ar dziesmu vārdiem. Skolotāja vispirms nodemonstrē dziesmu rādot ar vienu roku simbolus ar otru rāda roku kustības. Iepriekš palūdz skolēnu klausīties un skatīties, uzliekot uz tāfeles simbolu klausies un skaties (4.4.attēls, 1.nodarbība). Ja nepieciešams atkārtoti vairākas reizes kamēr skolēns saprot.

SKOLOTĀJA: Skolotāja lūdz skolēnu darboties līdzī. Skolotāja dzied un rāda katru simbolu un ar otru roku kustības (4.5.attēls 1.nodarbība).

Mats un Molija, Mats un Molija (Rāda simbolus)

Valodai laiks, valodai laiks (Skolotāja rāda simbolus)

Klausies un skaties, klausies un skaties (ar vienu roku rāda simbolus uz tāfeles ar otru roku kustības)

Varam sākt, varam sākt. (Rāda simbolus)

SKOLĒNS: Skolēns savu iespēju robežās dzied vārdus un rāda līdzī roku kustības (4.5.attēls).

SKOLOTĀJA: Palūdz skolēnu nodziedāt vēlreiz un rādīt uz simboliem dziedamas vārdus. Savu iespēju robežās atkārtoti vārdus. Skolotāja piestiprina divus attēlu komplektus pie tāfeles. Vienu komplektu sev, otru skolēnam un rāda kopā (4.5.attēls).

SKOLOTĀJA: Paspalvī skolēnu par labu darbu, aplaudē. Iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura skolēnam ir iespēja izvilkt mazu konfektīti.

SKOLĒNS: Priecīgs par saņemto kārumu. Izrāda interesi strādāt tālāk.

(~15 min)

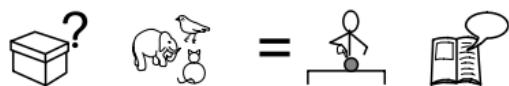
SKOLOTĀJA: Parāda skolēnam attēlus. Par stāstu "Barojot pīles". Izlasa stāsta notikumus, izliek teikumus ar simboliem uz tāfeles.

SKOLENS: Seko līdzi.

SKOLOTĀJA: Skolotāja iepriekš jau ir sagatavojusi simbolus no kuriem veidot jautājums (1.attēls). Skolotāja jautā jautājumus un liek pa vienam simbolam pie tāfeles veidojot jautājuma teikumu. Iepriekš ir sagatavotas simbolu kartītes ar iespējamiem atbilžu variantiem.

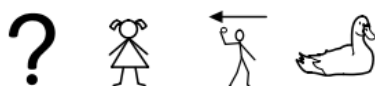
Kas ir šajā stāstā?

Kādi dzīvnieki ir šajā stāstā?

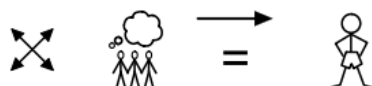
Ko pīle teica?

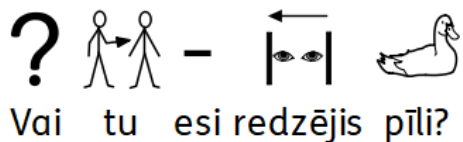
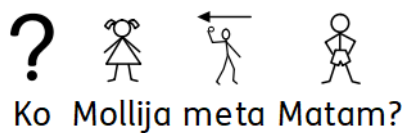
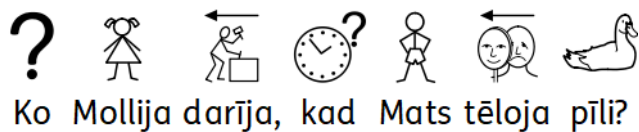
Ko Mollija meta pīlei ?

Kā Mats jutās , kad ieraudzīja cepumus.

Kāda doma bija Matam?

1.attēls

SKOLĒNS: Atbild uz jautājumiem. Savu iespēju robežās izrunā atbildi.

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu izrāda prieku par skolēna paveikto. Skolotāja skolēnam iedod pārsteiguma maisiņu. Skolēns izvēlas kārumu. Skolotāja paslavē par nodarbībā paveikto un atvadās.

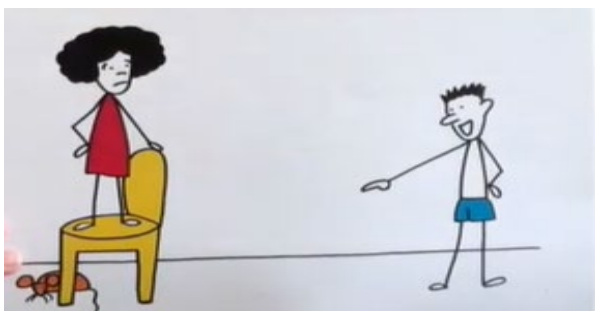
24.pielikums. 10. Nodarbība “Pele manā mājā”

1.attēls

2.attēls

3.attēls

4.attēls

10. Nodarbība “Pele manā mājā”

Nodarbības tēma: Pele manā mājā.

Nodarbības mērķis: Izmantojot sociālo stāstu mācīt lietot simbolu valodu kā sazināšanās līdzekli.

Jaunie apgūstamie simbolu vārdi:

(~ 10 min)

SKOLOTĀJS: Skolotāja sasveicinās (uzliek sasveicināšanās simbolu uz tāfeles, 1.attēls).

Sveiks

1.attēls

SKOLĒNS: Sasveicinās un uzliek savu sasveicināšanās simbolu uz tāfeles (1.attēls).

SKOLOTĀJS: Pastāsta ko šodien darīs. Rāda attēlus, kur ir redzami galvenie stāstu varoņi (16.pielikums). Piestiprina pie tāfeles. Rāda ar roku uz Matu un saka tas ir Mats un tā ir Mollija.

Skolotāja, stāsta varoņiem piestiprina Widgit programmā veidotos simbolu, Matu un Molliju (2.attēls). Skolotāja lūdz skolēnam pašam parādīt, kur ir Mats un , kur ir Mollija.

Mats Mollija

2.attēls

SKOLĒNS: Klausās. Parāda attēlos Matu un Moliju (2.attēls, 16. pielikums).

Ja nepieciešams skolotāja atkārtoti vairākas reizes, kamēr skolēns sapratis.

SKOLOTĀJA: Skolotāja jautā skolēnam - vai viņš vēlētos nākt palīgā nodziedāt dziesmiņu par “Matu un Moliju ?” Skolotāja piestiprina pie tāfeles simbolus “Nāc palīdzi dziedāt dziesmu” (3.attēls). Skolotāja izliktos simbolus vairāk kārtīgi atkāro un parāda. Pie vārda dziesma padungo.

Nāc palīdzi dziedāt dziesmu

3.attēls

SKOLĒNS: Piekrīt dziedāt.

SKOLOTĀJA: Skolotāja rāda pie tāfeles piestiprinātos simbolus ar dziesmu vārdiem. Skolotāja vispirms nodemonstrē dziesmu rādot ar vienu roku simbolus ar otru rāda roku kustības. Iepriekš palūdz skolēnu klausīties un skatīties uzliktot uz tāfeles simbolu klausies un skaties (4.attēls). Ja nepieciešams atkārtoti vairākas reizes kamēr skolēns saprot.

klausies un skaties

4.attēls

SKOLOTĀJA: Skolotāja lūdz skolēnu darboties līdzīgi. Skolotāja dzied un rāda katru simbolu un ar otru roku kustības (5.attēls).

Mats un Molija, Mats un Molija (Rāda simbolus)

Valodai laiks, valodai laiks (Skolotāja rāda simbolus)

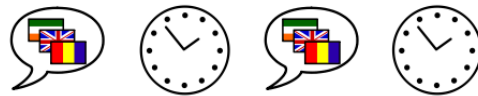
Klausies un skaties, klausies un skaties (ar vienu roku rāda simbolus uz tāfeles ar otru roku kustības)

Varam sākt, varam sākt. (Rāda simbolus)

SKOLĒNS: Skolēns savu iespēju robežās dzied vārdus un rāda līdzīgu roku kustības.

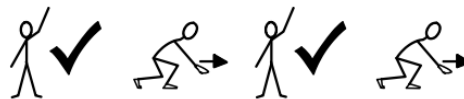
Mats un Mollija, Mats un Mollija

Valodai laiks, valodai laiks .

Klausies un skaties, klausies un skaties.

Varam sākt, varam sākt.

5.attēls

SKOLOTĀJA: Palūdz skolēnu nodziedāt vēlreiz un rādīt uz simboliem dziedamas vārdus. Savu iespēju robežās atkārtoti vārdus. Skolotāja piestiprina divus attēlu komplektus pie tāfeles. Vienu komplektu sev otru skolēnam un rāda kopā (5.attēls).

SKOLOTĀJA: Pasklavē skolēnu par labu darbu, aplaudē. Iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura skolēnam ir iespēja izvilkt mazu konfektīti.

SKOLĒNS: Priecīgs par saņemto kārumu. Izrāda interesi strādāt tālāk.

(1Attēls ~ 7 min.)

SKOLOTĀJA: “Man ir stāsts, ko pastāstīt. Tas ir tik smieklīgs! Stāsta nosaukums ir ”Pele manā mājā”. Vai esi gatavs redzēt pirmo attēlu? Labi? (Uz galda stāv nolikti 4 attēli ar attēlu uz leju. Virs attēliem ir pielikti numuri. Skolotajā paņem attēlu tura rokā un stāsta par to (6.attēls). Skolotāja jautā ko tu redzi pirmajā attēlā?”. Izliek simbolu kartītes pie tāfeles ar uzdoto jautājumu. Ja nepieciešams iesaista asistentu, uzdodot to pašu jautājumu un ar žestu valodu palīdz (7.attēls).

7.attēls

SKOLOTĀJA: Iedrošina skolēnu pastāstīt par lietām, kas redzamas attēlā. Skolotājai uz galda ir izliktas vairākas simbolu kartītes. Skolotāja lūdz skolēnam no simbolu valodas kartītēm izvēlēties tās simbolu kartītes kuras ir redzamas attēlā un piestiprināt tās pie tāfeles. Savu iespēju robežās kopā ar skolotāju mēģina izrunāt (attēlu rindā ir arī neatbilstošās kartītes, 8.attēls).

8.attēls

SKOLĒNS: Skolēns noklausās skolotājas teikto. Atlasa tās simbolu kartītes, kuri objekti ir redzami attēlā. Ņemot katru simbolu parāda to attēlā pieliek pie tāfeles (8.attēls). Savu runāšanas iespēju robežās izrunā vārdus.

SKOLOTĀJA: Paslavēs skolēnu par labu darbu un dod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura skolēns izvelk mazu konfekti.

SKOLĒNS: Priecīgs par saņemto kārumu. Skolēns gatavs nākamajam uzdevumam.

SKLOTĀJS: Skolotājs aicina skolēnu uz nākamo uzdevumu. Iepazīstina ar jauniem vārdu veidiem, kas notiek stāstā (*pele, blakus, krēsls, kliegt*). Skolotāja izliek jaunus vārdus ar simboliem uz galda. Vairākas reizes atkārtojot katru vārdu un ar žestu palīdzību, rāda darbības vārdus (9.attēls). Skolotāja pirmo attēla stāstu piestiprina pie tāfeles (6.attēls). Nolasa attēlā notiekošo. *Mollija ieraudzīja peli sev blakus. Viņa iekliedzās! Mollija baidās no pelēm.*

Izliek stāsta sižetu ar simboliem uz galda (4attēls). Skolotāja aicina skolēnu no simboliem izveidot teikumu. Skolotāja lasa vairākas reizes.

pele krēsls Mollija klie dz blakus

9.attēls

SKOLĒNS: Skolēns noklausās skolotājas teikto. Atlasa tās simbolu kartītes, no kurām var izveidot teikumu. Ņemot katru simbolu parāda to attēlā pieliek pie tāfeles (6.attēls). Savu runāšanas iespēju robežās izrunā vārdus.

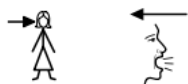
SKOLOTĀJA: Paslavēs skolēnu par labu darbu un dod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura skolēns izvelk mazu konfektīti.

(2.attēls ~7 min)

SKOLOTĀJA: Jautā “Kas notiks tālāk?” Skolotāja rāda uz otro attēlu, kurš ir apgriezts uz otru pusi un uz tā atrodas cipars 2. Skolotāja piestiprina uz tās jautājuma zīmi ar simbolu kas (4.9. attēls 1.nodarbība). Atļauj skolēnam paredzēt, kas varētu notikt nākamajā bildītē. Skolotāja izliek no simbolu kartītēm veidotu teikumu no nākama attēla. Skolēns paņem tos teikumus, kuru viņam liekas pareizi. Piestiprina to pie tāfeles. Skolotāja iedrošina skolēnu ar teikumiem kā : “Kāda laba ideja!” “Man patīk kā tu domā!” (piedāvātie simboli kartīšu teikumi ir arī nepareizi) (10.attēls).

Mollija ieraudzīja peli sev blakus.

Viņa iekliedzās !

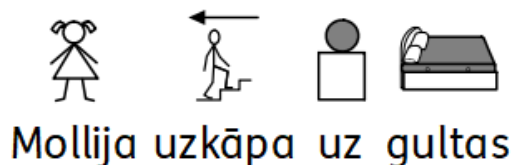
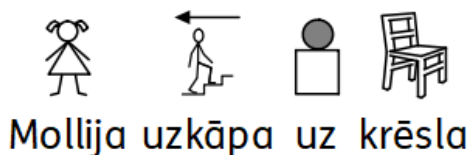
Mollija baidās no pelēm.

10.attēls

SKOLĒNS: Izliek dažus teikumus no nākamā sižeta. Savu iespēju robežās mēģina izrunāt.

SKOLOTĀJA: Jautā skolēnam: vai esi gatavs redzēt otru attēlu? Skolotāja paceļ otru attēlu un izliekas, ka ir pārsteigta par to, ko redz (6.attēls). Tad jautā skolēnam “Kas notiek otrajā attēlā?” Skolotāja nolasa nākamos teikumus. *Mollija uzkāpa uz krēsla. Pele paskrien zem krēsla. Mollija kliedz, Palīga Mat!*

Skolotāja aicina skolēnu pastāstīt, kas notiek attēlā. Skolotāja atkal piedāvā skolēnam simbolu kartītes, no kā izveidot teikumu. Skolēns ņem pa vienai simbolu kartītei un liek pie tāfeles. Skolotāja skolēnam palīdz (11.attēls).

11.attēls

SKOLOTĀJA: Kad teikumi izlikti skolotajā paslavē skolēnu. Izstāsta vēlreiz abus attēla fragmentus. Skolotāja iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu un skolēns izvēlas pārsteigumu. Mazas konfektiņas. Skolēns ir priecīgs par paveikto un turpina darbu.

(3.Attēls ~ 7 min)

SKOLOTĀJA: Jautā “Kas notiks tālāk?”. Skolotāja rāda uz trešo attēlu, kurš ir apgriezts uz otru pusi un uz tās atrodas cipars “3”. Skolotāja piestiprina uz tā jautājuma zīmi ar simbolu “Kas” (4.9. attēls 1.nodarbība). “Kā tev liekas, kas notiks tālāk?” un “Kas notiek attēlā NR. 3?” Jautā skolēnam: vai esi gatavs redzēt trešo attēlu? Skolotāja paceļ trešo attēlu un izliekas, ka ir pārsteigta par to, ko redz (6. attēls 24.pielikumā). Tad jautā skolēnam “Kas notiek trešajā attēlā?”. Skolotāja jautā skolēnam: Ko Tu redzi attēlā? Izliek simbolu kartītes uz tāfeles ar uzdoto jautājumu (4.12.attēls, 1. nodarbība). Ja nepieciešams iesaista asistentu. Uzdodot to pašu jautājumu arī viņam. Asistents rāda ko viņš redz līdz ar to skolēnam vieglāk uztvert jautājumu. Skolotāja piedāvā skolēnam dažādas attēlu kartītes, lai skolēns izvēlas attēlā redzamās lietas un piestiprina pie tāfeles (12.attēls). Skolotāja skolēnu uzmundrina un palīdz, katru vārdu vairākas reizes atkārtojot. Paslavē, aplaudē un izrāda prieku par katru pareizi pielikto vārdu. Aicina skolēnu savu iespēju robežās vārdus atkārtot.

Mollija pele Mats krēsls

12.attēls

SKOLOTĀJA: Skolotāja nolasa nākamos teikumus no trešā attēla - *Mats ienāk istabā. Mats rāda uz peli un sāka smieties. Mollija apjūk.*

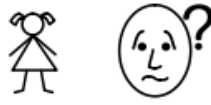
Skolotāja lasot rāda līdz. Skolotāja atkal piedāvā skolēnam simbolu kartītes no kā izveidot teikumu (13.attēls). Skolēns ņem pa vienai simbolu kartītei un liek pie tāfeles. Skolotāja skolēnam palīdz. Uzslavē un izrāda prieku par katru pareizi pielikto vārdu.

Mats ienāk istabā .

Mats rāda uz peli un sāk smieties

Mollija apjūk

13.attēls

SKOLĒNS : Liek simbolu kartītes un rāda attēlā (6.attēls, 24.pielikums) ko viņš liek. Savu iespēju robežās mēģina izrunāt vārdu.

SKOLOTĀJA: Kad teikumi izlikti skolotāja paslavē skolēnu. Izstāsta vēlreiz visus trīs attēla fragmentus, rādot uz izliktajiem simboliem un attēliem. Skolotāja iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu un skolēns izvēlas pārsteigumu. Mazas konfektītes. Skolēns ir priecīgs par paveikto un turpina darbu.

(4.attēls ~7 min)

SKOLOTĀJA: Jautā: “Kas notiks tālāk?”. Skolotāja rāda uz ceturto attēlu, kurš ir apgriezts uz otru pusi un uz tās atrodas cipars “4” (6.attēls, 24.pielikums). Skolotāja piestiprina uz tās jautājuma zīmi ar simbolu “Kas” (4.9. attēls, 1.nodarbība). “Kā tev liekas, kas notiks tālāk?”. Skolotāja skolēnam iedod vairākas simbolu kartītes no kurām ir izveidoti teikumi no kurām skolēns izvēlas viņa prāt nākošo notikumu (ir iekļauti arī nepareizi teikumi, 14.attēls).

Mollija aizskrien uz gultu.

Mats noliek būri uz grīdas .

Mats atver mazās durtiņas un saka - tā ir mana pele .

Tas ir mans mājdzīvnieks.

 ++
 Mollija arī sāk smieties .

 Viņa vairāk nebaidās no pelēm.

14.attēls

SKOLĒNS: Izvēlas teikumu, kurš viņa prāt būs nākamais.

SKOLOTĀJA: Jautā skolēnam vai esi gatavs redzēt ceturto attēlu? Skolotāja aicina skolēnu pacelt ceturto attēlu un parādīt (6.attēls, 24.pielikums). Skolotāja izliekas, ka ir pārsteigta par to, ko redz. Tad jautā skolēnam “Kas notiek ceturtajā attēlā?” Skolotāja jautā skolēnam: Ko Tu redzi attēla? Izliek simbolu kartītes uz tāfeles ar uzdoto jautājumu (4.12. attēls, 1.nodarbība). Skolotāja piedāvā skolēnam simbolu kartītes, lai skolēns izvēlas attēlā redzamās lietas un piestiprina pie tāfeles (15.attēls). Skolotāja skolēnu uzmundrina un palīdz, katru vārdu vairākas reizes atkārtojot. Aicina arī skolēnu iespēju robežās vārdus atkārtot.

 pele būris Mollija krēsls Mats

15.attēls

SKOLĒNS : Liek simbolu kartītes un rāda attēlā ko viņš liek. Savu iespēju robežās mēģina izrunāt vārdu.

SKOLOTĀJA: Skolotāja nolasa nākamos teikumus no ceturtajā attēlā -. *Mats noliek būri uz grīdas. Mats atver mazās durtiņas un saka “tā ir mana pele”. Tas ir mans mājdzīvnieks. Mollija arī sāk smieties. Viņa vairs nebaidās no peles.*

Skolotāja lasot rāda līdzi. Skolotāja aicina skolēnu pastāstīt, kas notiek attēlā. Izliek jautājumu pie tāfeles ar simbolu kartītēm un vairākkārt atkārtot jautājumu un ar žestiem palīdz saprast jautāto (4.12. attēls 1. nodarbība).

Skolotāja atkal piedāvā skolēnam simbolu kartītes no kā izveidot teikumu (15. attēls). Skolēns ņem pa vienai simbolu kartītei un liek pie tāfeles. Skolotāja skolēnam palīdz. Katru nākamo vārdu skolotāja pasaka priekšā un rāda ar žestiem un mīmikām.

SKOLĒNS: Liek simbolu kartītes un rāda attēlā ko viņš liek. Savu iespēju robežās mēģina izrunāt.

Nodarbības nobeigumā skolotāja piedāvā skolēnam izspēlēt uzmanības spēli un citas aktivitātes.

SKOLOTĀJA: Saka skolēnam: es samaisīšu attēlu kartītes un nolikšu ar attēlu uz leju. Vai tu vari sakārtot attēlus pareizajā secībā? Ja nepieciešams skolotāja skolēnam palīdz, rāda uz tāfeles atstātos simbolus, kuri ir izvietoti 4 kolonās ar stāstā notiekošo.

SKOLĒNS: izliek attēlu kartītes pareizajā secībā un rāda uz simboliem, kuri attēlo attēlā notiekošo.

SKOLOTĀJA: Piedāvā skolēnam nākamo uzdevumu. Tev būs jāaiztaisa acis. Es paņemšu vienu no attēliem. Tev būs jāparada uz tāfeles, kurš attēlu sižets tūkst. Skolotāja samaisa attēlu kartītes, paņem vienu nost. Tā izspēlē visas 4 kartītes.

SKOLĒNS: Cenšas izdomāt, kurš attēls trūkst. Rāda uz tāfeles iztrūkstošo.

SKOLOTĀJA: Paslavē un izrāda prieku par skolēna darbu. Iedod pārsteiguma maisiņu. Skolēns izvēlas kārumu.

SKOLĒNS: Priecīgs par paveikto un kārumu.

SKOLOTĀJA: Aicina skolēnu uz pēdējo aktivitāti. Skolotāja skolēnam dod simbolu kartītes ar izveidotiem teikumiem par katru attēlu, ko jau izmantoja iepriekš. Skolēnam pie katra attēla jāpievieno pareizo teikumu.

SKOLĒNS: Saliek kopā attēlus ar simbolu valodas teikumiem.

SKOLOTĀJA: Paslavē un izrāda prieku par skolēna darbu. Iedod pārsteiguma maisiņu. Skolēns izvēlas kārumu.

11. Nodarbība “Pele manā mājā”

Nodarbības tēma: Pele mana mājā

Nodarbības mērķis: Izmantojot sociālo stāstu mācīt lietot simbolu valodu kā sazināšanās līdzekli.

(~ 7 min)

SKOLOTĀJS: Skolotāja sasveicinās (uzliek sasveicināšanās simbolu uz tāfeles, 4.1.attēls 1.nodarbība).

SKOLĒNS: Sasveicinās un uzliek savu sasveicināšanas simbolu uz tāfeles (4.1.attēls, 1.nodarbība).

SKOLOTĀJS: Pastāsta ko šodien darīs. Rāda attēlus, kur ir redzami galvenie stāstu varoņi (16.pielikums). Piestiprina pie tāfeles. Rāda ar roku uz Matu un saka tas ir Mats un tā ir Mollija.

Skolotāja stāsta varoņiem piestiprina Widgit programmā veidotos simbolu, Matu un Molliju (4.2.attēls, 1.nodarbība). Skolotāja lūdz skolēnam pašam parādīt, kur ir Mats un kur ir Molija.

SKOLĒNS: Klausās. Parāda attēlos Matu un Moliju (4.2. attēls, 16.pielikums).

Ja nepieciešams skolotāja atkārtoti vairākas reizes, kamēr skolēns būs sapratis.

SKOLOTĀJA: Skolotāja jautā skolēnam: vai viņš vēlētos nākt palīgā nodziedāt dziesmiņu par “Matu un Moliju?” Skolotāja piestiprina pie tāfeles simbolus “Nāc palīdzi dziedāt dziesmu” (4.3.attēls, 1.nodarbība). Skolotāja izliktos simbolus vairāk kārtīgi atkāro un parāda. Pie vārda “dziesma” padungo.

SKOLĒNS: Piekrīt dziedāt.

SKOLOTĀJA: Skolotāja rāda pie tāfeles piestiprinātos simbolus ar dziesmu vārdiem. Skolotāja vispirms nodemonstrē dziesmu, rādot ar vienu roku simbolus ar otru roku rāda kustības. Iepriekš palīdz skolēnu klausīties un skatīties, uzliekot uz tāfeles simbolu klausies un skaties (4.4.attēls, 1.nodarbība). Ja nepieciešams atkārtoti vairākas reizes kamēr skolēns saprot.

SKOLOTĀJA: Skolotāja lūdz skolēnu darboties līdzī. Skolotāja dzied un rāda katru simbolu un ar otru roku kustības (4.5.attēls, 1.nodarbība).

Mats un Molija, Mats un Molija (Rāda simbolus)

Valodai laiks, valodai laiks (Skolotāja rāda simbolus)

Klausies un skaties, klausies un skaties (ar vienu roku rāda simbolus uz tāfeles ar otru roku kustības).

Varam sākt, varam sākt. (Rāda simbolus)

SKOLĒNS: Skolēns savu iespēju robežās dzied vārdus un rāda līdzī roku kustības (4.5. attēls, 1.nodarbība).

SKOLOTĀJA: Palūdz skolēnu nodziedāt vēlreiz un rādīt uz simboliem dziedamas vārdus. Savu iespēju robežās atkārti vārdus. Skolotāja piestiprina divus attēlu komplektus pie tāfeles. Vienu komplektu sev otru skolēnam un rāda kopā (4.5.attēls, 1.nodarbība).

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu, aplaudē. Iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura skolēnam ir iespēja izvilkt mazu konfektīti.

SKOLĒNS: Priecīgs par saņemto kārumu. Izrāda interesi strādāt tālāk.

(~7 min)

SKOLOTĀJA: Parāda skolēnam attēlus. Par stāstu "Pele manā mājā". Izlasa stāsta notikumus, izliek teikumus ar simboliem uz tāfeles.

SKOLENS: Seko līdzi.

(~ 15 min.)

SKOLOTĀJA: pasaka skolēnam, ka tagad uzdos jautājumus. Uzdo skolēnam jautājumus par attēliem. Jautājumi ir atbildami ar "jā" un "nē". Kopā desmit jautājumi. Skolotāja aicina skolēnu izmantot simbola kartīti "jā" un "nē". Parādot to ikreiz, kad ir jā un kad ir nē. Pievienojot klāt arī žestu. Īkšķis uz augšu "jā", īkšķis uz leju "nē" (1.attēls).

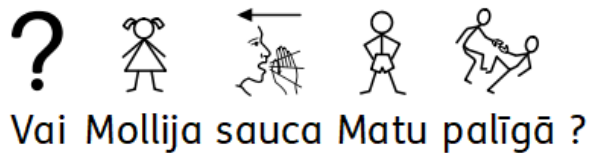
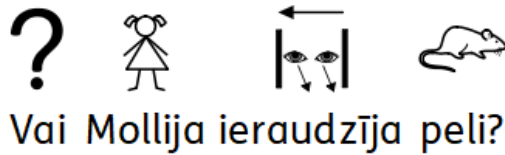
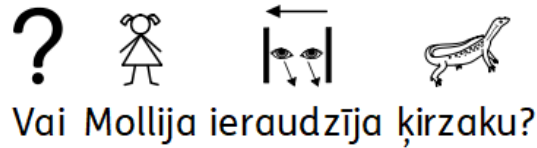
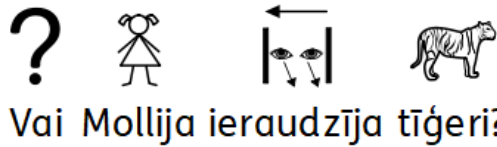
1.attēls

SKOLOTĀJA: Uzdo jautājumus un liek simbolus pie tāfeles, izveidojot teikumus. Papildus katru vārdu parādot ar žestiem un vairākas reizes atkārti (2.attēls).

? =
Vai Mollija ir šajā stāstā?

? =
Vai kaza ir šajā stāstā?

? =
Vai Mats ir šajā stāstā?

2.attēls

SKOLĒNS: Atbild uz jautājumiem. Savu iespēju robežās izrunā atbildi jā un nē.

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu izrāda prieku par skolēna paveikto. Skolotāja skolēnam iedod pārsteiguma maisiņu. Skolēns izvēlas kārumu. Skolotāja paslavē par nodarbībā paveikto un atvadās.

12. Nodarbība “Pele manā mājā”

Nodarbības tēma: Pele manā mājā!

Nodarbības mērķis: Izmantojot sociālo stāstu mācīt lietot simbolu valodu kā sazināšanās līdzekli.
(~ 7 min)

SKOLOTĀJS: Skolotāja sasveicinās. (uzliek sasveicināšanās simbolu uz tāfeles, 4.1.attēls 1.nodarbība).

SKOLĒNS: Sasveicinās un uzliek savu sasveicināšanas simbolu uz tāfeles (4.1.attēls 1.nodarbība).

SKOLOTĀJS: Pastāsta ko šodien darīs. Rāda attēlus, kur ir redzami galvenie stāstu varoņi (16.pielikums). Piestiprina pie tāfeles. Rāda ar roku uz Matu un saka tas ir Mats un tā ir Mollija.

SKOLĒNS: Klausās. Parāda attēlos Matu un Moliju (4.2. attēls, 16. pielikums).

Ja nepieciešams skolotāja atkārtoti vairākas reizes, kamēr skolēns sapratis.

SKOLOTĀJA: Skolotāja jautā skolēnam vai viņš vēlētos nākt palīgā nodziedāt dziesmiņu par “Matu un Moliju ?” Skolotāja piestiprina pie tāfeles simbolus “Nāc palīdzi dziedāt dziesmu” (4.3.attēls, 1.nodarbība). Skolotāja izliktos simbolus vairākkārtīgi atkāro un parāda. Pie vārda “dziesma” padungo.

SKOLĒNS: Piekrīt dziedāt.

SKOLOTĀJA: Skolotāja rāda pie tāfeles piestiprinātos simbolus ar dziesmu vārdiem. Skolotāja vispirms nodemonstrē dziesmu, rādot ar vienu roku simbolus ar otru roku rāda kustības. Iepriekš palūdz skolēnu klausīties un skatīties, uzliekot uz tāfeles simbolu klausies un skaties (4.4.attēls 1.nodarbība). Ja nepieciešams atkārtoti vairākas reizes kamēr skolēns saprot.

SKOLOTĀJA: Skolotāja lūdz skolēnu darboties līdzī. Skolotāja dzied un rāda katru simbolu un ar otru roku kustības (4.5.attēls 1.nodarbība).

Mats un Molija, Mats un Molija (Rāda simbolus)

Valodai laiks, valodai laiks (Skolotāja rāda simbolus)

Klausies un skaties, klausies un skaties (ar vienu roku rāda simbolus uz tāfeles ar otru roku kustības)

Varam sākt, varam sākt. (Rāda simbolus)

SKOLĒNS: Skolēns savu iespēju robežās dzied vārdus un rāda līdzī roku kustības (4.5. attēls).

SKOLOTĀJA: Palūdz skolēnu nodziedāt vēlreiz un rādīt uz simboliem dziedamas vārdus. Savu iespēju robežās atkārtoti vārdus. Skolotāja piestiprina divus attēlu komplektus pie tāfeles. Vienu komplektu sev otru skolēnam un rāda kopā (4.5.attēls).

SKOLOTĀJA: Paspalvī skolēnu par labu darbu, aplaudē. Iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura skolēnam ir iespēja izvilkt mazu konfektīti.

SKOLĒNS: Priecīgs par saņemto kārumu. Izrāda interesi strādāt tālāk.

(~15 min)

SKOLOTĀJA: Parāda skolēnam attēlus. Par stāstu “Pele manā mājā”. Izlasa stāsta notikumus, izliek teikumus ar simboliem uz tāfeles.

SKOLENS: Seko līdzi.

SKOLOTĀJA: Skolotāja iepriekš jau ir sagatavojusi simbolus no kuriem veidot jautājums (1.attēls). Skolotāja jautā jautājumus un liek pa vienam simbolam pie tāfeles veidojot jautājuma teikumu. Iepriekš ir sagatavotas simbolu kartītes ar iespējamiem atbilžu variantiem (2.attēls).

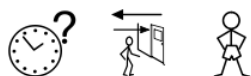
Kurš redzēja peli sev blakus?

Kāpēc Mollija kļiedza?

Kur viņa aizmuka no peles?

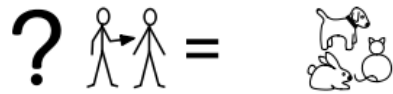
Kad atnāca Mats ?

Kāpēc Mats smējās, kad ieraudzīja peli?

Kur Mata pele guļ?

Vai tev ir mājdzīvnieks ?

Kāds mājdzīvnieks tev ir?

Vai tev ir bailes no dzīvniekiem?

1.attēls

Atbilžu varianti

1

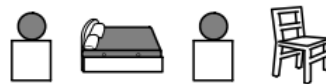
kaķis Mats Mollija

2

ieraudzīja kaķi ieraudzīja peli

3

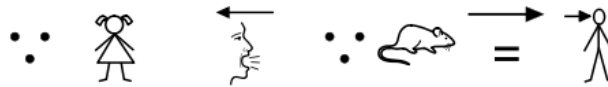
uz gultas uz krēsla

4

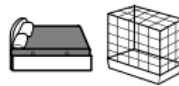
Tad kad Mollija smējās . Tad kad Mollija kiedza.

5

Jo Mollija kiedza? Jo pele bija viņa .

6

gultā būrī

8

Kāds mājdzīvnieks tev ir?

2.attēls

SKOLĒNS: Atbild uz jautājumiem. Savu iespēju robežās izrunā atbildi.

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu izrāda prieku par skolēna paveikto. Skolotāja skolēnam iedod pārsteiguma maisiņu. Skolēns izvēlas kārumu. Skolotāja paslavē par nodarbībā paveikto un atvadās.

1.attēls

2.attēls

3.attēls

4.attēls

13. Nodarbība “Izsalkušais kaķis”

Nodarbības tēma: Izsalkušais kaķis.

Nodarbības mērķis: Izmantojot sociālo stāstu, mācīt lietot simbolu valodu kā sazināšanās līdzekli.

Jaunie apgūstamie simbolu vārdi:

(~ 10 min)

SKOLOTĀJS: Skolotāja sasveicinās (uzliek sasveicināšanās simbolu uz tāfeles, 1.attēls).

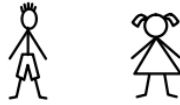
Sveiks

1.attēls

SKOLĒNS: Sasveicinās un uzliek savu sasveicināšanas simbolu uz tāfeles (1.attēls).

SKOLOTĀJS: Pastāsta ko šodien darīs. Rāda attēlus, kur ir redzami galvenie stāstu varoņi (16.pielikums). Piestiprina pie tāfeles. Rāda ar roku uz Matu un saka tas ir Mats un tā ir Mollija.

Skolotāja stāsta varoņiem piestiprina Widgit programmā veidotos simbolus, Matu un Molliju (2.attēls). Skolotāja lūdz skolēnam pašam parādīt, kur ir Mats un kur ir Molija.

Mats Mollija

2.attēls

SKOLĒNS: Klausās. Parāda attēlos Matu un Moliju (2.attēls, 16. pielikums).

Ja nepieciešams skolotāja atkārtoti vairākas reizes, kamēr skolēns sapratis.

SKOLOTĀJA: Skolotāja jautā skolēnam vai viņš vēlētos nākt palīgā nodziedāt dziesmiņu par “Matu un Moliju?”. Skolotāja piestiprina pie tāfeles simbolus “Nāc palīdzi dziedāt dziesmu” (3.attēls). Skolotāja izliktos simbolus vairāk kārtīgi atkāro un parāda. Pie vārda dziesma padungo.

Nāc palīdzi dziedāt dziesmu

3.attēls

SKOLĒNS: Piekrīt dziedāt.

SKOLOTĀJA: Skolotāja rāda pie tāfeles piestiprinātos simbolus ar dziesmu vārdiem. Skolotāja vispirms nodemonstrē dziesmu, rādot ar vienu roku simbolus ar otru roku rāda kustības. Iepriekš palūdz skolēnu klausīties un skatīties, uzliekot uz tāfeles simbolu klausies un skaties (4.attēls). Ja nepieciešams atkārtoti vairākas reizes kamēr skolēns saprot.

klausies un skaties

4.attēls

SKOLOTĀJA: Skolotāja lūdz skolēnu darboties līdzi. Skolotāja dzied un rāda katru simbolu un ar otru roku kustības (5.attēls).

Mats un Molija, Mats un Molija (Rāda simbolus)

Valodai laiks, valodai laiks (Skolotāja rāda simbolus)

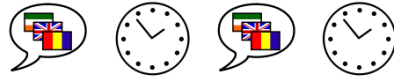
Klausies un skaties, klausies un skaties (ar vienu roku rāda simbolus uz tāfeles ar otru roku kustības)

Varam sākt, varam sākt. (Rāda simbolus)

SKOLĒNS: Skolēns savu iespēju robežās dzied vārdus un rāda līdzīgu roku kustības.

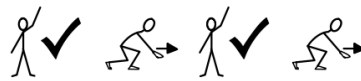
Mats un Mollija, Mats un Mollija

Valodai laiks, valodai laiks .

Klausies un skaties, klausies un skaties.

Varam sākt, varam sākt.

5.attēls

SKOLOTĀJA: Palūdz skolēnu nodziedāt vēlreiz un rādīt uz simboliem dziedamas vārdus. Savu iespēju robežās atkārtoti vārdus. Skolotāja piestiprina divus attēlu komplektus pie tāfeles. Vienu komplektu sev otru skolēnam un rāda kopā (5.attēls).

SKOLOTĀJA: Paspalvī skolēnu par labu darbu, aplaudē. Iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura skolēnam ir iespēja izvilkt mazu konfektīti.

SKOLĒNS: Priecīgs par saņemto kārumu. Izrāda interesi strādāt tālāk.

(1Attēls ~ 7 min.)

SKOLOTĀJA: “Man ir stāsts, ko pastāstīt. Tas ir tik smieklīgs! Stāsta nosaukums ir ”Izsalkušais kaķis”, Vai esi gatavs redzēt pirmo attēlu? Labi? Uz galda stāv nolikti 4 attēli ar attēlu uz leju. Virs attēliem ir pielikti numuri. Skolotajā paņem attēlu tura rokā un stāsta par to (6. attēls). Skolotāja jautā, ko tu redzi pirmajā attēlā?”. Izliek simbolu kartītes pie tāfeles ar uzdoto jautājumu. Ja nepieciešams iesaista asistentu, uzdodot to pašu jautājumu un ar žestu valodu palīdz (7.attēls).

7.attēls

SKOLOTĀJA: Iedrošina skolēnu pastāstīt par lietām, kas redzamas attēlā. Skolotājai uz galda ir izliktas vairākas simbolu kartītes. Skolotāja lūdz skolēnam no simbolu valodas kartītēm izvēlēties tās simbolu kartītes kuras ir redzamas attēlā un piestiprināt tās pie tāfeles. Savu iespēju robežās kopā ar skolotāju mēģina izrunāt (attēlu rindā ir arī neatbilstošās kartītes, 8.attēls).

8.attēls

SKOLĒNS: Skolēns noklausās skolotājas teikto. Atlasa tās simbolu kartītes, kuri objekti ir redzami attēlā. Ņemot katru simbolu, parāda to attēlā, pieliek pie tāfeles (6. attēls, 27.pielikums). Savu runāšanas iespēju robežās izrunā vārdus.

SKOLOTĀJA: Paslavēs skolēnu par labu darbu un dod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura skolēns izvelk mazu konfektīti.

SKOLĒNS: Priecīgs par saņemto kārumu. Skolēns gatavs nākamajam uzdevumam.

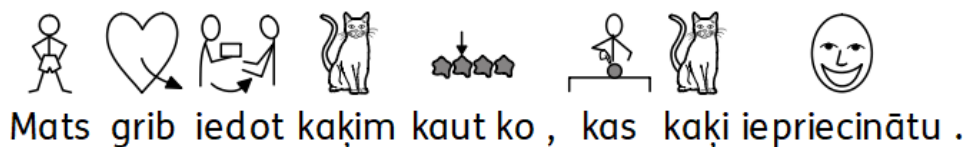
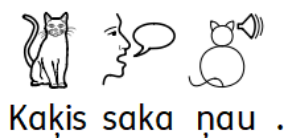
SKOLOTĀJA: Skolotājs aicina skolēnu uz nākamo uzdevumu. Iepazīstina ar jauniem vārdu veidiem, kas notiek stāstā (*kaķis, bēdīgs, priecīgs*). Skolotāja izliek jaunus vārdus ar simboliem uz galda. Vairākas reizes atkārtojot katru vārdu un ar žestu palīdzību rāda darbības vārdus (9. attēls).

9.attēls

Skolotāja pirmo attēla stāstu piestiprina pie tāfeles. Nolasa attēlā notiekošo - *Mats un Mollija ieraudzīja kaķi. Kaķis izskatās bēdīgs. Kaķis saka ņau. Mats vēlas iedot kaķim kaut ko, kas kaķi padarītu priecīgu.*

Izliek stāsta sižetu ar simboliem uz galda (10.attēls). Skolotāja aicina skolēnu no simboliem izveidot teikumu. Skolotāja lasa vairākas reizes.

10.attēls

SKOLĒNS: Skolēns noklausās skolotājas teikto. Atlasa tās simbolu kartītes, no kurām var izveidot teikumu. Ņemot katru simbolu parāda to attēlā pieliek pie tāfeles (6.attēls). Savu runāšanas iespēju robežās izrunā vārdus.

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu un dod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura skolēns izvelk mazu konfektīti.

(2.attēls ~7 min)

SKOLOTĀJA: Jautā: “Kas notiks tālāk?”. Skolotāja rāda uz otro attēlu, kurš ir apgriezts uz otru pusi un uz tā atrodas cipars “2”. Skolotāja piestiprina uz tās jautājuma zīmi ar simbolu “Kas” (4.9.attēls, 1.nodarbība). Atļauj skolēnam paredzēt, kas varētu notikt nākamajā bildītē. Skolotāja izliek no simbolu kartītēm veidotu teikumu no nākama attēla. Skolēns paņem tos teikumus, kuru viņam liekas pareizi. Piestiprina to pie tāfeles. Skolotāja iedrošina skolēnu ar teikumiem kā: “Kāda laba ideja!”, “Man patīk kā tu domā!” (piedāvātie simboli kartīšu teikumi ir arī nepareizi, 11.attēls).

Mats dod kaķim ābolu

Mats dod kaķim gurķi

Mats dod kaķim kaulu

11.attēls

SKOLĒNS: Izliek dažus teikumus no nākamā sižeta. Savu iespēju robežās mēģina izrunāt.

SKOLOTĀJA: Jautā skolēnam: vai esi gatavs redzēt otru attēlu? Skolotāja paceļ otru attēlu un izliekas, ka ir pārsteigta par to, ko redz (6.attēls). Tad jautā skolēnam “Kas notiek otrajā attēlā?” Skolotāja nolasa nākamos teikumus - *Mats iedod kaķim kaulu. Mollija saka “Kaķim negaršo kauli” Suņiem tie garšo. Mats atkal domā, ko iedot kaķim.*

Skolotāja aicina skolēnu pastāstīt, kas notiek attēlā. Skolotāja atkal piedāvā skolēnam simbolu kartītes no kā izveidot teikumu. Skolēns ņem pa vienai simbolu kartītei un liek pie tāfeles. Skolotāja skolēnam palīdz (12.attēls).

Mats dod kaķim kaulu

Mollija saka - Kaķim negaršo kauli.

Suņiem tie garšo .

Mats atkal domā. Ko iedot kaķim.

12.attēls

SKOLOTĀJA: Kad teikumi izlikti skolotājā paslavē skolēnu. Izstāsta vēlreiz abus attēla fragmentus. Skolotāja iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu un skolēns izvēlas pārsteigumu. Mazas konfektītes. Skolēns ir priecīgs par paveikto un turpina darbu.

(3.Attēls ~ 7 min)

SKOLOTĀJA: Jautā: “Kas notiks tālāk?”. Skolotāja rāda uz trešo attēlu, kurš ir apgriezta uz otru pusi un uz tās atrodas cipars “3”. Skolotāja piestiprina uz tā jautājuma zīmi ar simbolu “Kas” (4.9.attēls, 1.nodarbība). “Kā tev liekas, kas notiks tālāk?” un “Kas notiek attēlā NR. 3?” Jautā skolēnam vai esi gatavs redzēt trešo attēlu? Skolotāja paceļ trešo attēlu un izliekas, ka ir pārsteigta par to, ko redz. (6.attēls). Tad jautā skolēnam “Kas notiek trešajā attēlā?”. Skolotāja jautā skolēnam: Ko Tu redzi attēlā? Izliek simbolu kartītes uz tāfeles ar uzdoto jautājumu (4.12.attēls, 1.nodarbība). Ja nepieciešams iesaista asistentu, uzdodot to pašu jautājumu arī viņam. Asistents rāda ko viņš redz līdz ar to skolēnam vieglāk uztvert jautājumu. Skolotāja piedāvā skolēnam dažādas attēlu kartītes, lai skolēns izvēlas attēlā redzamās lietas un piestiprina pie tāfeles (13.attēls). Skolotāja skolēnu uzmundrina un palīdz. Katru vārdu vairākas reizes atkārtojot. Paslavē, aplaudē un izrāda prieku par katru pareizi pielikto vārdu. Aicina skolēnu savu iespēju robežās vārdus atkārtot.

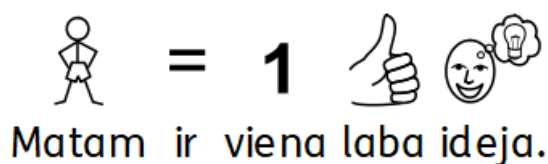

kaķis Mollija pica Mats govš

13.attēls

SKOLOTĀJA: Skolotāja nolasa nākamās teikumus no trešā attēla - *Mats dod picu kaķim. Mollija saka “Kaķim negaršo pica”. Cilvēkiem garšo pica. Matam ir viena laba ideja ko iedot kaķim.*

Skolotāja lasot rāda līdzi. Skolotāja atkal piedāvā skolēnam simbolu kartītes no kā izveidot teikumu (14.attēls). Skolēns ņem pa vienai simbolu kartītei un liek pie tāfeles. Skolotāja skolēnam palīdz. Uzslavē un izrāda prieku par katru pareizi pielikto vārdu.

14.attēls

SKOLĒNS : Liek simbolu kartītes un rāda attēlā (6.attēls) ko viņš liek. Savu iespēju robežās mēģina izrunāt vārdu.

SKOLOTĀJA: Kad teikumi izlikti skolotāja paslavē skolēnu. Izstāsta vēlreiz visus trīs attēla fragmentus, rādot uz izliktajiem simboliem un attēliem. Skolotāja iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu un skolēns izvēlas pārsteigumu. Mazas konfektītes. Skolēns ir priecīgs par paveikto un turpina darbu.

(4.attēls ~7 min)

SKOLOTĀJA: Jautā: “Kas notiks tālāk?”. Skolotāja rāda uz ceturto attēlu, kura ir apgriezta uz otru pusi un uz tās atrodas cipars “4” (6.attēls). Skolotāja piestiprina uz tās jautājuma zīmi ar simbolu kas (4.9.attēls, 1.nodarbība). “Kā tev liekas, kas notiks tālāk?”. Skolotāja skolēnam iedod vairākas simbolu kartītes no kurām ir izveidoti teikumi, no kurām skolēns izvēlas viņa prāt nākošo notikumu (ir iekļauti arī nepareizi teikumi, 15.attēls).

Mollija dod tunci.

Mats dod kaķim ābolu.

15.attēls

SKOLĒNS: Izvēlas teikumu, kurš viņa prāt būs nākamais.

SKOLOTĀJA: Jautā skolēnam: vai esi gatavs redzēt ceturto attēlu? Skolotāja aicina skolēnu pacelt ceturto attēlu un parādīt (6.attēls). Skolotāja izliekas, ka ir pārsteigta par to, ko redz. Tad jautā skolēnam “Kas notiek ceturtajā attēlā?” Skolotāja jautā skolēnam: Ko Tu redzi attēla? Izliek simbolu kartītes uz tāfeles ar uzdoto jautājumu (4.12.attēls 1. nodarbība). Skolotāja piedāvā skolēnam simbolu kartītes, lai skolēns izvēlas attēlā redzamās lietas un piestiprina pie tāfeles (16.attēls.). Skolotāja skolēnu uzmundrina un palīdz. Katru vārdu vairākas reizes atkārtojot. Aicina skolēnu savu iespēju robežās vārdus atkārtot.

kaķis govs Mollija Mats tuncis

16.attēls

SKOLĒNS : Liek simbolu kartītes un rāda attēlā ko viņš liek. Savu iespēju robežās mēģina izrunāt vārdu.

SKOLOTĀJA: Skolotāja nolasa nākamos teikumus no ceturta attēla - *Mollija dod tunci kaķim. Kaķiem garšo zivis. Urā. Kaķis ir priecīgs.*

Skolotāja lasot rāda līdzī. Skolotāja aicina skolēnu pastāstīt, kas notiek attēlā. Izliek jautājumu pie tāfeles ar simbolu kartītēm un vairākkārt atkārtot jautājumu un ar žestiem palīdz saprast jautāto (4.12.attēls, 1.nodarbība).

Skolotāja atkal piedāvā skolēnam simbolu kartītes no kā izveidot teikumu (17.attēls). Skolēns ņem pa vienai simbolu kartītei un liek pie tāfeles. Skolotāja skolēnam palīdz. Katru nākamo vārdu skolotāja pasaka priekšā un rāda ar žestiem un mīmikām.

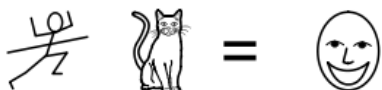
SKOLĒNS: Liek simbolu kartītes un rāda attēlā ko viņš liek. Savu iespēju robežās mēģina izrunāt.

Mollija dod kaķim tunci.

Kaķim garšo zivis.

Urā! Kaķis ir priecīgs!

17.attēls

Nodarbības nobeigumā skolotāja piedāvā skolēnam izspēlēt uzmanības spēli un citas aktivitātes.

SKOLOTĀJA: Saka skolēnam: es samaisīšu attēlu kartītes un nolikšu ar attēlu uz leju. Vai tu vari sakārtot attēlus pareizajā secībā? Ja nepieciešams skolotāja skolēnam palīdz, rāda uz tāfeles atstātos simbolus, kuri ir izvietoti 4 kolonās ar stāstā notiekošo.

SKOLĒNS: izliek attēlu kartītes pareizajā secībā un rāda uz simboliem, kuri attēlo attēlā notiekošo.

SKOLOTĀJA: Piedāvā skolēnam nākamo uzdevumu. Tev būs jāaiztaisa acis. Es paņemšu vienu no attēliem. Tev būs jāparada uz tāfeles, kurš attēlu sižets tūkst. Skolotāja samaisa attēlu kartītes, paņem vienu nost. Tā izspēlē visas 4 kartītes.

SKOLĒNS: Cenšas izdomāt, kurš attēls trūkst. Rāda uz tāfeles iztrūkstošo.

SKOLOTĀJA: Paslavē un izrāda prieku par skolēna darbu. Iedod pārsteiguma maisiņu. Skolēns izvēlas kārumu.

SKOLĒNS: Priecīgs par paveikto un kārumu.

SKOLOTĀJS: Aicina skolēnu uz pēdējo aktivitāti. Skolotāja skolēnam dod simbolu kartītes ar izveidotiem teikumiem par katru attēlu, ko jau izmantoja iepriekš. Skolēnam pie katra attēla jāpievieno pareizo teikumu.

SKOLĒNS: Saliek kopā attēlus ar simbolu valodas teikumiem.

SKOLOTĀJA: Paslavē un izrāda prieku par skolēna darbu. Iedod pārsteiguma maisiņu. Skolēns izvēlas kārumu.

14. Nodarbība “Izsalkušais kaķis”

Nodarbības tēma: Izsalkušais kaķis.

Nodarbības mērķis: Izmantojot sociālo stāstu mācīt lietot simbolu valodu kā sazināšanās līdzekli.
(~ 7 min)

SKOLOTĀJS: Skolotāja sasveicinās. (uzliek sasveicināšanās simbolu uz tāfeles, 4.1.attēls 1.nodarbība).

SKOLĒNS: Sasveicinās un uzliek savu sasveicināšanas simbolu uz tāfeles (4.1.attēls, 1.nodarbība).

SKOLOTĀJS: Pastāsta ko šodien darīs. Rāda attēlus, kur ir redzami galvenie stāstu varoņi (16.pielikums). Piestiprina pie tāfeles. Rāda ar roku uz Matu un saka tas ir Mats un tā ir Mollija.

Skolotāja, stāsta varoņiem piestiprina Widgit programmā veidotos simbolus Matu un Molliju (4.2.attēls, 1.nodarbība). Skolotāja lūdz skolēnam pašam parādīt, kur ir Mats un kur ir Molija.

SKOLĒNS: Klausās. Parāda attēlos Matu un Moliju (4.2.attēls, 16.pielikums).

Ja nepieciešams skolotāja atkārto vairākas reizes, kamēr skolēns sapratis.

SKOLOTĀJA: Skolotāja jautā skolēnam: vai viņš vēlētos nākt palīgā nodziedāt dziesmiņu par “Matu un Moliju?” Skolotāja piestiprina pie tāfeles simbolus “Nāc palīdzi dziedāt dziesmu” (4.3.attēls, 1.nodarbība). Skolotāja izliktos simbolus vairāk kārtīgi atkāro un parāda. Pie vārda “dziesma” padungo.

SKOLĒNS: Piekrīt dziedāt.

SKOLOTĀJA: Skolotāja rāda pie tāfeles piestiprinātos simbolus ar dziesmu vārdiem. Skolotāja vispirms nodemonstrē dziesmu rādot ar vienu roku simbolus ar otru rāda roku kustības. Iepriekš palūdz skolēnu klausīties un skatīties uzliekot uz tāfeles simbolu klausies un skaties (4.4.attēls, 1.nodarbība). Ja nepieciešams atkārto vairākas reizes kamēr skolēns saprot.

SKOLOTĀJA: Skolotāja lūdz skolēnu darboties līdzī. Skolotāja dzied un rāda katru simbolu un ar otru roku kustības (4.5.attēls, 1.nodarbība).

Mats un Molija, Mats un Molija (Rāda simbolus)

Valodai laiks, valodai laiks (Skolotāja rāda simbolus)

Klausies un skaties, klausies un skaties (ar vienu roku rāda simbolus uz tāfeles ar otru roku kustības)

Varam sākt, varam sākt. (Rāda simbolus)

SKOLĒNS: Skolēns savu iespēju robežās dzied vārdus un rāda līdzī roku kustības (4.5.attēls).

SKOLOTĀJA: Palūdz skolēnu nodziedāt vēlreiz un rādīt uz simboliem dziedamas vārdus. Savu iespēju robežās atkārti vārdus. Skolotāja piestiprina divus attēlu komplektus pie tāfeles. Vienu komplektu sev otru skolēnam un rāda kopā (4.5.attēls).

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu, aplaudē. Iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura skolēnam ir iespēja izvilkt mazu konfektīti.

SKOLĒNS: Priecīgs par saņemto kārumu. Izrāda interesi strādāt tālāk.

(~7 min)

SKOLOTĀJA: Parāda skolēnam attēlus. Par stāstu "Pele manā mājā". Izlasa stāsta notikumus, izliek teikumus ar simboliem uz tāfeles .

SKOLENS: Seko līdzi.

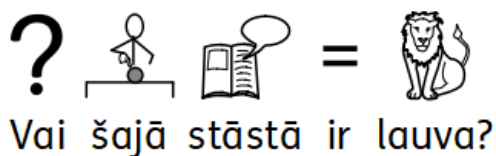
(~ 15 min.)

SKOLOTĀJA: pasaka skolēnam, ka tagad uzdos jautājumus. Uzdo skolēnam jautājumus par attēliem. Jautājumi ir atbildami ar jā un nē. Kopā desmit jautājumi. Skolotāja aicina skolēnu izmantot simbola kartīti jā un nē. Parādot to ikreiz, kad ir jā un kad ir nē. Pievienojot klāt arī žestu. Īkšķis uz augšu - jā, īkšķis uz leju - nē (1.attēls).

1.attēls

SKOLOTĀJA: Uzdo jautājumus un liek simbolus pie tāfeles izveidojot teikumus. Papildus katru vārdu parādot ar žestiem un vairākas reizes atkārti (2.attēls).

Vai šajā stāstā ir kaķis?

Vai kaķis saka ruk ruk?

Vai kaķis saka ņau?

Vai kaķim garšo kauli?

Vai kaķim garšo tuncis?

Vai tuncis padarīja kaķi bēdīgu?

Vai tuncis padarīja kaķi priecīgu?

2.attēls

SKOLĒNS: Atbild uz jautājumiem. Savu iespēju robežās izrunā atbildi jā un nē.

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu izrāda prieku par skolēna paveikto. Skolotāja skolēnam iedod pārsteiguma maisiņu. Skolēns izvēlas kārumu. Skolotāja paslavē par nodarbībā paveikto un atvadās.

15. Nodarbība “Izsalkušais kaķis”

Nodarbības tēma: Izsalkušais kaķis!

Nodarbības mērķis: Izmantojot sociālo stāstu, mācīt lietot simbolu valodu kā sazināšanās līdzekli.
(~ 7 min)

SKOLOTĀJS: Skolotāja sasveicinās (uzliek sasveicināšanās simbolu uz tāfeles, 4.1.attēls 1.nodarbība).

SKOLĒNS: Sasveicinās un uzliek savu sasveicināšanas simbolu uz tāfeles (4.1.attēls, 1.nodarbība).

SKOLOTĀJS: Pastāsta ko šodien darīs. Rāda attēlus, kur ir redzami galvenie stāstu varoņi (16.pielikums). Piestiprina pie tāfeles. Rāda ar roku uz Matu un saka tas ir Mats un tā ir Mollija.

SKOLĒNS: Klausās. Parāda attēlos Matu un Moliju (4.2.attēls, 16.pielikums).

Ja nepieciešams skolotāja atkārti vairākas reizes, kamēr skolēns būs sapratis.

SKOLOTĀJA: Skolotāja jautā skolēnam: vai viņš vēlētos nākt palīgā nodziedāt dziesmiņu par “Matu un Moliju?” Skolotāja piestiprina pie tāfeles simbolus “Nāc palīdzi dziedāt dziesmu” (4.3.attēls, 1.nodarbība). Skolotāja izliktos simbolus vairāk kārtīgi atkāro un parāda. Pie vārda “dziesma” padungo.

SKOLĒNS: Piekrīt dziedāt.

SKOLOTĀJA: Skolotāja rāda pie tāfeles piestiprinātos simbolus ar dziesmu vārdiem. Skolotāja vispirms nodemonstrē dziesmu, rādot ar vienu roku simbolus ar otru roku rāda kustības. Iepriekš palūdz skolēnu klausīties un skatīties uzliekot uz tāfeles simbolu klausies un skaties (4.4.attēls, 1.nodarbība). Ja nepieciešams atkārti vairākas reizes kamēr skolēns saprot.

SKOLOTĀJA: Skolotāja lūdz skolēnu darboties līdzī. Skolotāja dzied un rāda katru simbolu un ar otru roku kustības (4.5.attēls 1.nodarbība).

Mats un Molija, Mats un Molija (Rāda simbolus)

Valodai laiks, valodai laiks (Skolotāja rāda simbolus)

Klausies un skaties, klausies un skaties (ar vienu roku rāda simbolus uz tāfeles ar otru roku kustības)

Varam sākt, varam sākt. (Rāda simbolus)

SKOLĒNS: Skolēns savu iespēju robežās dzied vārdus un rāda līdzī roku kustības (4.5.attēls).

SKOLOTĀJA: Palūdz skolēnu nodziedāt vēlreiz un rādīt uz simboliem dziedamas vārdus. Savu iespēju robežās atkārtoti vārdus. Skolotāja piestiprina divus attēlu komplektus pie tāfeles. Vienu komplektu sev otru skolēnam un rāda kopā (4.5.attēls, 1.nodarbība).

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu, aplaudē. Iedod skolēnam pārsteiguma maisiņu, no kura skolēnam ir iespēja izvilkt mazu konfektīti.

SKOLĒNS: Priecīgs par saņemto kārumu. Izrāda interesi strādāt tālāk.

(~15 min)

SKOLOTĀJA: Parāda skolēnam attēlus. Par stāstu "Pele manā mājā". Izlasa stāsta notikumus, izliek teikumus ar simboliem uz tāfeles.

SKOLENS: Seko līdzi.

SKOLOTĀJS: Skolotāja iepriekš jau ir sagatavojusi simbolus no kuriem veidot jautājums. (1.attēls). Skolotāja jautā jautājumus un liek pa vienam simbolam pie tāfeles, veidojot jautājuma teikumu. Iepriekš ir sagatavotas simbolu kartītes ar iespējamiem atbilžu variantiem (2.attēls).

? +
Ko Mats un Mollija ieraudzīja?

?
Ko kaķis teica?

?   1.
Ko Mats iedeva kaķim pirmo?

?   2.
Ko Mats iedeva kaķim otro?

   =
Kāda ideja bija Mollijai ?

?
Kā tuncis lika justies kaķim?

Kas tu esi? Dzīvnieks vai cilvēks?

Kas ir kaķis? Dzīvnieks vai cilvēks?

Ko vēl kaķi ēd?

Kāds ēdiens garšo cilvēkiem?

1.attēls

Piedāvātās atbildes.

1

pīli kazu kaķi

2

ruk ruk ņau

3

picu tunci kaulu

4

picu tunci kaulu

5

6

7

8

9

10

2.attēls

SKOLĒNS: Atbild uz jautājumiem. Savu iespēju robežās izrunā atbildi.

SKOLOTĀJA: Paslavē skolēnu par labu darbu izrāda prieku par skolēna paveikto. Skolotāja skolēnam iedod pārsteiguma maisiņu. Skolēns izvēlas kārumu. Skolotāja paslavē par nodarbībā paveikto un atvadās.

Diplomdarbs „Simbolu valoda skolēniem ar autiska spektra un garīgās attīstības traucējumiem”
izstrādāts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Gita Gorda

(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Vadītāja: profesore Dr.paed. prof. Sarmīte Tūbele ____ . ____ .2021.

(zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Darbs aizstāvēts Valsts pārbaudījuma komisijas sēdē

____.06.2021.

ŠIS DARBS PARAKSTĪTS AR DROŠU ELEKTRONISKO PARAKSTU UN SATUR LAIKA
ZĪMOGU.